

23098/1

OSZK

ENGEDÉLYEZÉS ALATT

23098

OLVASÓKÖNYV

A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETÉHEZ

FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLÁK SZÁMÁRA

DR CSÁSZÁR ELEMÉR
EGYETEMI NY. R. TANÁR
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE
DR GÁLOS REZSŐ
FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLAI IGAZGATÓ

I. KÖTET
A III. ÉVFOLYAM SZÁMÁRA

BUDAPEST, 1922

A PANTHEON IRODALMI INTÉZET R.-T. KIADÁSA

ÁRA 140 KOR.

PANTHEON-KIADÁS

OLVASÓKÖNYV

A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETÉHEZ

FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLÁK SZÁMÁRA

DR CSÁSZÁR ELEMÉR

EGYETEMI NY. R. TANÁR
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE

DR GÁLOS REZSŐ

FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLAI IGAZGATÓ

I. K Ö T E T

A III. ÉVFOLYAM SZÁMÁRA

BUDAPEST, 1922

PANTHEON IRODALMI INTÉZET R.-T. KIADÁSA

80
Hung. l.
34. ee
13.

23.098/1

~~195207~~

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA

I. Nyomt. Növedéknapló

1922. év. 394. sz.

ELŐSZÓ

A magyar irodalom történetének tanítása a növendékek olvasmányain alapszik és szervesen összefügg a retorika és poétika keretében ismertetett, valamint az Utasítások szerint házi olvasmányul kijelölt olvasmányokkal. Az alsó tagozatban (I—II. évf.) elsajátított anyagot természetesen ismeretesnek kellett tekintenünk.

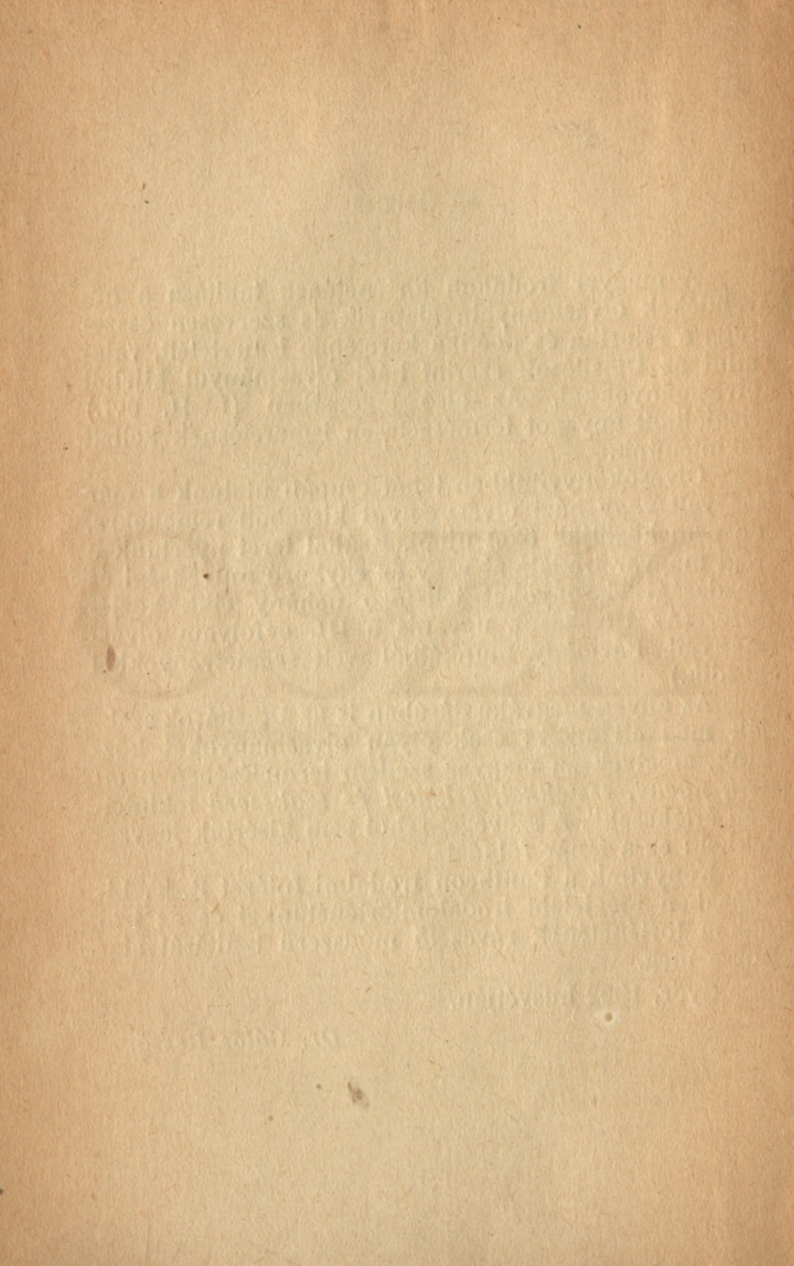
Olvasókönyvünkben tehát csupán utalunk a már tárgyalt vagy házi olvasmányul kiszabott remekekre, de nem közöljük őket újból. Ezáltal teret nyertünk a régi magyar irodalmat vagy az egykorú műveltségi és gazdasági viszonyokat jellemző néhány cikk közlésére. (Az Utasítások ugyanis a III. évfolyam olvasmányait Pázmány munkáiból vett szemelvényekkel kezdik.)

Az anyag megválasztásában is az Utasítások szabták meg elvünket: csak olyan olvasmányokat közlünk, amelyek „a magyar szellem termelésében *nemzeti, nyelvi, esztétikai, erkölcsi és szakszerű* tekintetben értékesek“. A szöveget sehol sem kísértük jegyzetekkel: ez a tanár föladata.

Könyvünk a Pantheon Irodalmi Intézet R. T. kiadásában megjelent irodalomtörténetünket és az irodalom történetének rávezető módszerű tanítását alapozza meg.

Győr, 1922 husvétján.

Dr. Gálos Rezső.

I. RÉSZ

A RÉGI MAGYAR IRODALOM

1. A magyar nemzeti lélek.

Irta : Beöthy Zsolt.

Az ősidők homályából egy lovasember alakja bontakozik ki szemünk előtt, amint a volgamenti pusztán nyugodtan áll és figyel. Hegyes kalpagjában, párduc-kacagányában, izmos dereka, mintha oda volna nőve apró lovához. Sas-szemével végigtekint a végtelennek tetsző síkon, amelynek minden részletét élesen megvilágítja a nap fényes korongja. Nyugodt; nem fél és nem képzelődik; csak az tartozik rá, amit lát és a pusztai képeken és erős világításban edzett szeme mindent világosan lát, amit emberi szem egy pontról láthat. Tegze vállára vetve; perzsa kardja oldalán: lesi az ellenséget. Ha csak egypáran lesznek, szembeszáll velük; ha csapatostul jönnek, hírt visz a többieknek. Ezekért, a többiekért vigyáz és el van szánva mindenre. A beláthatatlannak mondott messzeségbe is belát: egy távoli fekete pontban fölismeri a hullározó sást, az ő istenének gyors és kegyetlen madarát. Ez jó jel; megsimogatja Ráró lova nyakát és bizton nyugtatja kezét kardja markolatán. Várja a jövődőt és érzi, tudja, hogy a közös ügynek az ő erejére is szüksége lesz. Lelke ennek az erőnek érzetével és a fajtájához való ragaszkodással van tele.

Ennek a magányos lovasnak a képe nemcsak az ősi magyarság életmódjából, hanem a magyar szellem múltából és fejlődéséből is sokat megmagyaráz. A magyar nemzetnek egész szellemi életében jellemzően nyilatkoznak azok a természeti és erkölcsi hatások, ame-

lyek ősi életviszonyaiban érvényesültek és lelkébe gyökereztek. Pusztai nomád nép volt és a sík természet, amely körülvette, nagy kiterjedésével, tiszta világításával és kevés színével : inkább szemlélő erejét, belátásának tisztaságát, fölfogásának és ítéletének elevenségét és biztosságát fejlesztette. Folyton harcokra volt utalva és mivel úgyszólván mindenét bátorságának és ügyességének köszönhetette : ez, a pusztai harcoktól követelt, személyes bátorság, egyensség, kész szembeszállás jellemvonásává és így eszményévé lett és maradt mindmáig. Az egyesek személyes vitézsége, az összetartozás erős érzése nélkül, nem lett volna elegendő a kis nemzet védelmére, térfoglalására és fönttartására. Az a körülmény, hogy az ősidőktől kezdve, történetének egész folyamán, mindig, minden bonyodalomban, háborubban, idegenektől támogatott belső viszályokban, nemzeti élete volt fenyegetve, rendkívüli mértékben kifejlesztette benne a közös, nemzeti érdek iránt való hajlamot, érdeklődést, áldozatkészséget ; a közérdektől, a nemzeti érzéstől való áthatottság irányozza mindenkor a magyarságnak egész külső és belső életét.

Jellemzőleg és uralkodóan nyilatkozik ez a vonás szellemi életének is egész folyamában és minden ágában : költészetében, tudományában, művészetében. Ez a nemzeti érzése sugallja egész gondolkodását és képzeletét. Amit idegenből, a művelődésben előtte járó nyugattól vesz, azokat az eszméket és formákat is, tudatosan vagy ösztönszerűen, mindig akként módosítja és idomítja, hogy a magyar nemzeti érdek szolgálatára minél alkalmasabbakká tegye. Ez a tétel, ezeréves szellemi fejlődésünknek egyik fő törvénye, bevilágít a magyar lélek mélyébe.

A magyar föld, ég, intézmények, történet állandóan fejlesztették és terjesztették a magyar lelki típust a szorosabb értelemben vett magyar faj határain túl is, mindazok között, akik századokon át ezen a földön, ez alatt az ég alatt, ezekkel az intézményekkel, ezt a történetet élték. A mai magyar nemzet történetileg alakult ; de a magyar faj alakította és a maga képére alakította. Akiket magához kapcsolt, azokat lelkével is áthatotta, annak részeseivé tette. Mindez fönttartotta az eredeti

magyar lelket. Alig van Európában nemzet, amely a legkülönfélébb népelemeknek olyan erős, és szinte szakadatlan vegyülését mutatná: alig van egyszersmind olyan is, amely mindennek ellenére az alapító faj lelki típusát olyan híven és félreismerhetetlenül megőrizte, mint a magyar.

Ennek a tételnek a legklasszikusabb tanuja: irodalmunk.

2. Pogányok.

Irta : Herczeg Ferenc.

A II. évfolyam kötelező házi olvasmánya.

3. A magyarok szimfóniája.

Irta : Kozma Andor.

Történik egyszer régtelen régen,
Csanádi püspök nagy útra mégyen.
Gellért e püspök, Velence szülte,
Walther, a sváb pap, szolgál körülte.

A jó főpásztor egy új báránya
Pogány farkasnak fogait bánja.
Gellért a püspök nem hímez-hámoz :
— Indulunk, Walther, István királyhoz.

S nyergel és indul, csak Isten vélek,
Nagy vad országban két szelid lélek.
Csak igazáért egy új báránynak
Uttalan úton napokig járnak.

Áttörve fűves tengernyi pusztán,
Folyamok zúgó árját megúszván,
Kerülve Ajtony pogány portyáit
Dunának érnek tulsó partjáig.

Rengeteg erdők rejtelmes mélye
Rejti be őket nappal is éjbe.
Fenevadak közt törnek előre :
Isteneseknek Isten az őre.

Est közeledtén ritkul az erdő,
Rémlik a lomb közt alkonyi felhő.
— Nézz oda, Walther, látod a füstöt?
Jó tanya vár ma — szólal a püspök.

Erdei tisztást hamar elérik,
Túlhan elébük tanya fehérlik,
A körül éji nyugalomba
Most terelődik rőfögő konda.

Derül szívében a két szent férfi,
Hova jutottak, menten megérti.
Makkos az erdő, hizni a falkát
Messze vidékről mind ide hajtják.

Dicsértessék-et ők ott köszönnek
És mindörökké visszhangja ennek
Süvegelhetnek kanász legények,
— Jó jel ez, Walther, már keresztények.

Házból a gazda s a tanya népe
Két jövevénynek járul elébe.
Nagy becsületje van a két papnak,
Lova sem koplal híján abraknak.

Az ágyasházba pihenni szállnak,
Erednek előbb esti imának.
Majd mély csöndnek Gellért örülve,
Szent olvasmányba mélyen merül be.

Walther elnyomja út fáradalma,
Álomszerzőnek nincs, mi jobb volna.
De im, a püspök neszel egy dalra, —
Vagy tán csak álom, tán nem is hallja?

Soha a mását e halk zenének!
A fele zúgás, a fele ének.
— Alszol-e Walther? Nem, én sem alszom...
S ketten tűnődnek az éji dalszón.

— Én olasz földön sok zenét hallék,
De soha ilyen, mint ez a dal még.
— Én dalát értem több germán fajnak
S nem hittem, hogy még ilyen is halljak.

— Hallga csak, Walther, mint apad s árad
Zengő folyója eme dal-árnak.
Sír is, vidám is... — figyelj csak rája,
Ez a magyarság szimfóniája !

Hallga csak, hallga !... S Walter hallgatja...
Magasra csap fel a dal szózatja,
Mosolyg a püspök s ágyába térve,
Egyre kíváncsibb ama zenére.

— Oh, magyarázd meg Walther, hogy dallam
Mely titkos módon bujkál e dalban ?
Szent olvasmánytól mért vont el engem,
Mért kell e furcsa dalra figyelnem ?

Tud zenét Walther s bölcsen gyanítja :
A hangfűzésben van e dal titka
S hogy kikutassa, ki a zenélő,
Jó puha ágyból, ime, kikél ő.

Halkan nyit ajtót, azon kikémlel,
Kívül dereng a holdfényes éjjel.
Suttogva hoz hírt az éneklőről :
Az egy leányzó, ki gabnát öröl.

Kövét forgatván kézi malomnak,
Úzi borúját az unalomnak,
S szaporáz munkát, dalolva hozzá,
S mellé a zúgást a kő okozná.

Meghatja e hír a jó Gellértet
S dícséri a dalt, melyet nem ért meg :
— Oh fiam, Walther, áldott az ének,
Mely hű segítség dolgos szegénynek

Bölcs mesterséggel még ez a nép itt
Gépet nem szerkeszt, malmot nem épít.
A kő nagy súlyát kezével hajtja,
De szíve gazdag, mert dalos ajka.

Im, e lány sorsa éj-napon munka,
S nehéz robotját el még sem unta,
Jó kedvét hozzá a dal csinálja,
Ez a magyarság szimfóniája.

A dal elhallgat, a derék leánynak,
Gellért és Walther jó éjt kívánnak,
Bő ajándékkal tisztelik másnap,
S tovább indulnak új utazásnak.

Jó szent Gellértről szép híradás van
Régi időből, régi írásban.
Abban olvasván, emlékül ébredt
Képzeletemben ez a történet.

Magam is mintha ott lettem volna,
Amikor örölt a lány dalolva.
Malomkő-zúgás dalát kísérte,
Hallgattam én is, csakhogy én — értve.

Mert, amik titkok az idegennek,
Bennem a hangok visszazenegnek.
Fel van húrozva szívem aképen,
Hogy az is úgy zeng, mint magyar népem.

Követ forgatni nehéz robotban,
Éjt nappá téve magam is szoktam,
S hogy testem-lelkem jó kedvét lelné,
Én is magyar dalt dúdolok mellé.

Kilencszer mult el száz év azóta,
Hogy ott az éjben zengett a nóta. —
S mi tovább zengjük világ fogytáig
Az ős magyar nép szimfóniáit.

4. Budai vásár a középkorban.

Irta : Surányi Miklós.

Ha valaki Kisasszony-napja körül vetődött Budára, alig hitt a szemének, olyan színes és hatalmasan zúgó volt az élet. — A nagy vásár teszi ezt, — magyarázták a budaiak, akik e napokon boldogan jártak-keltek a királyi vártól a Szombati-kapuig és lenéző göggel néztek át Pestre, és jobbra-balra: Óbudára, Kelenföldre.

Igazuk volt a budaiaknak. A Felsőváros szűk utcái, apró templomterei Lübeck vagy Hamburg csil-

logó képét mutatták, amelyben, mint egy panorámában, Európa majd minden nemzetéből lehetett néhány vállalkozó kalmárt látni.

Szép rendben és, a városi magisztrátus becsületére valló, okos elosztással használták ki minden talpalatnyi helyet a vásárosok. A királyi palota előtt való téren — amelyet Szombathelynek neveztek — a takácsok, kelmefestők, selyemszövők és posztónyírók helyezkedtek el. Ezek Franciaországból, Flandriából vagy Levantéból jöttek és hajóik a felhévizi révnél vesztegeltek; ott különben is sok zömöktestű, széleshátú, hajlós-bordájú, felkunkorodó orrú szállítóhajó várta a vásár végét. A hajók faránál egy kis deszkából összetákolt kabinet állott, bőrökkel, ponyvakkal leterítve; ebben húzta meg magát a hajós zord és barátságtalan éjtszakanak idején. Hajón leginkább a magyarok jártak, akik alulról hoztak gabonát és a németek, akik Bécsből, Pozsonyból szállítottak iparcikkeket. Szerbiából és a Fekete tenger mellékéről, sajnos, hajó nem jöhetett Budára, mert a határvidéki szorosok és az Al-Duna sziklái miatt járhatatlan volt a nagy, büszke folyó. A felhévizi révkikötő, amelyet egymás hátára dőlve leptek el a lacikonyhák, kocsmák és vásárosbódék, most olyan volt a málhás lovak, halaskocsik, talyigák, kézi- és ígás-járművek útvesztőjében, mint egy összezsúfolt szekértábor.

A posztókereskedők erős zsuppszalmával letakart, cölöpökkel megerősített kirakodóhelyeket állítottak fel, amelyekben belgák, franciák, németek, olaszok, arabok, szíriaiak, oroszok és törökök árulták a drága, finom szöveteket. Venni csak a budai nagykereskedőknek volt joguk és az idegen csak ahhoz juthatott, ami már nem kellett a budaiaknak.

A kelmekereskedőkhöz közel állottak a pénzváltók asztalai. Nagy szükség volt rájuk a sok mindenféle pénz zűrzavarában. Volt itt bizánci, flórenci, szekercés, bugyogós, liliomos magyar arany, troyesi márka, kölni dénár, olasz forint, frizachi ezüst... keleti, északi és angliai pénzek... ember lett légyen, aki ebben kiismerte magát.

A flandriai és kölni Hanza tagjai, külön csoport-

ban, a Magdolna-templom körül helyezkedtek el, tőszomszédságában a magyar sátraknak. Ők minden más kereskedőt kicsibe vettek és lenéztek. Külön vásárbírájuk volt, a pénzüket maguk mérték és őrségük katonai tekintéllyel vigyázott a Hanza érdekeire. A katonák láncszemes páncélban, térdvédővel, széles karimájú vassisakban, karddal, lándzsával és pajzssal, mint a germán erő, hatalom és gőg vasba öntött szobrai, mindenben tiszteletet és félelmet keltettek, de szeretetet aligha.

A Boldogasszony temploma előtt volt a vásárbíró bódéja, ahol az igazságot mérték. A bíró az általa bejárt városokról, Aachenről, Párizsról kérdezősködött és szívesen merült beszélgetésbe az okos, világlátott levantei kereskedőkkel, akik Bizánc lassú sülyedéséről, a lovagi élet elzűlléséről panaszkodtak. A velenceiektől András herceget tudakolta, aki már egyszer betört a Dunántúlra, hogy elfoglalja László bátyja trónját. A nápolyiakkal Mária királynőről, László hugáról beszélgetett, akiről nyilvánvaló volt, hogy szintén áhítozik a magyar trónra. A bíró lelkében egy józan és hűvös hang azt súgta, hogy Endre is, Mária is, az Anjouk is több hasznára volnának az országnak és különösképen Buda városának, mint László, a vitéz, de barbár kún-ivadék. Fényűzés, kultúra, kereskedelmi szellem, művészet költöznék velük a Duna két partjára és az ország nagyátévésében biztos segítőtárs volna a római egyház és a pápai világi hatalom is.

Voltak, akik egyenesen Párizsból jöttek.

— Párizsban sok magyar diákot ismerünk — jegyezte meg az egyik, aki a főiskola szállítója volt. — Párizs hatalmasan épül. Több száz tornya és bástyájának ugyanannyi rondellája van; a Louvre maga valóságos útvesztő; akkora, mint ez az egész város; a bástya körül vízzel telt árok; felvonóhidak, kapuk minden száz lépésnyire.

— Nagy király, nagy nép, — sóhajtott a bíró — de hallom, boszorkányt égettek.

A franciák érezték, hogy erős gúny és lenézés van szavaiban. Arcukba szökött a vér és hetykén oda-szóltak:

— Itt meg pogányok vannak, azt halljuk. Az emberek sátorban laknak és ha nem tudnak tüzet csinálni, nyersen is megeszik a húst. Így mondják, bár nem tudjuk, igaz-e.

A bíró nem felelt a kötekedésre; halkan beszédbe elegyedett egy bécsi gabonaszállítóval. A francia kihívást Giovanni lovag vette fel. Gúnyos arccal fordult feléjük és a vállát vonogatta.

— Hát bizony mi csak harcolgatunk és a tatárokat irtogatjuk. Mi nem érünk rá gyömbérrel és safránnal járni a világot.

— Az igaz, hogy a kereskedő élete nem olyan hősie, mint a santa lovagoké, — felelt egy cingár, kopasz belga.

A körülötte állók nevettek, amire a belga vérszemet kapva, hevesen folytatta:

— *Tiszteld, öcsém, a kereskedőt!* A kereskedő fia lovon születik és az anyja tejével szívja magába a földrajzot, idegen emberek nyelvének ismeretét, a hajózásnak, a szelek járásának, csillagok állásának tudományát. Maga védi meg portékáját rablók és ingyenélő lovagok támadásai ellen. Tengeren és szárazon ezer veszély les rá, kalózzok, éhenkórászok, bitang katonák, rabló várurak, vihar, szél, hófúvás, áradás, — de a kereskedőt mi sem tudja megfélemlíteni... lóra pattan, megy, küzd, nélkülöz, szenved, vérét és eszét pazarolja barbár népek között, túri nagyurak, városok zsarolásait és kénytelen hallgatni tudatlan fickók viccelődéseit.

Ha mi nem volnánk, te még mindig száraz galyakból csinálnád a tüzet, mint az afrikai partokon a szerecsen; elevenen nyúzott medve bőrével takarnád testedet, mint a burgundok és jazigok ezelőtt hatszáz esztendővel; nem volna késed, amivel lekapard a húst az ürü csontjáról, nem volna csizmád, mert nem volna szerszámod, hogy egy rongyos bocskorí hasíts ki a marha bőréből. Vagy — mondd meg, ha tudod! — ki hozta el Kína áruit Ceylonból, az arab pengéket a malaccai Kalehből, a finom prémeket a Káspi- és Ural-tó vidékéről? Tudod-e, kik jártak törékeny hajókon a Perzsa öbölben, a Vörös tengeren, Afrika partjain?

Hát ki volt ezelőtt húsz esztendővel a kublaji mongol nagykánnál, ha nem Niccolo Polo, a te honfitársad?

Odébb egy speyeri kereskedő hevesen panaszkodott a bírónak:

— Csoda, hogy valakinek még kedve van ebbe az országba betenni a lábát. Már a határnál kezdődött a gyötrelmem. Ott a harmincadot szedték be rajtunk irgalmatlanul. Pozsonynál királyi emberek követeltek vámot, Esztergomnál az érsek zsoldosai állták útunkat, a győriek árumegállító jogukat tartották orrunk elé, szó volt a királynéi harmincadról, kamarai ügyekről, és a várurak folyton hátunkba uszítottak marcona zsákmányolókat. Ha nem tömegesen jövünk és nem tudunk fizetni karddal, csákánnyal, buzogánnyal, — esetleg arannyal — mindnyájan otthagyjuk a fogunk. No aztán jött a pesti vám, a jeneirév, a margitszigeti apácák adószedője, a királyi várak ispánja, a hajósok céhe, a vásárpénz bérlője, a céhek, a káptalan, a plébános és a magasságbéli Úristen tudja csak, kicsoda-micsoda népség, ha ennek mind fizettünk volna, most négy ökörért sem adhatnánk egy fél rőf durva posztót.

A bíró nevetett és egyben bosszankodott, mert a speyeri kereskedőnek igaza volt, de a viszonyok máshol sem voltak különbek.

— A Rajna mentén hatvannégy vámvonal van — vetette oda.

Az íródeákok sátránál kezdődött a fűszerárak piaca, amelyről Budavárának vásárai leginkább váltak híresekké. A bors akkor kezdett nemzeti fűszer lenni, habár nagyon drágán kellett megfizetni. Szeben és Brassó minden kereskedője itt tolongott és Schedius, a szász fűszeres, harminc fontért szívesen fizetett ezer-nyolcszáz forintot és még azt mondta, hogy jó vásárt csinált. Liszt, gabona, rozs, árpa, zab, apró és nagy sózott hal, élő ökör, sertés, bor és só itt váltott gazdát magyar és német kereskedők között, vagy készpénzért, vagy a keresztes háborúk alatt megismert luxuscikkekért, safrányért, cukorért, tömjénért, selyemért, amiket gazdag emberek, főurak és papok szívesen vásároltak.

A budai kereskedők és iparosok a kapuknál, valamint rendes boltjukban és raktárakban árulták a hazai cikkeket. Bőrmunka, lószerszám, ötvösművek, szőrmék, ólom, réz, nyersanyag, ezüst a Zsidó- és Német utcában kínálkozott az idegenek számára. Számos kisebb bódé, deszkaszín, pajta mellett valóságos csarnokok álltak e helyen és a lábasházak előtt tarkaruhás német, francia meg olasz kereskedők nézegették a magyarok holmijait, amiket Jakab, a nyerges, Csóka, a szabó, Zala, a tímár, Szatmári, a fegyverkovács, Szócs, az asztalos és Czudar, a lópatkoló állítottak ki.

A táblanyitást, az áruknak kirakatba való kitételét méltóságán alulinak tartotta a nagykereskedő, de benn a boltjában annál nagyobb melegséggel fogadta a vevőt. Boltja román stílusú, vaskos oszlopokon álló, tömör kőből épült, alacsony csarnok volt, amelyben zsákok, ládák, kelmevégek, mérlegek állottak szanaszét, vagy szép sorrendben. A kereslet nagy volt, szinte tolongó. Az idegenek most mindenáron meg akarták tölteni hajóikat, mert vásáron kívül tilos volt a nagykereskedés.

A föld áldott terményein kívül, különösen a magyar specialításoknak volt nagy kelendőségük. Menyétbőrt, fegyvert, lószerszámot, kocsit, juhbőrt, gyapjút, viaszt és bort sehol sem lehetett olyan jót és olcsót kapni, mint a Kunczok, Tyllmannok, Szerechenek és Bergmannok boltjában.

A nagykereskedők fertálya komoly és csendes volt. Nem úgy, mint a vásár többi részében, ahol mulatság, zaj és sokadalom — a vásári búcsú — majd szétvetette a sátrakat. Ott vígan szólt a duda, pengett a hárfa, a leányok és legények — különösen estefelé — tánccal, játékkal ünnepelték a kisasszony napi nagyvásárt.

5. A magyar renaissance.

Irta : Riedl Frigyes.

Lépünk be a budai várpalota egyik diszes termébe. Benne megvan a renaissance-kor minden ízlése, minden fénye. A termék falai tele finom arannyal, át-

szótt gobelinekkel, vagy magyar tárgyú freskókkal. A mozaik-padlót szőnyeg borítja; fönt a mennyezet aranyozott faragványokkal ékes. A természeti és művészeti szépség egyaránt meglepi a vendéget. Ha a csiszolt, bibormárványkeretű ablakhoz lép, amelyet drága selyemkárpit díszít, és kinéz az ablakon, Buda és Pest vidékének gyönyörű panorámája tárul eléje, a Duna ezüst szalagja zöld szigetekkel a síkság és dombok közé foglalva; ha a teremben körülnéz, művészi faragványú asztalokat vesz észre a terem közepén. Rajtuk üveg-szekrények, ezekben pedig mindenféle antik érmek, aranszobrok, tükrök, mindaz, ami egy gazdag amatőr szemét gyönyörködteti. Nem messze ettől egy római nyugvó-ágy, selyemszövettel borítva; azután háromlábú antik székek, a minők Delphiben voltak. A falon faragott könyvtár-állvány, amelyet gyűrűre járó biborszövet borít. Itt vannak az új műveltség legnagyobb kincsei: az ó-kor és a renaissance nagy írói, selyemkötésű, ezüstkapcsos pergamentkódexekben, amelyek mindegyike a miniatűr-festészet egy-egy csodált remeke.

A pergamentumra írt könyvek belső díszítése káprázatos mesevilágba vezet minket: színes renaissance-éktítmények virágoznak bennük, gazdag gyümölcsös ágak fonódnak a lap szélére, kis meztelen génuszok özikéken nyargalnak vagy versenyt röpködnek pelikánokkal; közbe-közbe tritonok vágtnak, kezükben koszorus címer, hátukon könnyű nimfa, fürge majmok kúsznak a sűrű lombokban, amelyek mögé mókuszok lapulnak, aranyvirágok indáznak antik gemmák és domborművek közt.

E pompás terem egyik antik háromlábuján látjuk ülni válogatott, finom öltözetben a társaság lelkét, a várpalota világhírű urát, *Mátyás királyt*. Föltűnő hosszú, sűrű, világosszőke haj veri a vállát; arca piros, homloka magas, nagy szemében a szellem és a vérmérséklet villamai. A király közelében magas, föltűnő szép fiatal főpap áll; ez a király kedvence, Magyarország leghíresebb költője e században: *Janus Pannonius*. A jövő nem veti-e reá sejtelmes árnyékát? Ma még kedvence, akit kegyekkel és dícséretekkel halmoz el: nemsokára kérlelhetetlen üldözésének tárgya, aki

Mátyás pribékjei elől álruhában egy végvárba menekül, hogy ott korán és homályban meghaljon.

Azok közül, akik Mátyást körülveszik, még egy más, fiatalabb tudós is magára vonja figyelmünket: ez *Regiomontanus*, századának legnagyobb csillagvizsgálója, az újkori trigonometria megalapítója. Mátyás, 200 arany forint évi díjjal, könyvtárához és csillagvizsgálószereihez felügyelőnek, örnek választotta. Regiomontanus megfigyeléseivel kezdődik voltaképen a tudományos csillagászat. Könyvét Kolumbus is magával vitte nagy tengeri útjára; ez tette lehetővé a kor nagy földrajzi felfedezéseit.

A király mellett találjuk irodalmi famulusát, a leleményes *Galeotto* is, aki minden klasszikus lében kanál. Galeotto Ferrarában és Paduában Janus Pannoniusnak barátja és vezetője volt; később aztán több ízben Magyarországon is járt, hol mint a királynak, hol mint humanista főpapoknak vendége és udvari tréfálkozója. Franciaországban is megfordult, VIII. Károly udvarában; utazgatott Spanyolországban és Angliában, meg Lorenzo il Magnificiót is dicsőítette, egetverő tirádákkal. Mindenhez értett valamit, de egészben nem sokat. Legjobban tudott, úgy látszik, az ingyenéléshez. Egészben elég elmés, olvasott és ügyes ember volt, aki gyorsan megtudta magát kedveltetni, mint mulatságos, de felületes fecsegő.

Nem olyan fürge, mint Galeotto, tekintélyesebb, tudósabb és komolyabb nála a királyi udvar egy másik olasz történetírója: *Bonfini*. Ezt szereti Mátyás király legjobban az idegen tudósok közül: utolsó éveiben állandóan magánál is tartja. A ravasz, könnyelmű, bőbeszédű Galeotto a királyról egy kötet adomát ír: az alapos műveltségű, hű Bonfini egy nagyszabású művében a király uralkodásának történetét örököltette meg.

A magyar humanisták közt legtekintélyesebb a galambósz *Vitéz János*, Esztergom érseke; Hunyadi János jobbkeze volt, majd Mátyás tanácsosa és legfontosabb iratainak fogalmazója. Szónoklatai lendületre és levelei eleganciára nézve a leghíresebb olaszokkal vetekednek. Vitéz János különben nem marad soká tagja e fényes és szellemes társaságnak. Amilyen indulatosan

szereti most Mátyás, olyan indulatosan fogja majd gyűlölni és üldözni: mint a merész újitók általán, ő sem ismer kegyeletet.

Megnevezzem-e egyenként mind e fényes bolygókat, amelyek Mátyás ragyogó napja körül keringenek? Külföldi tudósokat, orvosokat, művészeket, magyar főpapokat és zászlós urakat, akik Olaszországban nevedtek és most ennek, az Alpokon innen páratlan udvarnak szellemi ékességei? Ehhez fogható társaság soha többé nem gyűlt össze Budán; de a budai társaság szellemi középpontja mindig Mátyás: nem a legtudósabb, de a legszellemesebb tagja, akinek fogékonysága mindig nyílt, figyelme mindig éber, kíváncsisága mindig élénk, aki sokat tud tanulni, nemcsak könyvekből, de mások társalgásából is.

A humanisták e társaságában aztán a kor legfontosabb kérdéseiről elmélkednek; csapong a tréfa, szikrázik az elmesség, a tudós adattal támogatja vagy támadja az államférfit; filozófia és történet, adomázás és vitatkozás váltakozik ebben a társaságban, amely az Alpokon túli Európának legjelesebb és legműveltebb társasága.

6. Ének Pannónia megvételéről. — 7. Szabács viadala.

A II. évfolyam olvasmánya.

ILOSVAI SELYMES PÉTER.

8. Tholdi.

A közép- vagy a polgári iskolák IV. osztályából ismeretes.

TINÓDI SEBESTYÉN.

9. Budai Ali basa históriája.

A II. évfolyam iskolai olvasmánya.

PESTI GÁBOR.

10. A kopasz lovagról.

Egy kopasz lovagos, mikoron az úton menne, csinált haját rakott vala a süveg alá; és mikor a szél sebesen fúna, lefúvva fejéből a hajás süveget, és mind-

járást nyilván lón az ő kopasz volta. Elfakadának nevetve társai, és ő maga is nagy nevetéssel monda: Nem csoda, ha az idegen haj elfut tőlem, mert még az ennen hajaim sem maradhatnak nálam!

ÉRTELME.

*Ha azt akarod, sokáig hogy ne nevéssenek,
És udvarból az uraim ki ne vezessenek,
Nevetnek-e? neved te is, ám hadd igéssenek.*

HELTAI GÁSPÁR.

11. Meséiből.

Mikoron a szegény, vén ember hozzávötte volna az ő gyermek-fiát és eleibe vötte volna az ő egyetlen egy szamarát, hogy a városba hajtáná eladni: megláták őt az út mellett cselekvő és munkálkodó emberek és megneveték a szegény, vén embert, mondván: Bezzeg bolond agg eb ez! Lám, mint hajtja előtte a szamárt; nem tud az agg-eb reája ülni, avagy a gyermeket reá ültetni; mely nehezen járhat! Ő maga is csak alig ballaghatik. Hallván azt a szegény ember, felüllette a gyermeket a szamárra és ő maga utána ballaga. Látván ezt az út mellett dolgozók, mondanák: Bezzeg, bolond, vén ember ez, mert csak elég ballaghat, mégis nem ül fel a szamárra, hanem a gyermeket ültötte fel reája, maga a gyermek könnyebb volna és könnyebben járhatna, hogynem ő maga.

Hallván ezt a szegény, vén ember, ismég megmásolá tanácsát és leszállítá a gyermeket és ő maga üle fel a szamárra. Látván azt az út mellett munkálkodó emberek, mondanák: Micsoda hitvány, kegyetlen vén ember ez! Im ő maga felült a szamárra és utána kell gyalogolni a szegény gyermeknek. Lám, ugyan rabbátötte az önne fiát és semmiben nem kíméli a szegény gyermeket.

A vén ember hallván e beszédöket, megharagvók és felvoná a gyermeket és háta megé ülteté azt a szamárra és elindula a város felé. Mikoron ezt látták volna az út mellett való dolgozó emberek, mondanák: Mi-

csoda bolond és kegyetlen vén ember ez? Lám, a természet dolgát sem érti meg! Mert azért vagy on a szárnak oly rövid háta, hogy csak egy ember üljen reá; ez pedig másodmagával hágott a szegény szárnarra. Kár, hogy olyan vén ember és bolond!

Hallván azt a szegény, vén ember, monda: E nagy dolog, hogy semmiképen nem találhatom a módot, hogy úgy cselekedhessem, hogy az embereknek tessenek. És megharagván, mind a négy lábát egybe kötö a szárnak, és egy rudat nyújta által, és monda a fiának: Jer, vigyük el; netalán e mód tetszik nekik. És ketten vinni kezdék a rúdon a számart.

Látván ezt az út mellett való emberek, kacagni kezdenek és mondának: ó bolond, vén ember, mind fiastól! Im, mint viszik a számart Ki látott soha olyan dolgot? Maga mind a ketten ülhetének a szárar hátára és szépen elhordozná őket a számar. De látod-é, mind bolondultanak meg mindketten?

Hallván ezt a szegény, vén ember, igen megbúsula és monda a fiának: Ördeg győzi ezeknek kedvekre cselekedni! Ha imezt műveljük, nem jó; ha amaszt műveljük, az sem jó. Ha imigy cseleköszünk, nem tetszik nekik; ha amúgy cseleköszünk, az sem jó. Sem eképen, sem aképen nem jó. Jer, vessük a vizsla számart a vízbe, hogy megmeneködjünk tőle. És beveték oda a vízbe és meghala a szegény számar a vízben. És eképen a szegény, vén ember az ő fiacskájával pénz nélkül és számar nélkül hazatére.

BALASSA BÁLINT.

Költeményei a II. évfolyam olvasmányai; onnan ismeretesei:

12. Boldogtalan vagyok . . . — 13. Zöld erdő harmatját . . . — 14. Vitézek mi lehet . . .

15. Áldott szép pünkösdek . . .

Áldott szép pünkösdek gyönyörű ideje,
Mindent egészséggel látogató ege,
Hosszú úton járókat könnyebbitő szele!

Te nyitod rózsákat meg illatozásra,
Néma fülemile torkát kiáltásra,
Fákat is te öltöztetsz sokszínű ruhákba.

Néked virágoznak bokrok, szép violák,
Folyóvizek, kútak csak néked tisztúlnak,
A jó hamar lovak is csak tebenned vigadnak.

Mert fáradság után fejeket, tagjokat
Szép harmatos fűvel hizlalod azokat,
Új erővel építvén űzéshez inokat.

Sőt még a végbeli jó vitéz katonák,
A szépszagú mezőt kik széjjel bejárják,
Most azok is vigadnak, az üdőt mulatják.

Ki szép fűven lévén bánik jó lovával,
Ki vígan lakozik vitéz barátjával,
S ki pedig vitéz fegyvert tisztittat csíszárral.

Újul még a föld is mindenütt tetőled,
Tisztul homályából az ég is tevéled,
Minden teremtetett állat megindul te benned.

Ily jó időt érvén Isten kegyelméből,
Dicsérjük szent nevét fejenkint jó szívből,
Igyunk, lakjunk egymással vígan szeretetből.

16. Kit egy bokrétáról szerzett.

Most adá virágom nekem bokrétáját,
Magához hasonló szerelmes virágát,
Kiben violáját kötötte, rózsáját,
Úgy tetszik, hogy értem ebből ő akaratját.

Viola szép színe mutatja hívségét,
Rózsa piros volta hozzám nagy szerelmét.
Fehér rózsa pedig mondja tiszta éltét,
Nézdsze, mint mutatja bölcs, eszes elméjét !

De látom, hogy ezzel nem csak azt jelenti,
Hanem viszont, hogy én is oly legyek, kéri
Hív, tiszta szerelmes legyen szívem — inti,
Aminthogy ő magát mondja hozzám lenni.

Azért a bokrétát, én édes szerelmem,
 Megszolgálom, és egészségedért viselem,
 Mit parancsolsz véle nékem, így jól értem,
 Higgyed, te helyetted nem köt senki más nékem.

17. Vásárütés a török hódoltság idején.

Irta : Takáts Sándor.

Tudós írók verik dobra, hogy a törökök a magyarországi kereskedést tönkretették. Szájról-fülre jár a hír, hogy hódoltság idején a kalmárkodás megakadt és így az ország napról-napra jobban elszegényedett. Így volt-e a dolog vagy nem, azt senki sem kutatja. Az állítás valószínűnek tetszik.

Pedig a XVI. század írott emlékei homlokegyenest mást beszélnek, mint a magyar történetírók. Az 1593. évig az ország vámjövedelme folyton emelkedőben van, tehát a kereskedésnek is gyarapodnia kellett. Így is van. A parasztok sutbavetik az ekét, abbahagyják a földművelést és a kereskedésre adják magukat, mert az több hasznot hoz a konyhára. A kereskedés még a hadas időben sem szünetelt. Ilyenkor csak a kockáztatás volt nagyobb, de aztán a nyereség is megtízszerezedett.

A budai basáknak és a szandzsák-bégeknek tömör intézkedése és rendszabása maradt ránk, amiket a kereskedők védelmére és a szabad kereskedés biztosítására bocsátottak ki.

A hódoltság területén eléggé rendezett kereskedelmi viszonyok lévén, a forgalom nőttön nőtt, a vásárok nagyon megsaporodtak, a kereskedés is megszilárdult. Ma már el sem hisszük, milyen könnyen és mennyit hiteleztek a törökök a magyar kereskedőknek. Az 1565. évben például Szabó Máté debreczeni nagykereskedő 50.000 forinttal tartozott a belgrádi és a konstantinápolyi török kalmároknak. A mai pénzérték szerint ez félmillió forintnál is többre rúg.

A kereskedésnek éltető ere és alapja a vásár. Minden kalmár, árúsemler, boltos, kereskedő, tőzsér, kufár, komplár és csihés oda igyekezett. A jobb vásárookra seregével vonultak a kötött kalmárszekerek, a rézárúkat

vivő bakószekerek, a debreceni sóskocsik, a könnyű fakószekerek és a vásznasok társzekerei. Sátorosok, lóháti kereskedők, aztán háts kalmárok, akik gyalogszert butyrokban és herbencékben vitték a portékáikat, szintén szép számmal igyekeztek a vásárookra. A sokadalmakat az úgynevezett vásárőrzők (lovass vitézek) kerülgették és védelmezték az esetleges támadók ellenében. Szóval minden gondoskodás megtörtént, hogy a kóborlók rajtuk ne üthessenek. A jó vásárosoknak talán nem történt volna bajuk, ha végbeli vitézek nem lettek volna. De voltak és pedig — fizetetlenek és szegények. A császár profuntján a magyar katona meg nem élhetett, hogy tehát életét megtarthassa, a máséhoz kellett nyúlnia. Ott szerzett valamit, ahol talált. És hol talált volna jobb posztót, csengőbb aranyat, több lovat, mint a vásárokon? A vitézek tehát a vásárok legsűrűbb látogatói voltak. Vásárolni ugyan semmit se vásároltak, de annál többet vettek, még pedig erővel. Nem pénzzel, de vassal fizettek. A pokolban legyen a feje, aki a szegényekre bünt vet, amiért a vásárosok on eret vágtak és rajtok némi csintalanságot tettek. Ők is emberek voltak és élni akartak.

A pénzvágó kereskedők, akik búsas nyereségre számítottak, a török vámbérlők, akik szentül hitték, hogy az asztaluk fiát pénzzel megtömhetik, nem lesték annyira a vásárok idejét, mint a jó végbeli vitézek.

Szóval, a mi vitézeink a tilalmat semmibe sem vették, é. nem várták, hogy a császár megengedje nekik a harcot, hanem jómaguk gyöpre vetették a táncot.

A hódoltsági vásárok és sokadalmak (országos vásárok) meglepetését és a kövér erszényű kereskedők kifosztását nagy kedvvel művelgették. A harcnak ezt a különös módját *vásárütésnek* hívták. Külön katonai tudomány volt az! Sok ravaszság, tapasztalás és ügyesség kellett ahhoz, hogy egy-egy vásárt jó sikerrel megüthessenek. Mert hát a török vitézeknek is volt ám magukhoz való eszük és nem nézték összetett kézzel a vásárosok kifosztását! Heteken át kellett tehát bölcselkedniük és számíthatniuk, mint kelljen a dolgot nyélbe-üttniük. Egy-egy vásárütésre nagyobb gonddal készültek, mint valami várszállásra.

Mivel a vásárok török földön estek meg, és mivel a magyar végházaktól nagy távolság választotta el őket, az odaérkezés idejét percekre ki kellett számítaniuk. A vásárokat ugyanis mindig olyankor ütötték meg, amikor a sckadalom vagy vásár utolsó napjára haladt, vagyis amikor már oszlóban volt. A portékát ilyenkor már szépen becsomagolták, a pénzt a zsákokba kötözték és mindenki áldomást iddógált. Természetes, hogy mikor az emberek géégjüket öntözgetik, az örködésre kevesebb gondot vetnek. A megütésre tehát ez a legalkalmasabb idő.

A végházaknak a vásárütésre összegyűlt népe éjjel indult meg, és mindig csak éjjelidőkor haladt tovább, Nappal rejtett helyen lesbe állt. Amikor aztán észrevétlenül a célhoz közel ért, a kapitányok a sereget három részre osztották. Elöljáróban a legjobb torkú és a legjobb lovú száguldókat bocsátották. Ezek a kipróbált, markos legények rettenetes lármával ütöttek a vásárosokra. A láрма arravaló, hogy a közelben rejtőző török sereget biztos helyéből kicsalja. Amint a vásárörző török sereg rejtekhelyéből kiüött, a magyar vásárütők derékhada (dandárja) azonnal hátfagta, hogy szaladásra hozza. Amíg az elöljáró had bent a városban a vásárosokat kopasztgatta, künt a mezőn véres harc folyt. Ha a mieinknek sikerült a török sereget „megtolniok“ (azaz visszaszorítaniok), nyert ügyük volt. Aztán már könnyű volt nekik a zavarba hozott seregből a lelket kifojtaniok. Ha a dolog nehezebben ment, előállt a „segítőssereg“ (azaz tartalék).

Nem mondjuk, hogy a vásárütés a mieinknek mindig sikerült. Néha-néha bizony jól megvetett kelepcebe rohantak és véres fővel jöttek vissza. Azonban a legtöbbször mégis szép nyereséggel és vidám kedvvel tértek meg.

Miután a vásárosokat, mint a pihés ludakat, alaposan megkopasztották, a nyereséggel, meg a rabul hozott kereskedőkkel biztos helyre vonultak. Rabul csak olyanokat hoztak magukkal, akiktől érdemes sarcot várhattak. Erre aztán megkezdődött a kótyavetye. A vitézek megválasztották a kótyavetyéseket, akiktől esküt vettek, hogy igazságosan kótyavetyéznak. A

kótyavetyések minden nyereséget összeszedtek. Még a katonák zsebeit is átkutatták, hogy senki semmit el ne rejthessen. Aztán az egész zsákmányt kótyavetyére, vagyis dobra vetették. A kótyavetyében rendesen csak azok vehettek részt, akik a sereghez valók voltak. Néha azonban idegen vitézeknek is megengedték, hogy a kótyavetyén egyet-mást vehessenek. Olyan kótyavetye is akadt, amiben a király megbízottja is részt vett, hogy részére szép lovakat, vagy más ritkaságokat vásároljon. A kótyavetyén befolyt pénzt és el nem kelt portékát a kótyavetyések pontosan összeszámították. Az egészről legelőször az elesettek és a sebesültek részét szaktították ki. Aztán a török fogságban sínylődő magyar vitézeknek, majd a papjuknak, az iskolának és a szegényháznak (isptálnak) juttattak egy-egy részt. Ami ezentúl megmaradt, azt kardra osztották. Mindenki egyforma részt kapott.

PÁZMÁNY PÉTER.

18. A Kalauzból.

Haszna a világi állatok vizsgálásának az, hogy ezeknek példájukkal hivatalunkról és kötelességünkrol megemlékeztetünk és néma nyelvekkel a mi erkölcsünket ezek is a tökéletességre igazgatják. Ez az oka, hogy a Szentírás is néha a hangyákra, néha a héjákra, sőt még az ökrökre és a számárakra is mutat, hogy ezektől megtanuljuk, mint kelljen hivatalunkban járnunk. Midőn egy szép virágot megtekintünk, ne csak úgy nézünk erre, mint a barmok, hanem eszünkbe jusson a mi életünknek gyarlósága, rövid öröme, elmulandó vigassága. Mert, miképen a szép virág hamar meghervad és elszárad, és noha még Salamonnál is frissebben öltözött, de nagy gyorsan elveszti minden ékességét: azonképen te is, akármely erőben, szépségben és hatalomban dicsekedjél is, rövid üdő alatt meghervadsz.

Hasonlóképen más helyen is arra tanítanak, hogy amidőn a szőlővesszőt látjuk, eszünkbe jusson állapotunk, hogy noha minket is az Uristen, mint valamely

szép szőlőt, bégyepelt, béarkolt és megkarózott az ő malasztjának és a szentek példájának vastagító támaszival: de viszontag azt kívánja tőlünk, hogy a szőlőtőben maradjunk, vermeltetünk, a föld alá bujtatunk, azt is örömmel szenvedjük.

Másutt azt írják, hogy midőn látjuk az oktan al-latoknak magukra való szorgalmatos gondviselését, megemlékezzünk, hogy a mi lelkünknek mi is szorgalmatos vigyázással gondját viseljük; mert nagyobb kárhozatunk leszen, ha a barmoknál is oktanabbaknak találtatunk a magunk dolgaiban. És szépen tanítják a fiakat a gólyák példájával, mint kelljen tisztelni koros és megért szüléjeket. Mert a gólyák, amidőn megaggnak szüléik, melegítik az ő hideg tetemiket tollukkal; eledelt hordanak nekik: a röpülésben is segítik, szárnyukkal felemelvén őket. Végezetre, midőn sokféle virágokat látunk, amelyek napkelettel kinyílnak és a napnyugattal egybemennek; avagy a napra fordítván viráguknak kinyílt kebelét, véle együtt forognak, mintha megismervén az ő legeltető és alkotó mestereket, szolgálni akarnának néki tehetségek szerint: mi is azon légyünk, hogy szemeinket az Istenről el ne vegyük; hanem őt, minden javainknak kútfejét, kövessük, hálaadó szolgálattal udvaroljunk és kedveskedjünk néki.

19. Prédikációi.

Az I. évfolyam házi olvasmánya.

SZENCI MOLNÁR ALBERT.

20. Dávid hálaadása Isten gondviseléséért.

(XXIII. zsoltár.)

Az Úr énnékem őriző pásztorom,
Azért semmiben meg nem fogyatkozom;
Gyönyörű szép mezőn engemet éltet,
És szép kies folyóvízre legeltet,
Lelkemet megnyúgotja szent nevében
És vezérel engem igaz ösvényében.

Ha a halál árnyékában járnék is,
De nem félnék még ő setét völgyén is :
Mert mindenütt Te jelen vagy énvelem,
Vessződ és botod megvigasztal engem,
És nékem az én ellenségim ellen
Asztalt készítesz, eledelt adsz bőven.

Az én fejemet megkened olajjal,
És engemet itatsz teljes pohárral ;
Jóvoltod, kegyességed környül vészen,
És követ engem egész életemben.
Az Úr énnékem megengedi nyilván,
Hogy mind éltiglen lakjam ő házában.

GRÓF ZRINYI MIKLÓS.

21. Szigeti veszedelem.

A II. évfolyam iskolai olvasmánya.

22. A török Áfium ellen való orvosságból.

Régenten ama nagy Hannibálnak vitéz hadát Campania, egy olaszországi gyönyörűséges tartomány, a maga gyönyörűségével megvesztegette, ellomhította és erőtlennítette. Nincs a mi magyarinknak szükségök Campaniára előbb, hogysem mint a hadba mennének. Készen vagyunk elvesztegetve és eltunyulva. Nem kell minékünk oly nagy ellenség, mint a török; egy kánikula melege, egy februáriusnak szele, egy éjszakának virrasztása, egy napnak koplalása megrontja hadainkat, és semmivé teszi. Ilyenek a mi hadaink. De mivel jobb ennél a nemesség? mivel jobb az úri rend? Bizonyára mind egy bordában szöttek vagyunk; egy cseppnyére is egyik rend a másikat nem csúfolhatja. A mostani nemes nem gondolja meg, micsoda az *igazi nemesség*, mivel nyerték meg a mi eleink a nemességet, és mivel tartatik meg is. Egy nemzet sem pattog úgy és nem kevélykedik nemesség titulussával, mint a magyar; noha annak megbizonyítására, látja Isten, semmit sem cselekszik. Fiaink haszontalanul élnek, vagy ott-hon atyjuknál, anyjuknál, vagy ha ugyan derekasán látni és hallani akarnak (amint ők mondják), egy nagy

úr udvarába beállanak és szerződnek. Ott mit tanulnak? Innya. Mit többet? Pompáskodni, egy mentét arannyal megprémeztetni, egy kantárt pillangókkal megcifráztatni, egy forgóval, egy varrott lódinggal pipeskedni, paripát futtatni, egy szóval esküdni, hazudni, és senmi jót nem követni. Héj! mely különb vala ama lacedemoni asszony, mikor a fiát, aki immár felnevekedett vala, felfegyverkeztetvén jó módjával, végre egy paizst ada néki e szóval: avagy ezt hozd hozzám tisztességesen, avagy ebben hozzanak becsülettel. Mi pedig nem így, hanem, ha udvarba nem mégyen az ifjú, sem hadban, sem végekben, sem idegen országokban vitézlő mesterségeket tanulni, tehát prókátorságot patvarián, nem az igazságnak szeretetéből, hanem másokat nyomorítani kívánván, tanul, vagy papságra adja magát, isten tudja, micsoda indulatból. Az úrfiak szintén ilyek, az ital legnagyobb mesterség és katonaság, és mentől aljasabb, lovászokkal és kóborló katonácskákkal társalkodnak, legnagyobb katonaságnak tartják. Osztán, ha húsz esztendőt alig érnek is el, mindenkinek feleség kell; ha tizen vannak is egy familiában, senki sem tanul jó tudományt, senki sem leszzen zarándokká, hogy láthasson, hallhasson, tudhasson abból hazájának valamit szolgálni. Ezek kívánják osztán a generálisságot, és ugyanezeknek is kell adnunk, mivel más nincs jobb. Oh egek! Oh Isten! miért hoztál ki minket Scythiából, holott talán nem bomlottunk volna meg ennyire, mint ebben a magyar Campaniában; avagy ha bomlottunk volna is, nem látott volna ennyi világ meg minket magunk rosszasága miá veszni. De ha nincs haszon a panaszkodásban és a haszontalan fohászkodásban, nyúljunk egy orvossághoz, ha vagyon; vagyon pedig, ha akarunk. Mert noha a magunk népe, mint most vagyon, és amint leábrázoltam, megromlott, mindazáltal, ha kérded, kit kívánok, és micsoda nemzetet akarok oltalomra? azt mondom: a *magyart* kívánom. Miért? azért, mert legalkalmasabb, legerősebb, leggyorsabb és ha akarja, legvitézebb nemzetség. Kétszáz esztendeje leszzen már, hogy a magyar a törökkel harcol; hányszor a török császárok személyek szerint sok százezer emberekkel jöttenek orszá-

gunkba? Csak egy szultán Szulimánnak is, ki legvitéz-
zebb császár vala az ottomán nemzetben, öt expediciója
volt, de mégis Isten nem hagyott elveszni mindnyá-
junkat: ami veszett is, többnyire békesség és frigy
színe alatt, hogysen hadakozásban, veszett. Azért ma-
gyart kívánunk oltalmunkra, nem indust, sem németet,
sem spanyolt; csak jobbítsuk meg magunkat, szabjunk
más rendet dolgainknak, tegyük régi helyre és méltó-
ságra a katonai fegyelmet. Egy nemzetnél sem vagyunk
alábbvalók; ha kevesen vagyunk is pedig, nem oly ke-
vesen vagyunk, hogy a török ebekkel meg ne bánhat-
nánk, hogy ily semminek tart bennünket...

GYÖNGYÖSI ISTVÁN.

23. Murányi Vénusz.

A II. évfolyam iskolai olvasmánya.

24. A kuruc költészet szebb darabjai.

A II. évfolyam iskolai olvasmányai.

25. A kurucvilág vége.

Irta: Horváth Cyrill.

Pár évig úgy látszott, hogy a kurucvilág eltemeti
a gyűlölt osztrák rendszert. Azonban fényes diadalai
mögött az élesebb szemek jól látták a nehéz válságot.
A Duna-vidéki vármegyék, amelyeken a harc folyt,
sivataggá lettek; a felsővidék koldussá vált a sok teher
és rossz termés miatt. Ugocsában tengeri-csókánból és
mogyorófa-barkából készült kenyeret evett a nép, amely
amúgy is rendkívül meggyérült mindenfelé és a csapa-
tokat élelmezni nem bírta. És mindehhez jött a hagy-
máz, a himló és 1707-től a pestis, amely az Alföldön
át elharapódzott az egész országban és több mint há-
romszázezer embert ragadott el az életből. Minden-
felé kimerültség, aléltág, elkedvetlenedés; nem csoda,
hogy úgyszólván egy csapásra omlott össze minden.
Egyetlen nagyobb szerencsétlenség, súlyos csatavesztés
— a boldogtalan trencsényi ütközet — örökre el-
dönti az egész fölkelés sorsát, hogy semmiféle erőlkö-
dés többé lábra ne állíthassa. Mind többen vesztek el

reményüket, mind hangosabban nyilvánul a sóvárgás a gyógyító béke után. A hadak közé belopózik az áru-lás. Bezerédi Imre német kézre akarja játszani kétezer emberét és a terv végrehajtása csupán két tiszt állhata-tosságán múlik. A hatalmas vitéz, aki hetvenkét német, dán és rác főisztet vágott le saját kezével és a „kardját német hússal etette“, vérpadon fejezi be pályáját, amelynek utolsó tette egy férfias, bánatos bucsuzó vers felolvasása. Azután jött a másik: Ocskai László, aki egész ezredével átpártolt.

Újvárbán, amely a kuruc főerőssége volt és környékén állott még egy darabig a világ. Ott még egyszer föl-zendül a végbeliek dicsérete, Balassa modorában:

Vég-Ujvár fő-vára, magyarok bástyája,
Kurucok dicsősége! . . .
Bár ágyu zendüljön, falad ne rendüljön —
Igyünknek erőssége!
Jeles vitézidnek, miként egrieknek,
Terjedjen hirőssége!

Dunántúl, a szép Dunántúl, leverve feküdt a győ-zők lábánál. Sasfészkei elestek, nagy vitézei elhullottak, haldoklanak, bujdosnak vagy vasat pengetnek, csak az Isten tudja, hogy mi vár reájuk.

Német sas vert fészket már Sümeg várában
Berdót kiáltanak Vég-Simontornyában.
Veszprém vára volt még, álla utóljára . . .
Azután szorultunk sűrű Bakonyságra.

Sárgul már levele a sűrű Bakonynak,
Hervad szerencséje szegény kurucoknak.
Antal úr bujdosik, Vak Bottyán haldoklik,
Vitéz Fodor László sebekben kinlódik . . .
Hellepront, Palkovics vasakat pöngetnek, —
Kik még megmaradtunk, üldöznek, kergetnek . . .

Meddig áll fönn fejünk? — csak az Isten tudja,
Csak az Isten tudja, senki nem mondhatja,
Mi piros vérünknek hol lesz kiontása,
Fáradt teteminknek földön nyugovása.

Ismét fölhangzik a labanc gunyolódás, amely meg-szólaft fölöttük, valahányszor földönfutókká lettek. Gú-

nyolják futásukat, szemükre hányják kőszegi, szombat-helyi, sümegi szép napjaik mulatozásait, csúfot űznek régi nyalkaságukból, amelyeknek vége immár. Ők pedig vonulnak vissza az erdőbe, várva, hogy „talán az üdő megfordul, katonacsillag megújul“, vagy mennek föl Ung, Bereg havasai felé.

Őszi harmat után nagy hegyeknek ormán
Fujdogál a hideg szél, fujdogál a hideg szél ;
Zöld erdő harmatát, piros csizmám nyomát
Hóval lepi be a tél, hóval lepi be a tél ...

Megkezdődött a kibujdosás. Megható versekben búcsúznak egymástól és a hazától, amely csöndes, sóhajtozó bánattal sír föl utánuk, míg a távolból visszhang gyanánt zendül a távozó fejedelem szava : „Német már a vezérek, jaj, be szánlak benneteket, Isten veletek !“ Azután fölhangzik a szegény, bizonytalanba induló katona éneke, aki édes hazájától csak egy könnyet kér sűrű könnyhullásáért.

Még a madár sem távozik messze fészktől, —
Még a madár sem távozik messze fészktől,
Más nemzetségek országára,
Idegen föld tartományára —
Hát én szegény, hogy induljak, más határára, —
Hát én szegény, hogy induljak, más határára !

E sötét, nehéz napok bánatát egy kevésbé költői, mint tartalma megrázó igazságával kimagasló ének foglalja össze, a Rákóczi-nóta. Úgyszólván a trencsényi veszedelem nyomán keletkezve, mint egy üldözött, és elnyomott keserves nép jajkiáltása hangzik föl, amelybe beolvad az elveszett régi dicsőség fájdó emléke és a védtelen árvaság gyötrő tudata. Most már vége mindennek ! A „rég, szép magyar nép“ a sas körme között fonnyad és megromlott ; fejeit az ellenség emészti, űzi, kergeti. Jaj minden magyarnak, aki ezen a földön él. Özvegyek panaszkodnak, árvák nyomorognak és fejükön büszkén, kérkedve gázolnak kínzó, gyűlölt hóhéraik.

A töredezett, büszke bánat és elkeseredés nem talál vigasztalást sehol a földön, csak gyűlölete izzik. És mi-
kor — nem sokára — panaszkodnia sem szabad többé,

mert Rákóczinak említése is fölségsértés, odafordul ennek az éneknek kesergő, siró dallamához, amely a kor-szak legszebb és legmeghatóbb zenei terméke, és vele önti ki lelke áradó érzelmeit. Valóban, nem is annyira maga a költemény, mint dallama vált nemzeti énéké, amelyet különböző változatokban egész máig megőrzött a nép. Egy költő sem volt képes a lelkesülés annyi ere-jével kifejezni a nemzet büszke kétségbeesését, harcias siramát, mint ez a dallam, amelyet, mint egy őskori eposzt, az egész nemzet teremtett.

B. AMADE LÁSZLÓ.

26. A szép fényes katonának arany, gyöngy élete . . .

A szép fényes katonának
Arany, gyöngy az élete,
Csillog, villog mindenfelől
Jó vitéz fegyvere ;

Szép élet !

Vig élet !

Soha jobb nem lehet !

Hopp, hát jöjjön katonának
Ilyent ki szeret !

Közemberbül káplár, hadnagy,

Kapitány is leszén,

Öbesterség, generálság

Várja ottan készen.

Szép élet !

Vig élet !

Soha jobb nem lehet !

Hopp, hát jöjjön katonának
Ilyent ki szeret !

Szikrát üt a paripája,
Nagy városon nézik,
Hogy jó lovas és vitéz is;
Mindenütt dicsérik.

Szép élet !

Vig élet !

Soha jobb nem lehet !

Hopp, hát jöjjön katonának
Ilyent ki szeret !

Kockáz, kártyáz sátor alatt

Pipa a szájában,

Markotányos háta megett

Nem szolgál heában.

Szép élet !

Vig élet !

Soha jobb nem lehet !

Hopp, hát jöjjön katonának
Ilyent ki szeret !

Kótyavetye a vásárja,
Nincsen ottan kalmár,
Fele áron mindent megvesz,
Valahol maga jár.

Szép élet !

Vig élet !

Soha jobb nem lehet !

Hopp, hát jöjjön katonának
Ilyent ki szeret !

Ha jön order, frissen nyergel,

Elmegy a portyára,

Fölbiztatja maga társát,

Jól megjön az ára.

Szép élet !

Vig élet !

Soha jobb nem lehet !

Hopp, hát jöjjön katonának
Ilyent ki szeret !

- Minden nemzet óhajt-sóhajt
A fájában kapni,
Vajaskalács, pogácsával
Tarsolyát megrakni.
Szép élet!
Víg élet!
Soha jobb nem lehet!
Hopp, hát jőjjön katonának
Ilyent ki szeret!
- Mint tűz meggyúlt pipájában:
Úgy ég a szerelme;
Ellenségen és szíveken
Vagyoni győzedelme.
Szép élet!
Víg élet!
Soha jobb nem lehet!
Hopp, hát jőjjön katonának
Ilyent ki szeret!
- Megjön pályafutásából,
Itt letelepedik,
Jószágot vesz, kölcsön pénzt ad,
Avagy kereskedik.
Szép élet!
Víg élet!
Soha jobb nem lehet!
Hopp, hát jőjjön katonának
Ilyent ki szeret!
- Nem parancsol ott vicispány,
Sem a szolgabíró,
Robotára senkit nem hajt,
Ispány vagy tisztartó.
Szép élet!
Víg élet!
Soha jobb nem lehet!
Hopp, hát jőjjön katonának
Ilyent ki szeret!
- Prókátor függ az oldalán,
Szerencse bírója,
Böcsület az törvényszékje,
Nincs apellátája.
Szép élet!
Víg élet!
Soha jobb nem lehet!
Hopp, hát jőjjön katonának
Ilyent ki szeret!
- Kényén-kedvén házasodik,
Nem fizet a papnak;
Nem hí senkit bizonságnak,
Mert fia ő Marsnak.
Szép élet!
Víg élet!
Soha jobb nem lehet!
Hopp, hát jőjjön katonának
Ilyent ki szeret!
- Menjünk azért seregessen,
Tartsuk meg hazánkat,
Vérrel, bérrel oltalmazzuk
Szent, szent koronánkat.
Szép élet!
Víg élet!
Soha jobb nem lehet!
Hopp, hát jőjjön katonának
Ilyent ki szeret!
- Itthon rajtunk eret vágnak,
Kiontjuk vérünket,
Nincs böcsület, fizetünk köll,
Érezzük sebünket;
Rossz élet!
Gaz élet!
Gazabb ennél nem lehet!
Hopp, hát jőjjön katonának
Ilyent ki szeret!
- Ne gondoljunk a sírással,
Se a pityergéssel,
Üljünk lóra, marsérozzunk
A több vitézekkel.
Szép élet!
Víg élet!
Soha jobb nem lehet!
Hopp, hát jőjjön katonának
Ilyent ki szeret.
- Isten hozzád apám, anyám!
Én édes szerelmem!
Húgom, bátyám, sógor, korám!
Avagy jertek velem!
Szép élet!
Víg élet!
Soha jobb nem lehet!
Hopp, hát jőjjön katonának
Ilyent ki szeret.

27. Én angyalkám, szép madárkám . . .

Én angyalkám,	Addig jártál,
Szép madárkám,	Vesszőt hánytál
Ime hozzád repültem ;	Még megfogtad hitemet ;
Te kedvedre	Lépre kértél,
S kezeidre	Édesgettél,
Mint a sólyom megjöttem.	Törben tetted szívemet ;
Már miveljed,	Már hálódban,
Cselekedjed,	Kalitkádban
Mint szívemet	Zárva vagyok,
Úgy ítéljed,	Rabságodban.
Édesem,	Ne neved,
Kedvesem,	Meg ne ved,
Rabod vagyok, kedvesem !	Azon kérlek, csak szeress !

FALUDI FERENC.

28. Tarka madár.

Egy kis tarka madár	A kis tarka madárt
víg kedvében	jaj, fogságba,
Szép gyümölcsös kertnek	Szorosan bezárták
ment reptében.	kalitkába !
Ha én tarka madár volnék,	Ha én tarka madár volnék,
Én is veled elrepülnék	Soha veled nem repülnék,
Tarka madár !	Tarka madár !
A kis tarka madár	A kis tarka madárt
ott akadott,	jól tartották,
Mert két lépvesszőcske	Cukorfalatokkal
közt ragadott.	meghizlalták.
Ha én tarka madár volnék,	Ha én tarka madár volnék,
Soha veled nem repülnék,	Mégis veled elrepülnék,
Tarka madár !	Tarka madár !
A kis tarka madárt	A kis tarka madárt
kézre kapták,	kifosztották.
Nem bántották, szépen	Tarka tollaibul,
ápolgatták,	nyársra vonták.
Ha én tarka madár volnék,	Ha én tarka madár volnék.
Mégis veled elrepülnék,	Soha veled nem repülnék,
Tarka madár !	Tarka madár !

29. Tavasz.

Királyi multság
erdőben sétálni,
Árnyékos utcáin fel
s alá járkálni,
Fülemile éneklésén,
Gyöngye szellők legyezésén,
Örömet nevelni,
Kedve szerint élni.

Diana udvarát
megint látogatni,
Ernyős sátoriban
mint reggel mulatni,
A kakukkal szerencsáját
Megpróbálni jövődjét,
Hegyek ellen állni,
Ekhóval tréfálni.

Az ócsó nyulakat
bokorbul kiverni.
Fiatal madárkák
fészket felkeverni,
Hegyet-völgyet megkerülni,
Friss források mellett ülni,
Ebédre megtérni,
Jó lakáshoz férni.

Pintyőke sirását,
galambnak nyögését,
A játékos rigók
hangos füttyülését,
Gerlicéknek busulását
Társak után bujdosását
Szemre, földre venni,
Más gonddal nem lenni.

A sötét gondokat
mákos szegre tenni,
Feladott étkekből
jóízűen enni,
Enni, meg nem csömörlni,
Közbe vígan beszélni,
Friss borokat inni,
A vizet dicsírni.

Erdőkből kimenni
mezők térségére,
A lenyugvó napnak
nézni szekerére,
Pásztor után sétálgatni,
Muzsikáját meghallgatni
Corydon dudáját,
Mopsus furugláját,

Eszem-izsom után
könyökére dűlni,
Egy fél órácskáig
álomban merülni;
Könnyű testtel felserkenni,
Holmi dolgoz általmenni,
Játékkal mulatni.
Nagy labdát ugratni,

Görbe trombitákat
otthon fuvattatni,
Vacsora után is
nyugtig így mulatni:
Úgy-e pajtás, megpróbáltad,
Amint mondtam, úgy találtad:
Királyi multság,
Ártatlan bolondság!

30. A Szent Emberből.

Bátor ezer gondviselő szem vigyázzon reád, ha
magad nem vigyázz magadra, rajta veszíthetsz. A
külső veszedelemtől megmenthetnek ugyan, de nem a
belső. Ártalmasabb a szívünk körül lappangó és
kísértő ellenség annál, aki kinn forgolódik és szemre

kerül. Szüntelen való vigyázással legyünk azért, hogy hozzánk ne férhessen vagy erőt rajtunk ne vehessen.

Azt tartják gazdag szántóvető embernek, aki maga számára sokat szánthat és vethet. Nincs gyümölcsösebb föld a szegények tenyerénél; aki ide sokat vet, minden bizonnyal sokat arat. Bátor a szántóvető holmikor kevesebb hasznát veszi fáradságának, néked mindenkor termékeny leszen magod és tenyésző. Adj bőven, bőven megfizeti az Isten!

Érts egyet magaddal. Egyezzen meg beszéded gondolatoddal, gondolatod cselekedetteddel, cselekedetted akaratommal. Szinte oly hamis hazug az, aki máskint beszél, máskint cselekszik, mint az, aki mást mond, s mást gondol. Amaz felebarátját csalja, ez magát. Vét mind a kettő; egyik sem méltó, hogy a jámbor keresztények közé számláltassék.

Az Isten kívánja, parancsolja, hogy szeressük. Nem lehet ennél könnyebb parancsolat. Ami több, viszonta való szeretettel kínál, csakhogy teljes szívből szeressük; mi lehet ennél édesebb. Tudják, érzik ennek a viszonta való szeretetnek édességét a mennyei szentek. Ha mi földiek csak kis részét érezhetnénk, nem kellene a sok szószaporítás, önként gyulladozna, szívünk is égne. Azonban ez a szeretet kényes, semmi osztályt nem szenved. Ha nem szereted az Istent teljes szívedből; se te őtet nem szereted igazán, se ő téged úgy, mint akarna. Szegett szíved nem kell néki.

MIKES KELEMEN.

31. A Törökországi levelekből.

A levelek közül néhány az I. évf. iskolai és házi olvasmánya.

LX. Rodostó, 22. Apr. 1725. — Hol vagyon? Hol vagyon az a puskás, ki meglőtte azt a farkast, ki megette azt a kecskét, kit apám vett a vásáron? — — Hol vagyon az az ember, ki megtalálta azt a levelet, kit innét írtam kédnék? Mit tehetek, édes néném, róla, hogy már régen nem vette kéd leveletem? Ha nem írtam, azt nem kell csudálni, ha kéd nem vette; de

ha írtam, hogy veszett volna el? De mit törődünk rajta? A mi leveleinket Bécsben is elolvashatják. Hogyha pedig a tengerben veszett, a bizonyos, hogy a halaknak nem zsírozza meg a fogokat. Édes néném, ha egy-két levelünk elvész, írjunk tizenkettőt helyekben, a nem nagy fáradság, és a restséget meg nem háborgatja. De mit írjak? Mert itt semmi hír nincsen, hanem ha azt írom meg, hogy most itt az örmény asszonyok nagy munkában vannak, mert most vetik a gyapotot. Írjunk hát a gyapotról, mert az itt nem bolondság, de sőt még nagy haszon, mert sohult nem terem annyi, mint itt, és az itt nagy kereskedés. A mi földünkön nem gondolom, hogy megteremne, mert meleg földet szeret. De Magyarországon csudálom, hogy meg nem próbálják, mert ott vagyon olyan hely, ahol megteremne, és az nagy hasznót hozna az országnak — legalább az a pénz, amit gyapotért adnak, megmaradna az országban.

A gyapotmag olyan nagy, mint egy borsószem, de fekete és most kezdik vetni. Nem nő nagyobbat másfél arasznyinál, de egy szálból három vagy négy ág is jó ki, és azon mindeniken egy-egy gömbölyű gyümölcs függ, amely olyan, mint egy kis zöld dió, és annak a virága sárga. Amég meg nem érik, ha felnyitják, enyvforma materia vagyon benne; de mikor érni kezd, abból az enyvből leszen a gyapot, és magában kinyúlik, hogy a meleg jobban megérlelhesse. Amidőn pedig szeptemberben egészen kinyílt, megfejeződött, és a haja megszáradott, akkor kiszedegetik a gyapotot a hajából magostól. De minthogy sok magja vagyon, és a gyapot úgy jött ki szálanként abból a magból, hogy újjal is nehéz volna a magról letépni a gyapotot, azért itt az asszonyoknak olyan kis kerekék vagyon, amelynek két tengelye vagyon; egyik vas, a másik fa, egyik egyfelé fordul, a más másfelé, úgy, hogy, amidőn a gyapotot magostól köziben bocsátják, csak a gyapot megyen által, a magról lefoszlik, és tisztán esik le másfelé, és így könnyen választják el a magjától. Az olyan kerek nélkül egy maroknyi gyapotat egy nap meg nem lehetne talán tisztítani a mag-

jától, de a kerékkel egy zsák gyapot kevés. Ihon már készen vagyon a gyapot, csak fonja ked.

De édes néném, minthogy a gyapot nálunk meg nem teremne, kéd más hasznót tehetne a mi országunknak, amelyért méltó volna a kéd nevét arannyal leírni az erdélyi históriában. Ha az Isten haza viszi kédet, miért nem lehetne kédnek annyi selyme, hogy a szükségrevalót nem kellene pénzen venni? Ha kédtől meglátnák, más úri asszonyok is követnék, és lassanként a haszonért a közönséges renden valók is felkapnák. Idővel nálunk is elbővülne, valamint más országokban, aholott is csak lassanként kezdték. Ebben az országban egy görög császár bővön megajándékozott két missionárius papot azért, hogy ők hozták messze országról legelsőben a selyemeresztő bogárnak a tojását, azt itt kiköltették, felnevelték, elszaporították, és megmutatták, miképpen kell bánni vélek, és a selyemmel. Ők azt, mint okos emberek, mind megtanulták volt. Itt, hogy elszaporodott, az olaszok is felkapták a görögöktől, az olaszoktól a spanyolok és a franciák idővel felvették, és így terjedt el lassanként és így jött be a haszon a kereskedéssel az országban.

Nevetném, ha kéd lenne első fundatora a selyemeresztő bogaraknak Erdélyben. Az ilyen dolgot, ha valaki elkezdené, a többi is követné, és az olyat olyannak kell elkezdeni, aki ahhoz tud; mert e csak éppen azért tetszik nehéznek, hogy nem tudnak vele bánni. Hogy is lehetne egy úri asszonynak kedvesebb mulatása és hasznosabb, mint mikor látná, hogy egy-néhány ezer hernyó micsoda nagy szerénységgel dolgozik számára. De minthogy azok az állatok nagyehetők, és mihent lesznek, azonnal enni kezdenek. Az ő legkedvesebb ételek az eperfának a levele, a fejr és a veres eperfa pedig csaknem mindenütt megteremne nálunk csak kevés fáradsággal. Én nekem pedig úgy tetszik, hogy nem kellene sajnálni a fáradságot az olyan munkásoktól, akik egy kevés falevélért selyemmel fizetnek nekünk.

Még előre megmondom, és abban nem kételkedem, hogy kéd nem tudná, mint kell bánni azokkal a selyem-

csináló munkásokkal, de minthogy egyéb dolgom nincsen, leírom kédnek, hogy mit olvastam az iránt, azután úgy dolgoztassa kéd őket, amint tetszik. Legelsőben is egy tiszta házat kell számokra elkészíteni, akin jó ablakok legyenek, ahova a verőfény beszolgálhasson, és ahova az egerek, se más egyéb kis állatok ne mehessenek, a szél se érje. A ház közepin négy cövekre egy gyékényt kell teríteni ágy formára, vagy ha gyékény nincsen, apró vesszőkből kell fonni olyanformát, valamint a szilvaaszalókon vannak. A ház már megvagyon, hanem hozzuk már a világra a munkásokat. A selymeresztő bogárnak a tojása igen-igen apró, hogy elig látja az ember, és amikor tojik, egy papírosra teszik, a papíroson hagyván egynehány száz tojását, az odaszárad és azt jó helyre elteszik tavaszig, akkor a melegtől egy kevés idő múlva életrekapnak. Mihent azt észreveszik, hogy mozganak, a papírosra gyenge levelecskéket tesznek, már megmondottam, micsoda fának a levelit. Amidőn egy kevésbé nagyobbak lesznek, a feljebb megmondott ágyra kell őket elhelyeztetni és csak gyengén kell őket bétakarni falevéllal, a derekaljok is falevél legyen. De legelsőben is arra kell vigyázni, hogy ezeknek olyan dajkát kell adni, aki munkás és értelmes legyen, aki a fiait szeresse, aki azoknak mindennap bizonyos órában friss levelet adjon, elsőben megtisztítván az ágyat. E meglévén, azután kell reájok hinteni szép lassan az új levelet. Mivel semmi úgy nem árt ezeknek az állatoknak, mint a tisztátalanság és a nedvesség, arra vigyázzon a dajka, hogy vizes levelet ne adjon nekik. Az esős időben szedett levelet meg kell szárasztani, és ha látja, hogy eső leszen, még előre kell levelet gyűjteni, és nem kell, hogy bőjtöltesse a fiait; mert ezek a kis állatok, minthogy kevés ideig élnek, azért az időt el nem akarják veszteni, és szüntelen esznek. Hogyha olyan nagy szükségben találnának esni, hogy falevelek nem volna, olyankor lehet saláta- vagy káposztalevelet nekik adni, eztet ők megeszik, mert a szükség reá viszi, de ilyen eledeltől a selymek sem leszen olyan jó. A dajka tisztán és jó eledellel tartván fiait, arra igen vigyázzon, hogy amidőn szép idő va-

gyon, az ablakot estig nyitva tartsa, és a házat tisztán tartsa, mivel a tisztaság és a jó áer ezeknek igen egészséges. De egy kevésbé nézzük meg, hogy micsoda változásokon mennek által.

Ez a féreg a tojásból kikelvén, igen-igen kicsid és fekete. Egynéhány nap múlva fejéredni kezd, de ezt a köntöst leveti, és minthogy vastagodik, fejérből és zöldes ruhát vesz magára. Egy kevés nap múlva az ételt teljességgel elhagyja, és elaluszik mintegy két napig, azután hánkódni és nyugtalankodni kezd, úgyannya, hogy a nagy erőltetésben megveresedik, akkoron a bőre megráncosodik, és azt leveti. No már harmadik köntöst vesz magára! Hát nem elég egy hónap alatt háromszor változtatni köntöst? Azután enni kezd, és akkor egészen más formájú leszen, mint annak előtte. Egynéhány nap múlva jól lévén, ismét mély álomba esik, abból felserkenvén, új inget vesz magára, azaz új bőrt. Azután ismét egy kevés ideig a jólakáshoz fog. De végtére mindazt, mind az életet, mind a társaságot megúnja, és mindezekről el akarván magát vonni, olyan kis remete házacskát kezd selyemből csinálni, amelyet nem lehet eleget csudálni, se a Teremtőt eléggé imádni. Édes néném, eluntam már az írást is, azért félben szakasztom a mi remeténk munkáját — másszor leirom. Hanem most arra kérem kédet, hogy az egészségre vigyázzunk; mert én vagyok, aki voltam, és leszek, aki vagyok.

LXI. Rodostó, 23. Maji, 1725. — Édes néném, megbocsásson kéd, hogy hazudtam, vagyis inkább, hogy a pennám hazudott: mert Rodostóról datáltam, holott nem vagyok a városban, hanem mellette, mert tegnaptól fogvást sátorok alatt lakunk. Ha tanácsot kérdetek volna tőlem, másszorra hagytuk volna a táborozást: mert a vászonház csak akkor jó, a mikor másképpen nem lehet. De az Úr akaratján kell ügetni.

Elég a, hogy itt a sok, kevés, semmi dolgaimtól ment lévén, szabadosan elkísérhetem kédet a mi remeténk látogatására. Menjünk, mert az utolsó levelemtől fogvást elég ideje volt, és ha egyszer bezárja magát, azután nem szól hozzánk. Úgy tetszik, hogy az utolsó

levelemben ott hagyók félben, hogy ez az állat végtire egy kis selyemházat épít magának. A midőn ez az állat ahhoz akar fogni, az ételt elhagyja, és mindenütt keres magának olyan helyt, ahol építhessen, azért seprűágakat hintenek neki, és falra is ágakot függesztenek számokra. Mihent az ágakra felmásznak, azonnal elkezdik a selyemeresztést, és köröskörül bépólálják magukat. Az első selyem nem olyan jó, mint az utánna való. A midőn magokat egészen és jól bétakarták volna, azt a kis házat belől ismét megbélik olyan gyenge és tömött hártáival, abova az áer nem férhet. Ezt az utolsó munkát elvégezvén, akkor elaluszik, és a változáshoz készül, valamint látjuk, hogy a hernyók pillangókká változnak. Ahhoz a változáshoz pedig két vagy három hét kivántatik. A még ez eltelik, addig jó megtudni, hogy az a kis házocska olyan formájú, és olyan nagy, mint egy galambtojás. A selymet, a melynek hasznát veszik, úgy kell gondolni, mintha a tojást selyemmel béborítanák. A hártya, a melyről szólottam ide feljebb, olyan, mint a tojásnak a haja. A három hét eltelvén, az alatt halottaiból feltámad, de más formában, mert a házán egy kis ablakot fúrván, onnét szép fejér ábrázattal, és szárnyakkal repül ki. Az előbbeni köntösét a házban hagyván, a házzal együtt a dajkjának hagyja fáradságáért.

De minthogy a selyem egészen elromlik, amidőn a házat megfúrja, azért csak egynehányat hagynak meg magnak, és a többit a melegre teszik, hogy az állat benne meghaljon, és fel ne támadhasson, úgy a selyem egy szálban megmarad; mert az állat nem hagyván soha félben munkáját, a háza is egy szál selyemből áll, amelynek hossza kilencszáz lábnyi és némelykor több, de még az a szál dupla és egymáshoz vagyon enyvezve. Már gondolja el kéd, micsoda vékony szálnak kell annak lenni!

Imumár a selyem megvagon, de az erősen a házhoz vagyon tekerve és enyvezve. Azt levenni meg más mesterség, de azt is megcselekszem, csak kedvít találjam kédnek. Legelsőben is azokat a kis tojásformákat lágy, meleg vízben vetik, hogy az enyv megolvadjon,

azután egy kevés seprűszállal habarni kezdik azért, hogy a selyemszál a seprűre tekerődjék — de csak hat szálát tekernek együvé, és amíg egészen letekerik, addig mind a meleg vízben maradnak a kis házacsókák. Aztot tudja kéd, hogy a selyem természet szerint sárgás, és ha megmossák, szép fejér.

Immár bizvást nevéssen kéd, hogy olyan dologra akarom kédet tanítani, amelyet kéd jól tud. De mint-hogy kéd ugy kívánta, engedelmeskedni kell.

II. RÉSZ

AZ UJ MAGYAR IRODALOM

32. Közgazdasági viszonyaink a XVIII. század második felében.

Irta : Grünwald Béla.

Mária Terézia uralkodása végzetes volt Magyarországra nézve, mert ekkor érett meg az a gazdasági politika, amely az osztrák érdekek kedvéért megakasztja Magyarország magasabb gazdasági fejlődését, meghatározza a pontot, amelyen túlmennie nem szabad, Magyarország gazdasági függését és kizsákmányolását rendszerre emeli és az osztrák tartományok jóléte, a gazdaság magasabb formáira való emelkedése alapjának tekinti.

Az 1746-ban felállított *Commerziehenrath* készíti a tervet e cél elérésére. E terv lényege az, hogy Magyarország nyerstermeléssel foglalkozzék, az osztrák tartományok iparos állammá emelkedjenek : Magyarországnak ne legyen ipara és kereskedése és nyersterményeinek árát a vámrendszer segítségével az osztrákok határozzák meg. A vám pénzügyi jövedelem-forrásból a közgazdasági fejlődés szabályozójává válik. E rendszer hatását csakhamar megérezték Magyarországon.

Az osztrák kereskedők sokféle kedvezésben részesülnek. A magyaroknak ellenben nemcsak nem kedveznek, de legjogosabb igényeiket sem veszik figyelembe. Ha a magyar kereskedő a rosszminőségű árukat vissza akarja küldeni, a visszaszállításnál magas vámot kell fizetnie és így elriasztják attól, hogy a megrendelt árut, ha rossz is, visszaküldje.

E rendszer célja az volt, hogy Magyarországon gyárak és céhek ne keletkezessenek, és általában

semminemű ipar meg ne honosuljon, hanem Magyarország minden gyártmányt az osztrákoktól legyen kénytelen venni; hogy az osztrákok a nyerstermékeket, amelyekre élelmükre és gyáraik számára szükségük van, kirekesztőleg és a legolcsóbb áron kapják. Ezt a célját el is érte. Nemcsak az ipar fejlődését akadályozta meg Magyarországon, hanem megrontotta azt is, ami addig keletkezett.

Azért nagyjelentőségű pillanat volt a nemzet életében, amikor II. József 1785 évi december 30-án ismeretes kéziratát intézte gróf Pálffy kancellárhoz, amelyben Magyarországot megkínálja az addig követett végzetes gazdasági politika elejtésével, szabad kereskedelemmel, az ipar előmozdításával és mindennek nagy következményeivel, ha a nemesség lemond adómentességéről és a közterhek viseléséhez megfelelő arányban járul.

A magyar társadalom még a rendi alkotmányban látta legnagyobb erejét és visszautasította a császár ajánlatát, — mert nem volt koronázott király.

Magyarország sorsa el volt döntve. Gyarmat maradt II. József alatt s azután is.

BESSENYEI GYÖRGY.

33. Kereskedés.

Jó kereskedésbe forogj, ahol lehetsz,
Ameddig alkuval az eszeddel mehetsz.
Hogy mivel pénz bírja, látod a világot, —
Gyűjthess tárházadba kincset, gazdagságot,
Akinek pénze nincs, ajtó mellé vonul,
Nem megyen piacra, s magánosan búsul.
Így, polgár, sorsodnak pénz a lehellete,
S tudomány, mesterség visszafelelete.

34. A filozófus-ból.

A vígjáték tárgya a következő: Egy kiváló ifjú, Parménio és egy hozzáméltó leány, Szidalisz, éppen kiválóságuk miatt túlzó követeléseket támasztanak a másik nem irányában, és mivel azt hiszik, hogy nincs, aki eszményüknek megfelelné, lemondanak a házaseletről. Egymásra találva azonban fölismerik a megtagadott ideált, és mivel egyesülé-

süknek nincs semmi akadály, rövidesen összekelnek. Legmulatságosabb a vígjátékban Pontyi alakja, akiben az író a parlagi, korlátolt magyar vidéki úr típusát testesítette meg. Szemelvényünk őt mutatja be, egy pajkos úri leánynyal, Parménio hugával beszélgetve.

(Pontyi, Angyélika.)

Pontyi : Benn vannak már a törökök Perzsiában !

Angyélika : Kedves Pontyi bátyám, de friss ember, észre se veszi az ember, mikor mellette terem, — és mennek a törökök, mennek a Nilus felé ?

Pontyi : De már el is mentek, hiszen mondom, hogy már benn vannak.

Angyélika : Úgy-e ? Hát már viaskodnak ?

Pontyi : Hát ! de várakozz' egy kicsinyt ; egy levelet küldött az udvarbírárnak, hadd nézzem meg, majd megmondom aztán az ujságot. *(Elővesz egy levelet, főlészakasztja.)*

Angyélika *(belé kukucsál)* : Be szép írás !

Pontyi : Ne kukucsálj a levélbe, eredj dolgozdra.

Angyélika : De hallom legalább.

Pontyi : Ezt bizony nem hallod, eridj.

Angyélika : Hadd hallom, olvassa nagyon.

Pontyi : Eredj no, nem hallod !

Angyélika : De hát a szeretője küldi, nem az udvarbíró.

Pontyi : Ejnye, te nagynyelvű ; látod, hogy keverné szóba az embert ; no gyere ! — *(Olvas)* : „A béresszekerek már hazaérkeztek ; Jankó betegen jött haza : kár egyéb nincs, hanem a szekerekből egynéhány záp kihullott és két derék-szeg veszett el.“ — Ejnye s ebugatta gonosz nemzetsége, hogy csinálják a kárt.

Angyélika : A zápfoguk hullott ki, vagy a derékcsontjuk tört el ?

Pontyi *(olvass)* : „A lemecevasakat ujítani kellett, fergettyűket is készíttettem.“

Angyélika : Törökül ír az a tisztartó : lemec, fergettyű.

Pontyi *(olvass)* : „A nagy gyalomról is a pálák egészen leszakadoztak, a hátója is megtépődött volt, de befódottam. Nem csuda, hiszen már elég régen szolgál ; halat nem kaphatni ; bonéval, szákkal, véterrel, méthálóval, gyalommal Tiszán, réten próbálják, de alig kaphatnak egynéhány compót ; a Tiszán is gázgya keszegnél, devérnél vagy balinnál alig foghatnak egyebet ; a napokon kaptak mégis egy pár söreget, azt az úr számára iartom.“

Angyélika : Ha, ha, ha, füljak meg, ha törökül vagy perzsákul, nincs a levélnek több felénél írva — értitek-e — gázgya, compó, devér, boné, szák, ha, ha, ha !

Pontyi : Nem érted te azt, te fityfirty ?

Angyélika : Ki értené azt, te kutykuruty ?

Pontyi : Oh, mélység és tudatlanság ! azt nem érteni ; mire nézed a napot, bezzeg megértenéd, ha írná, hogy egy pár Liliszt fogtak.

Angyélika : Ah ! ha megérteném-e ? meg ám.

Pontyi : Ha, ha, ha, rád kapék, eridj. — (Olvas) : „Laktárosnak való kötelet vettem a gyalomhoz. A juhász jerkéket ötszázat hagyott, az ürüket pedig eladtuk.” — Eladtuk, — már miért nem írja, hogy adták s mennyit, be micsoda ember !

Angyélika (csendes ábrázattal) : Hát azok az ürük, ha szabad kérdezni, micsodaféle bogarak ?

Pontyi : Eridj, ne hiábavalóskodj ; — (olvas) : „Koronákat is fognak hozni a malomba, perselyek még elszolgálnak, két ormónak valót is vettem.”

Angyélika : Értitek-e, no ? — szóljatok. — Pontyi bácsi, mind érti azt mit teszen.

Pontyi. Hogyne érteném ! Megesne neki belé ; hiszen mind úgy hívják azt, ha bohó nem vagy.

Angyélika : Mondja aztán még valaki, hogy nem linguista, mikor törökül, perzsákul is tud.

35. Magyarság.

Valljuk meg, hogy nagyon megszőkültünk a magyarságban, melynek ugyan bőségében soha nem voltunk. Csudálkozom nagy nemzetünkön, hogy ő, ki különben minden tulajdonainak fenntartásában oly nemes, nagy és állhatatos indulattal viseltetik, a maga anyanyelvét felejtteni láttatik ; olyan világban pedig, melyben minden haza önnön nyelvét emeli, azon tanul, azon perel, kereskedik, társalkodik és gazdálkodik.

Olyan szánakozásra való csekélységgel kicsinyítik némelyek magokat, hogy magyarul nem lehet, mondják, jól írni, okoskodni, mivel sem ereje, sem elégsége nincsen a nyelvnek, melyekkel a tudományok szépségeket és mélységeket elő lehetne adni. Olybá venném, ha mondanád : egy nagy hegy, mely arany kővel tele volna, hogy semmit nem ér, mivel nincs bánya s bányász benne. Mit tehet arról a drága hegy, ha kincseit belőle nem szedik ; mit tehet róla a magyar nyelv is,

ha fiai őtet sem ékesíteni, sem nagyítani, sem föl-
emelni nem akarják. Egy nyelv sem származott a föld
golyóbisán tökéletes erőben, de azért mégis sok van
már erős és mély közöttük. Ha az anglusok soha nem
kezdtetek volna nyelveken írni, azon okból, hogy
gyenge, nem volna most sem fényes, sem oly mély,
amelyhez egy nyelv sem hasonlíthat már e részben,
noha gyengébb volt sokkal, mint most a magyar.

Jegyezd meg e nagy igazságot, hogy soha a föld-
nek golyóbisán egy nemzet sem tehetette addig magáévá
a bölcseséget, mélységet valameddig a tudományokat a
maga anyanyelvébe bé nem húzta.

BÁRÓ ORCZY LÓRINC.

36. A kereskedésről.

Boldog Isten, minek e munkás fáradság ?
Megfonnyad e miatt sok ezer parasztság.
Bátor hajózásból jöhet sok gazdagság,
Úgy tartom, nem ebben áll az igaz boldogság.

Itt vagyon közöttünk a nagy vetekedés,
Illik-e magyarhoz csalfa kereskedés ?
Mivel ebből jöhet erkölcsvetemedés,
Mit mondasz, mire megy az ily vetélkedés ?

Zemplén, Bereg, Ungvár, Szabolcs vármegyében
Van pénz, van eledel, van bor a pincében,
Mi kell több ? mért vesse életét kétségben
A magyar, hogy több pénz jöjjön erszényében ?

BARÓTI SZABÓ DÁVID.

37. Egy ledőlt diófához.

Mely magas égnek szegezett fejeddel,
Mint király, állasz vala társaid közt,
Tégedet látlak, gyönyörű diófa,
Földre terítve ?

Elszakadt testes derekad tövétől :
Csak kicsiny kéreg maradott kötésül :
Ágaid csüggnék : levelid kivesznek,
Nedvek elhagyván.

Sorvasztó kebled csecsemő gyümölcsit
 Hasztalan szűlvén, elereszti : hűllnek
 Ők ; s nem is tudván rövid életekről,
 Rendre kihalnak.

Annyi szélvészen diadalt nyerett fa !
 Nemtelen porban hever a nemes dísz ?
 Ezt leendőnek lehetett-e valjon
 Vélni felőled ?

Senkinek kárán nem örült ; sokaknak
 Hűvös árnyékkal feles hasznót hajtó,
 S kedvek étkeddel kereső kegyes fa !
 Monddsza, ki bántott ?

Ah, minek kértem ? szemeimbe tűnnek
 Gyilkosid. Nem volt külerőszak, ott benn,
 Önmagadban volt megölő mirígyed
 S titkos elejtőd.

Im' egész bélig gyökered kirágták
 A gonosz férgek, s az eletti odúba
 Hangyabolyt hittak ! mi nyüzsögve járnak
 Most is alattad !

Átkozott vendég ! viperák szülőtti !
 Ah, szerencsétlen fa, hazánk, szelid ég,
 Szűz virágjában tehetős karoddal
 Tartsd meg örökké !

• VIRÁG BENEDEK.

38. Egy hajóhoz.

Sok szélvészid után tégedet, oh hajó !
 A tenger közepén járni fel és alá
 Látlak : büszke vitorlád
 Bátran nézi dagályait ;

S nem tart kárhozatos háborodásitól.
 Hogy csendes Zephyred szárnyai közt forogsz,
 Napról napra reményed
 Édessége nevelkedik.

Erdők ritka magas szála ! viseljenek
 Gondot szüntelenül rád az egek ! s veled
 Járván régi szerencséd,
 Kívánt révedet el ne vétsd.

Mégis rettegek én. Nincsen az ég alatt
 Állandó dolog: a nap hamar elborul:
 Jön egy fergeg, amely
 Ránk bűt menydörög és halált.

A tündér szigetek szirteit esmered;
 Parthoz tartsd magadat, mint lehet. Életed
 Táplál engem is: élek
 Míg élsz; hogyha nem: elhalok.

DUGONITS ANDRÁS.

39. Az Etelkából.

Árpád temetése.

...Koporsója diófából gyalultatott. Rajta a fejlődési kalpag forgójával együtt. Rajta a rettenetes buzogány a csákánnyal együtt. Mind innen, mind amonnan a meghódolt tartományoknak abroszai lógtanak.

Utána a koporsónak igen szomorúan (mintha urának halálát érezné) Árpádnak *Pirók* nevű paripája mendegélt, ékesen megnyergelve. Rajta üle a fejedelemnek legkedvesebb szolgálója, Ócsa. Ezt (kivált temédek nagy inaira nézve) nem Ócsának, hanem Inasnak szokta hívni Árpád. Ennek egész teste páncéllal, feje vassisakkal vala elfödözve. Marka pedig Árpádnak rettentő nagy kardjával bételve.

Ócsa után a főpap lépdegélt Rókával, ama titkos-sal — óh csudálatos társaság — istenfélővel léptetett azon istentelen — igaz lélekkel ama gonosz pára! A titkos ketté törött kardot, a főpap egy eltépett keziját hordozott.

Ezek után tizenkét válogatott szűzeket vezérlete a tizenharmadik, Etelka. Maga egész, a többi fél gyászba öltözve. Kinek-kinek kezében nem virág, hanem a letépett virágoknak meztelen kóró-szálai voltak. Vállaikon földig érő fekete fátyolok lebegtenek.

Sereghajtó volt *Csepel*, Árpádnak legkedvesebb lovászmestere. Ezen kún embert (hív szolgálatjára

tekintvén) már ennek előtte azon szigettel megajándékozta Árpád, amely nem messze Buda alatt akkori időkben nem másnak, mint *Csepelnek* nevezetett.

Azon említett pompával kikésérék Árpádnak testét azon pataknak eredetéig, mely kövecses ágyán lefolyván, épen Buda városánál a Dunába szakad. Itten egy szűk veremmel meg kellett elégednie holtá után annak, akinek diadalmai elintézésére nézve keskenynek látszattatott az egész világ.

Feje fölbe egy oszlopot építtének ama megszorodott magyarok ezen nagylelkű fejedelemjének örök emlékezetére. Ezen híres és a hálaadó magyaroknál sokáig fentartott oszlopnak napkeleti lapjára egy remete (ki a Szent Gellért hegyének barlangjában lakott és ide gyakran sírva kijöve) ezeket véste: A mi Árpádban halandó volt, ím, ide temetődött.

Ezen helyen aztán a magyarok (minek utána a keresztényi szertartásokra állottanak) a magyarok nagyasszonyának, ama boldogságos szűz anyának tiszteletére egy roppant templomot építtének, melyet az akkori időben Fehér Máriának is, Só-Máriának is, Fehér Egyháznak is neveztenek.

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM.

40. Vidulás.

De mit töröm fejemet?
Hiszen nemcsak engemet
Érdekelnek
A gond s a sok bajok is:
Ily szomorún mások is
Énekelnek.
Alig vagyon,
Ki oly nagyon
Örülhessen,
Hogy néha ne
Keseregne
Keservesen.

Vigasztalják magokat,
Ha találnak társakat
A szegények,
Mint fáradtan utazó
S egymásra találkozó
Jövevények.
Könnyebb a jaj,
És a sok baj
Fogyatkozik,
Ha sokára
Bús társára
Találkozik.

Hát ne sirasd sorsodat,
 Fordítsd, szívem, jajodat
 Vig örömré.
 Azzal boldogabb lettél,
 Hogy nemcsak te születél
 Gyötrelémre.
 E világban
 Nincs is másban
 Gyönyörűség,
 Hanem abba,
 Hogy közös a
 Keserűség.

Hát ezer bajomba is
 Ha még ezer volna is,
 Vigan élek :
 Tudok olyant eleget,
 Akivel még életet
 Nem cserélek.
 Félre gondok !
 Hoppot mondok,
 Ha sátán is.
 Hopp éjféiben,
 Hopp ebéden,
 S vacsorán is.

GR. GVADÁNYI JÓZSEF.

41. Egy falusi nótárius budai utazása.

A II. évfolyam házi olvasmánya.

BATSÁNYI JÁNOS.

42. Serkentő ének.

Szedjük életünk virágát
 Most, mikor még illatoznak.
 S a tavasz vidám szellői
 Lengedezve játszadoznak.

Kert az élet : de rózsáit
 Óva kell s vigyázva szednünk
 S a tövistől, hogy kezünket
 Meg ne szúrja, őrizzük !

Szedjük óva s őrizzük,
 Szedjük hát, míg illatoznak :
 Míg a vig tavasz szellői
 Fürteinkben játszadoznak !

Így lehet bajunk felejtve,
 Bánatinkban csendesednünk
 S balszerencsénk ellenére
 Jobb reményre élemednünk.

Így lehet, bajunk felejtve,
 Még örömben részesednünk
 S kertünk édes illatjától
 Néha szinte részegednünk.

Szedjük életünk virágít,
 Szedjük hát, míg illatoznak :
 Míg a víg tavasz szellői
 Fürteinkben játszadoznak !

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ.

43. Az együgyű paraszt.

Amott a hegyek oldalában,
 Egy kis mezei falucskában
 Egy földesuraság lakozott,
 Ki egy levélre várakozott,
 S hogy megkapja az izenetet :
 A póstára küld egy követet,
 Kinek megígér jó áldomást,
 Csak hozza hamar azt az írást.
 Sokat tesz egy itce bor ára ;
 A paraszt is fut a póstára,
 S kérdez levelet az urának,
 Hogy azt kiválthassa magának.

A pósta akadván kettőre,
 Kitartja a kezét előre ;
 De Pál nem tudván az árához,
 Hát hogy adjuk ? szól a póstához.
 A pósta magát elneveti :
 S „Nóc krajcer“ ez a feleleti,
 „Dehogy uram ! a' méregdrága.
 Négy krajcár lesz illő váltsága,
 Nyolc krajcár ? e fél napszám dija,
 Fél márjás, csak egy kis pénz hija.
 Hisz én megfizetek emberül,
 Ez, úgy is a szemetre kerül.“
 Én, mond e, nem kontolok fele :
 Ket nóc krajcer, csak níd a fele.“
 „Ennye no, hatot adok érte,
 Tudom ily drágán más nem kérte,
 De ezt megadom az uramért,
 Kend se pereljen két krajcárért.
 No fogja kend.“ A pósta erre
 Ránéz az izgága emberre,
 S így felel komor tekintettel :
 „Nóc krajcárir akarot, tett el,“
 No, mond Palkó, én megvénhedtem,
 Kenyeremnek javát megettem.

Sokat bévettem köszönettel,
Nem volt bajom, csak e némettel.
Semmit sem enged a szavából,
Vegyen a lidérc a boltjából."

Azonba, hogy már megfizetett,
Míg a posta járt s keresgetett,
Lassacskán az asztalhoz ment,
Vagy két levelet ingyen elcsent ;
S mint ki szénáját jól rendelé,
Pipát tölt s ballag haza felé.
Az ura mihelyest meglátja,
Kérdezi tőle: no Pál bátya,
Hát kapott kend mégis levelet ?
Úgy-e, hogy eljött a felelet ?

El ám, de, uram, megvénültem,
Hogy még úgy össze nem kerültem,
Nem volt ily ára a levélnek,
Mióta csak emberek élnek ;
Mikor két kis semmi levélért
Higyj' el az úr, hogy nyolc krajcárt kért."

Jaj, kend a póstát nem esmerte,
Hiszen úgy van az országszerte,
Szabott ára van ott mindennek,
Már oda csak fizetni mennek.
„Bár is uram ! de nem jól tette,
Ki azt elsőbe megfizette ;
Mert el is kényesedik vele,
Ha mindég elkél a levele.
De én bezzeg, ha megfizettem,
Azt a németet rá is szedtem."

Hogy, hogy ? „Jaj, mert, uram, azalatt,
Míg ott a posta jött-ment, szaladt,
Már az Isten vagy áld, vagy megvér,
De látván, hogy annyit meg nem ér,
Még hozzá loptam két levelet :
Úgy-e, hogy e nagyobb emelet ?"

Az úr kacag s kérdezi tőle :
Hát már, Palkó, mi lesz belőle ?
Ez mindkettő a más levele,
De kend osztán mit csinál vele ?
„De biz, uram, nem megy e kárba,
Mert van egy öcsém Fehérvárba,

Kit ezelőtt két esztendővel
 Egy verbunkos elvitt erővel :
 Jó lesz néki az egyik levél,
 S megizenem, hogy az úr is él.

VERSEGHY FERENC.

44. Lilla.

Míg repdes enyelgve az alkonyi szél,
 S csókjára megrezzen a rózsalevél,
 Sír Lilla, s az érre leszögzi szemét,
 Mely zúgva gyorsítja előre vizét.

Ah ! így fut előlem az édes öröm,
 Azóta, hogy búmat elhagyva nyögöm.
 Megszegte az álnok ! megszegte hitét ;
 Phyllisnek eladta örökre kezét.

Ezt mondja zokogva, s egy dombra ledúl,
 Hol szíve a szóltan keservre hevül.
 Oh lyánka ! mit bánod e csalfa kezét ?
 Nem férfi az, aki megszegte hitét.

DAYKA GÁBOR.

45. Az esztendő első napján.

Egy esztendő ismét elmúlt,
 S általrepült setét honjába :
 De kedvem újra béborult —
 Mit várom végemet hiába ?
 Esdeklem a halál után,
 Vélvén, hogy fájdalmim megszűnnek,
 Ha napjai majd által tűnnek
 Bús életemnek, s az ég megszán.

Oh, sors ! mert nincs többé reményem —
 Alányomott a csüggedés —
 Hogy felvirradhat még napfényem,
 Utólért a bal végezés.
 Oh, szánj meg, s vond előbb halálom !
 Meghalni nékem csendes álom,
 Tekintsd keservim : nemde, nem
 Lassú halál bús lételem ?

Ha a világon annyi élni,
Mint úntalan remélni, félni,
Sorvadni a kereszt alatt,
Míg nem az ember általhat
Az életnek keskeny köréből,
S a föld gyomrába visszatér,
S a végezés rejtett töréből
Kifejtve, gyászos véget ér:

Oh, már megértem a halálnak!
Szegezd rám mérges íjaid; im
Már nincsenek több könnyeim.
Szép napjaim mord télre válnak.
Pályámat elfutottam. Ints,
S indulok önkényt a határra,
S bezárom életem; — a halálra
Már senkinek több jussa nincs.

FAZEKAS MIHÁLY.

46. A Ludas Matyi-ból.

Döbrögben vala hát ekkor vásár, a hatalmas
Döbrögi úr örökös jószágában, ki magáról
Azt tartotta, hogy ott neki a felség se parancsol;
Amit akart, a volt törvény, s tetszése igazság.
A portékáknak maga szokta kiszabni az árát,
És amely darabért többet mert kérni az áros,
Elkonfiskáltatta, meg is büntette keményen.
Hogyha pedig netalán más olcsón vett meg akármit
És neki megtetszett, csak azért kivetette belőle,
Hogy fentartódjon fegyverrel nyert ősi jussa.
Amint Döbrögi úr ekkor sétála alá s fel,
A mi Matyink és a szép hús liba tüne szemébe,
Annyival inkább, mert minden süvegelte személyét,
Csak Matyinak volt fenn egyedül a főre valója.
Kérdi az úr: „Ki ezen lúdak gazdája?” „Magam la!”
Így szólott nagy nyers-nyakason Matyi. „Ejnye, gazember!
Nem tudod itt ki az úr? majd emberségre tanítlak!
Hol vagyon a süveged? mi ezen lúdaknak az ára?”
Bénymván süvegét s megrázintva kacagányát:
„Három márjás — ugymond — párja, az ilyen-amolyan!”
Kérdi az úr: „Id'adod fele árán?” „Ő biz az apja
Lelkének sem alább párját, egy kurta forintnál.”
Döbrögi vág egyet sinkójával; nosza három
Fogdmeg toppan elő; Matyit a kastélyba cibálják;

Lúdjaít elhajtják és a kapu közt hevenyében
 Ötvent vágnak rá, melyet süvegelve
 Egy ispán híven számlált, és Döbrögi bőrös
 Karszékből szemlélt. Matyi így szólt, hogy felereszték :
 „En uram a fizetést köszönöm ; ha az Isten erőt ad
 S életben megtart, majd megszolgálom ; azért csak
 Róvja fel e kapufélfájára, hogy el ne felejtse :
 Háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza !
 Ezt csak alig végzé, néhány zöldingesek agyba-
 Főbe verék, s kiveték jól meghurcolva hajánál
 Fogva, hogy a földet még a lábujja sem érte,
 Míg húzták-vonták, mégegyszer visszakiáltott :
 „Osz tán háromszor veri meg Lúdas Matyi kendet !“
 Hogy már ott kinn volt, így szólott a sokasághoz :
 „Majd meglássátok, háromszor megverem azt, la !“
 Ezt minden neveté ; de kivált a Döbrögi-háznál
 Örültes szavain Matyinak, hahotára fakadtak.

KAZINCZY FERENC.

47. Esős nap.

Zápor ömlik, nem megyen misére,
 S nem láthatom, mint lépdél, ablakomból,
 Nem, mint pillant rám, titkon-kedveltjére.

Ó nap derülj ki, s kedvezz a buzgónak,
 Hogy ájtatosságát elvégezhesse ;
 De kedvezz nékem is, a lángolónak !

Ki jó ? Cselédje Hébéem visszahozza.
 Keresztet vont a könyvben e sor mellé :
 A hív leány barátját sóhajtozza.“

48. A nagy titok.

Jót s jól ! Ebben áll a nagy titok. Ezt ha nem érted,
 Szánts és vess ; s hagyd másnak az áldozatot.

49. Himfy.

Dayka : Tűzbe felét ! *Himfy* : Vetem. *D.* : Újra felét !
H. : Im. *D.* : Harmadikát még !
H. : Lángol az is. *D.* : Jer most ; vár az olympuszi kar.

50. Pályám emlékezete.

A II. évfolyam házi olvasmánya.

51. A Pannonhalmi út-ból.

Még csillagos vala az ég, és az utcák lámpái nem aludtak el egészen, midőn kimenék a hajóra, hogy el ne essem a vízi-utazás örömeitől, ha késni talállok. Lábam alatt, midőn a hajó teknőjére felleptem, már pözsge a kisded Vulkán, és a füst feketén tekerge ki kéményéből. Végigmenék a hajón, és megállek a nyíások mellett, látni, mint égnek a kemencék és a gépely csudás alakú rúdjai és kerekei mint mozognak lassú, nehéz lökődésben. A féléjtszaka és a félreggel kétes fényében még ki nem leheté ismerni a körütem ingók arcaikat. De végre virrada és a csillagok tűnni kezdenek. Kapitányunk indulót lövete. Az útasok, egyenkint vagy barátjaiktól kísérve, futának, s sírva s ölelgetések közt váltak el. A hajóról a vízszélre s a vízszélről a hajóra repültek a néma köszöntgetések, kalapokkal és kezekkel, s észre sem vevénk, midőn hajónk a kedvünkért elborított híd nyílásán átfutott. Hogy a mozgóknak akadályul ne legyenek, végignyúltam egy hosszú karszéken, s lestem az ismeretlen sokaság közt, kivel fog legelőbb szőni össze a történet. Alig kérdém ezt magamtól, midőn megint valaki, hogy oly közel a kéményhez főfáját kaphatok, s a gőz megáztathat. Azon széken nyúltam el most, melyen ő foga helyet; s ő beszélé, hogy míg nálunk ezen egynél nincs több gőzhajó, Petersburgban számtalan vagyon már, s ő ilyeren jött onnan Lübeckig. Egy más valaki, hihetőleg hallván, mit beszél mulattatóm, és magyarul, közel hozzánk telepedett le. Éneklősen ejtett szólása erdélyinek gyaníttatá velem, s az volt. Kitaláltatám vele nevemet, de ő a magáét meg nem mondotta; igen, hogy ő kapitány és hogy Bécsbe megyen. De, ime, megáll a hajónk, mert egyszerre olyan köd ereszkedik, hogy sem eget, sem földet nem láthatánk többé. Három óráig kelle az helyt veszteglenünk. A gőzhajó nálunk egészen új jelenés lévén; első útját tavaly tette szeptem-

berben, Bécsből Pestig; festeni fogom azt. Míg a Duna egyéb hajóinak teknője üreg, s a vendégszoba rajtok kiáll a teknőből: a gőzhajón a vendégszoba egy felfordított teknő üregében látszik lenni, s a vendégszoba rejtve van. Oda és a kemencéhez grádicsokon esik a lemenés. A régibb alakú hajókat evező-legények hajtják: ezt a gőz segédje által oly kerekék, mint a vízimalmokéi. A vendégszoba a hajó farában van, a közembereké a közepében, s a kettő közt emelkedik a füst vastagabb, s a gőz vékonyabb kéménye; a füsté öt-hat öl magasságra, fejerre mázolt vaspléhekből; olyan a gőzé is, de az sokkal kurtább. Hogy ezeket a szél le ne törhesse, a füst kéménye vitorlakötelekkel van a hajó széleihez és egy magasan kinyúló árbochoz csatolva. A kémény és árboc sorában néhány négyszegű nyílások vannak, s a fűtők és a gépely intézője ezen vesznek világot.

A vendégszoba gyönyörű. Meredek grádicsának deszka-lépcsői sárgarézpléhbe vannak szögve; s innen jobbra és balra két kisdud rekesz nyílik, a terítő számára, ki ide zárja tányérjait, üvegeit. Asztalok s karatlan székek kőrösfa-szeletekkel vannak borítva, s a talpazat parkételt. A falak deszkája világossárga színnel van befestve, hogy ezekkel az asztal és szék fájához hasonlítson, s a vesszőzet és egyéb cifra rajta zöld; így a négy vékony oszlop is, mely a padlást a szoba közepén a betörés ellen védi. Ablak egyik és másik oldalán három, s hosszas kerek metszésű, s üvegtáblás és zsalsus. Az ajtó mellett jobbra és balra két tükör, éppen olyan metszésű, mint a hat ablak, s így a szobát nyolc ablak látszik világítani. A hajó farában még egy szoba, hova innen esik a bemenés, hálásul az asszonyságoknak. Az útasok egyenkint ebédelnek, vagy ha úgy tetszik, kisebb társaságokban, s a konyhacédula el van vetve a terített asztalokon, hogy kiki tudhassa, mit kívánhat és mennyiért. A falak mellett párnázott pad fut el, s az, éjjel, ágyul szolgál az utasoknak.

Két új ismerőseim, az erdélyi auditorkapitány, és a Petersburgot látott magyar és én, együtt beszélgeténk a hajó egyik végében, s váránk, hogy a köd szálljon

el valaha, midőn most egy harmadik csatlá hozzánk magát, s magasztalá gróf Széchenyit és Hitel című munkáját, míg az auditorkapitány a gróf Dessewffy felén állá s a Taglatatnak adá az elsőséget. Hallgaték, nem tartalékból, mert a nemeslelkű két férfi különböző gondolkozásom által megsértve magát bizonyosan nem érezné; hanem azért, mert azok közt, — kiket lelkem szeret, csudál, áld, — bíró lenni nagy szükség nélkül nem akarok. Tudnám én szeretni, csudálni, áldani egyikét is, másikat is, bár világos tévedésben, bár világos vétekben látnám.

De végre feltisztult az ég, s hajónk megindula, s a nap legelső sugarait a Margit-sziget nyárjaira lőtte ki.

52. Leveleiből.

Az I. évfolyam iskolai olvasmánya.

KÁRMÁN JÓZSEF.

53. Fanny hagyományai.

A II. évfolyam házi olvasmánya.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY.

54. Dorottya. — 55. A Lilla-dalok (egy része). — 56.
A reményhez.

A II. évfolyam iskolai olvasmánya.

57. Köszöntő.

Láncba fűzni most szeretném
Én a jázmint s violát,
Hogy velük megtisztelhetném
Ezt a lelkem várta mát.

Jaj, de most a tél csatázik,
S véle a szél és a jég,
Minden fagy most, minden fázik:
Csak szerelmünk lángja ég.

A te szádon a tavasznak
Százszorszépe nyíl, virít,
Ah! Az én orcáim asznak,
Engem a nyár süt, pirít.

E szerint mi bőjt havában
 Ollyal kedveskedhetünk,
 Amit csak tavasz javában
 S nyár felé szemlélhetünk.

Add nekem te két orcádnak
 Kellemes virágait,
 Én ajánlom bíbor szádnak
 Szám hevülő csókjait.

Óh, engedd meg, hogy meghintsem
 Vélek orcád két felét,
 Hogy velek köszöntsem, kincsem !
 Szép nevednek reggelét.

Ötven versbe, ötven szókkal
 Annyi érzés bé nem fér,
 Mint egy csókba ; hát egy csókkal
 Száz köszöntő fel nem ér.

Én ezért hív tisztelésem
 Ily rítmusba foglalom,
 Te 's ha tetszik, idvezlésem
 Így fogadd el angyalom.

58. Szegény Zsuzsi, a táborozáskor.

Estve jött a parancsolat
 Violaszín pecsét alatt,
 Egy szép tavaszi éjszakán
 Zörgettek Jancsim ablakán.

Éppen akkor vált el tőlem,
 Vigan álmodott felőlem,
 Kedvére pihent ágyában,
 Engem ölelven álmában :

Mikor bús trombitaszóra
 Ülni kellett mindjárt lóra,
 Elindulván a törökre ;
 Jaj ! talán elvált örökre !

Sírva mentem kvártélyáig,
 S onnan a kertek aljáig.
 Indult nyelvem bús nótára,
 Árva gerlice módjára.

Csákóját könnyel öntöztem,
Gyász pántlikám rá kötöztem;
Tíz rózsát hintek lovára,
Százannyi csókot magára.

A lelkem is sírt belőlem,
Mikor búcsút veve tőlem:
„Isten hozzád!” többet nem szólt,
Nyakamba borult, s megcsókolt.

59. A tihanyi echóhoz.

Óh Tihanynak riadó leánya!
Szállj ki szent hegyed közül.
Im, kit a sors eddig annyit hánya,
Partod ellenébe ül.
Itt a halvány holdnak fényén
Jajgat és sír elpusztult reményén
Egy magános árva szív.

Mig azok, kik bút, bajt nem szenvednek
A boldogság karjain
Vigadoznak a kies Fürednek
Kútfején és partjain:
Addig én itt sirva sírok,
És te Nimfa! amit én nem bírok,
Verd ki zengő bérceiden.

Zordon erdők, durva bércek, szirtok!
Harsogjátok jajjaim!
Tik talán több érzéssel birtok,
Mintsem embertársaim,
Kik keblekből számkivetnek,
És magok közt csúfra emlegetnek
Egy szegény boldogtalant.

Akik hajdan jóbarátim voltak,
Még felköltek ellenem,
Üldözőim pártjához hajoltak:
Óh! miket kell érzenem,
Amidőn már ők is végre
Úgy rohannak rám, mint ellenségre,
Bár hozzájok hív valék.

Nincsen, aki lelkem vigasztalja,
 Oly barátim nincsenek ;
 Vállat rándít, aki sorsom hallja ;
 Már elhagytak mindenek.
 Nincsen szív az emberekbe :
 Hadd öntsem ki hát vas kebletekbe
 Szívem bús panaszait.

Lilla is, ki bennem a reménynek
 Még egy élesztője volt,
 Jaj, Lillám is a tirann törvénynek
 S a szokásnak meghódolt.
 Hogy vagy most te, áldott lélek ?
 Én ugyan már elhagyatva élek
 A tenger kinok között.

Oh van-é még egy erémi szállás,
 Régi barlang, szent fedél,
 Melyben egy bölcs csendes nyugtot, hálást
 E setét hegyekben lél ?
 Hol csak egy kő lenne párna,
 Hol sem ember, sem madár nem járna,
 Mely megháborítana.

Abban, gondolom, hogy semmi jussal
 Ellenkezni nem fogok,
 Hogyha én egy megvetett virtussal
 Itt egy kőben helyt fogok.
 S e szigetnek egy szögében,
 Mint egy Rousseau Ermenonvillében,
 Ember és polgár leszek.

Itt tanulom rejtek érdememmel
 Ébresztgetni lelkemet
 A természet majd az értelemmel
 Bölcsébbé tesz engemet.
 Távol itt, egy más világban,
 Egy nem esmért szent magányosságban
 Könnyezem le napjaim.

Itt halok meg. E setét erdőben
 A szomszéd por eltemet.
 Majd talán a boldogabb időben
 Fellelik sirhelyemet :
 S amely fának sátorában
 Áll együgyű sírhalmom magában
 Szent lesz tisztelt hamvamért.

60. Miért ne innánk ?

Igyunk barátim ! a komor
Bú lángja nem csatázik,
Ha mádi borral a gyomor,
A kis pokol megázik.
Igyál ! ne, e szőlőgerezd
Levével öblödet fereszd.
Vígadj, öcsém ! maholnap
Zsákjába dughat a pap.

Mi gondod a továbbira,
S világotat hogy éled ?
Tekints csak e jó mádira,
Szíved, tudom, megéled.
Más hadd gyötörje a fejét,
Töltvén bolond esztendejét;
Éljünk rövid napunkkal
Mulatva víg „Igyunk“-kal.

A Bacchus úr pincéibe
Magam leszek vezértek,
Nunc est bibendum ! ennyibe
Horáccal egyetértek.
Igyunk ! eb, aki nem barát,
Tegyünk le minden maskarát.
Most rajta ! poculatim,
Igyunk, vidor barátim !

BERZSENYI DÁNIEL.

61. A magyarokhoz. — 62. Fohászkodás. — 63. Felső-
büki Nagy Pálhoz és — 64. A felkölt nemességhez.

A II. évfolyam iskolai olvasmánya.

65. Az én osztályrészem.

Partra szállottam. Levonom vitorlám,
A szelek mérgét nemesen kiálltam.
Sok Charybdis közt, sok ezer veszélyben
Izzada orcám.

Béke már részem : lekötöm hajómat,
Semmi tündérkép soha fel nem oldja.
Ó te, elzárt hely, te fogadd öledbe
A heves ifjút !

Bár nem oly gazdag mezeim határa,
Mint Tarentum vagy gyönyörű Larissa,
S nem ragyog szentelt ligetek homályin
Tiburi forrás :

Van kies szőlőm, van arany kalással
Biztató földem : szeretet, szabadság
Lakja hajlékom. Kegyes istenimtől
Kérjek-e többet ?

Vessen a végzet valamerre tetszik,
Csak nehéz szükség ne zavarja kedvem :
Mindenütt boldog megelégedéssel
Nézek az égre !

Csak te légy vélem, te szelíd Caména !
Itt is áldást hint kezed életemre,
S a vadon tájék kiderült virány lesz
Gyenge dalodra.

Essem a Grönland örökös havára,
Essem a forró szerecsenhomokra :
Ott meleg kebled fedez, oh Caména,
Itt hűves ernyőd.

66. A közelítő tél.

Hervad már ligetünk, s díszei hullanak.
Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.
Nincs rózsás labirinth, s balzsamos illatok
Közt nem lengedez a Zephyr.

Nincs már symphonia, s zöld lugasok között
Nem bűg gerlice, és a füzes ernyein
A csermely violás völgye nem illatoz,
S tükrét durva csalét fedí.

A hegy boltozatán néma homály borong.
Nektárt thyrusain nem mosolyog gerezd,
Itt nemrég az öröm víg dala harsogott :
S most minden szomorú s kiholt.

Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül,
S minden míve tűnő szárnya körül lebeg !
Minden csak jelenés : minden az ég alatt,
Mint a kis nefelejts, enyész.

Lassanként koszorúm himbaja elvirít,
Itt hágy szép tavaszom : még alig ízleli
Nektárát ajakam, még alig illetém
Egy-két zsenge virágait :

Itt hágy s vissza se tér majd gyönyörű korom.
Nem hozhatja fel azt több kikelet soha !
Sem békűnyt szememet fel nem ígézheti
Lollim barna szemöldöke !

KISFALUDY SÁNDOR.

67. Regék.

A II. évfolyam iskolai olvasmánya.

68. Himfy szerelmei.

A II. évfolyam házi olvasmánya.

TESSEDIK SÁMUEL.

69. A falusi szegények háza.

A paraszt tapasztalja, hogy már nincs kedve a dologra. Az ő gazdasága majd felfordul; enni és inni is kell néki; látja, hogy sokáig nem győzi cérnaszállal. Ha a gazdaságnak vége leszen, úgy gondolja, osztán te is koldusnak mehetsz, ha a koldulást meg nem tiltják. Ilyenképen alkalmaztatnak titkos gondolatjai, amelyeket most már ki is beszél: „Ám légyen úgy, mint eddig volt, mindenkor voltak koldusok, és mégis élhattünk, mindenkor lesznek is és azért mégsem halunk éhel.” — Igazán mondad, édes barátom, meg sem csalatkozol egykönnyen reménységedben, ha egyébként a koldulás még fennmarad!

Tegyük föl pedig: királyi parancsolat a koldulást keményen tiltja. Mi következik belőle? Bizonyára falubéli, mezei, kerti és szőlőhegybéli tolvajság. A tunya koldus nem tud és nem is akar magán másképp segíteni, nem is egyébre való, mint tolvajkodni, kivéven a koldulást. Minden házat és ajtót, minden kamarát esmér. Még a kutyáktól sem fél, amelyek másképen a falunak hűséges strázsái; jól esméri őt, mivel gyakorta látták tele koldustarisznyával föl- és aláboto-lódni, akit ha megugattak is, — a koldult kenyérrel szájukat jól be tudta dugni.

Nem lehetne-e tehát mindezen gonosznak eleit venni és ezt megakadályozni, ha minden mezővárosban és faluban a dologtalan, mindazáltal még erős és egészséges koldusok számára egy úgynevezett *szegények háza* (dolgozók házat értek ez által) építtetnék? Nem kell nagy, sem drága, csak olyan, aminémű a falu tehet-ségétül kitelne.

Egy szegények háza! Nem, hogy abban a szegények dologtalanul és haszontalanul egyék a kenyeret, hanem hogy a megszegyenkedett szűkölködők, akik sem a mesterembereknél, sem a parasztoknál kenyerüket nem kereshetik, főképen pedig a koldusok, itt módot találnak legalább becsületes, véték nélkül való, és szükséges életüknek táplálására — hogy az ember a szántszándékkal való henyélőket és országfutókat tünyaságukból kigyógyítsa; hogy az ember az igen szegény és árva gyermekek gondját viselje, őket az iskolába jártassa és ifjúságuktól fogva dologra szoktassa.

Ezen szegények házában való dolgok legalább ezek és másfélek lehetnek: kerti és mezei veteményekre, akik legalkalmasabbak, azok fordíttassanak. (Ez magától is értetődik minden más dolgokban.) Szederfa ültetése, selyem-munka. Az asszonyoknak és leányoknak kell gyomlálni, varrni, mosni, fejtéríteni, kapcát kötni, gerebenölni, fonni, gombolyítani, szőni, tollat fosztani, gypjut fonni. A vakok kézi darálóval és malommal dolgozzanak. A többi a faluban és falu házában különbféle kézi munkát tegyenek. Akit a község tart, a községnek dolgozzon is. Kenyeret süssön, rész szerint, ami odahaza szükséges, a többit pedig a piacon elárulni. A tarlóban gabonafejeket szedjenek, főképen a gyermekek. A méhekkal való bajmolódás. Betegekhez lássanak a falu ispotályában. Szecsikát metszeni. A restek és engedetlenek pedig az utcát tisztogathatják és árkolhatnak.

A környülálló dolgok ezer módot mutatnak a dologra. P. o. hol lehetne a sertéshizlalást hasznosabban megpróbálni? Mennyi hasznót hajtana ez esztendő által a szegények házában? Ilyenképen a szegények idejüket nem henyéléssel és nem a tünyasággal töltenék el haszontalanul, nem ennék kenyerüket vétékkel.

Egynéhány esztendő alatt az illetén jó rendbe helyezett szegények háza maga-magát eltartja. Emellett a község, kásátörő-malom, olajtörő-malom, kenderitörő vagy tiloló és más efféle, közhaszonra való eszközök megszerzése által, ezen szegények és dolgozók

házának táplálására igen sokat használhatna. És valóban, a paraszt azon csekély alamizsnát a szegények házához, ha esztendőben ámbár egyszer-kétszer, vagy többször is kérnék tőle, amelyet azelőtt mindennap kikoldultak, örömesebben megadná, mint most ama mindennapi, csatangoló, dologtalan koldusoknak.

Ha a helységbéli uraság az ő jobbágyihoz viseltető igaz keresztényi szeretetéből emellett valami jótéményét akarná mutatni, ehhez a szegények házához egy darab földcskét minden tartozandó dézma nélkül kimérettetne; azt a helység lakósi, némely munkával gyarapíthatná, mivel többnyire minden mezei dolgot maguk vihetnék végbe. Minő jótétel lenne jobb helyre fordítva?!

Ford.: Kónyi János.

BERZEVICZY GERGELY.

70. A monarchia az indiai kereskedelem útvonalában.

Az osztrák-magyar és az orosz monarchia egymással a legelőnyösebb kereskedelmet folytathatja. Ennek útja jelenleg is nyitva áll. De a kereskedelmet olyan mértékben, olyan könnyűséggel és olyan nyereséggel korántsem űzik, mint amennyire kétségkívül lehetséges volna. A Poprádon, a Dunajecen, a Visztulán és az Oderán minden orosz keleti-tengeri partot elérhetünk; Galiciát, Bukovinát, Európai-Oroszország déli részét, továbbá a Dunán a Fekete-tenger valamennyi vásárhelyét elláthatnók borral, dohánnyal, gubaccsal, szárított gyümölccsel, kobalttal, gyártmányokkal és más iparcikkekkel. Viszont ez úton hozhatnánk magunknak mindent, ami nekünk Oroszországból kell: bőrt, bőröket, irhát, szőrmét és mindenféle ázsiai terméket.

De ha ez a két hatalom egyetértene, közösen, vállvetve az európai-ázsiai világkereskedelem nagy részét is magához ragadhatná, Angliának uralmát és egyed-
 áruságát a tengeren megszüntetné, biztosítaná a hajózás és a kereskedelem szabadságát, új kereskedelmi utakat nyitna és azokat szaporítaná.

Ha az Adriai-tengert a legrövidebb útvonalon összekötnék a monarchián át a Baltival és a levantei kereskedelmet erre az útra lehet terelni, — ha a Duna és a Fekete-tenger kapcsolatba hoz bennünket az ázsiai karavánokkal, a Kaspi-tengerrel, a Perzsa-öböllel és a perzsiái-indiai kereskedelemmel, — ha Oroszország közlekedését Kinával, a tatár területekkel és Indiával szélesbíti és könnyíti, ha kereskedelmét Perzsia és India irányában kiterjeszti: akkor nincs benne kétség, hogy a keletindiai-ázsiai kereskedelmet mifelénk lehetne vezetni.

Az a régi, és mindenesetre nagyon figyelemreméltó javaslat, hogy Ázsia és Afrika között a földszoros Sueznál át kell törni, így a Vörös-tengert a Földközi-tengerrel összekötni és a kelet-indiai kereskedelmet ezen az úton Európába vezetni, kedvező körülmények között nemcsak kivihető, — hanem bizton várható, hogy idővel azt nagy haszonnal meg is valósítják. De az én javaslatomnak ez a terv nem áll útjában, mert a suezi földszoros áttörése nem hamar lesz meg; a Vörös-tenger nem könnyen és nagy kereskedelmi hajókkal éppen nem hajózható. Ha a suezi kereskedelmi víziút keresztül lesz is törve, az osztrák-magyar-orosz ázsiai utat nem fogja megsemmisíteni, éppen olyan kevésbé, mint a Jóreményfoka körüli víziút. Mindezek az utak megállhatnak egymás mellett, sőt megakadályozzák a kereskedelemben a káros egyedárúságot és az egyedül való uralmat. Ha egyszer ez az út be lesz rendezve, amire most a legkedvezőbb időpont kínálkozik, akkor később is megmarad, és az akadályokat és ütközöket elhárítva útjából, a maga erejéből tartja fenn magát. A többi út versenytől sem lesz mit tartania, és kivált a suezi földszoros áttörését a Földközi-, Adriai- és Fekete-tengerről jól fogja fölhasználni.

Ez a kereskedelmi út kiterjeszkednék akkor is, ha a béke Angol- és Franciaország közt helyrejön és a Jóremény-fokának körülhajózása akadálytalan lesz is. A körülhajózásnak úgy is sok nehézsége van, az sok időbe — rendszeren két évbe — kerül. Milyen kerülő úton, mennyi költségre és időre van szükség, hogy a bengáliai-tengeröbölből vagy Sziámból Afrika körül, az

Atlanti-Óceánon át a Keleti-tengerbe hajózhassanak és onnan azután szárazföldön szállítsák az indiai termékeket. Itt van e helyett az út Perzsián vagy a Perzsai-öblön át a Földközi-tengerbe, vagy a Kaspi-tengerről Asztrakánon át és a Fekete-tengeren Európába, amely sokkal rövidebb; komoly akarattal a fölmerülhető nehézségeket is el lehet hárítani.

GOROVE LÁSZLÓ.

71. Az érdeemes kalmárból.

(Előbeszéd.)

Hazámfiainak (az erdélyieknek) szükségesebb, a magyarországiaknak pedig nagyobb ajándékot az *Érdeemes kalmár*-nál nem nyújthatók. Meg fogja ez az érzékenyjáték, kézzeltapogathatólag, sokaknak azonban bal- és halgatag vélekedését cáfolni, hogy alacsonyság vagy szégyenletes dolog a kereskedés.

Sokan, tapasztalásból szölok, gyűlölik a kereskedőket azért, mert gyűlölik a kereskedést. Sőt, ó fájdalom, eleget halljuk a kalmárokat panaszkodni, hogy némely, se világot látott, se nem olvasott emberek, nemcsak akadályozhatják a kereskedést, hanem egyáltalában üldözik a kalmárokt. Remélem, az én *Érdeemes kalmárom* józanabb gondolatokra fogja az ilyen gyáva embereket téríteni. A nevelés hibáit ebben a pontban világosan fogja szemük elébe rakni. Általláthatja belőle kiki, hogy tapasztalás nélkül szükölködik az, aki ellensége a kereskedésnek.

Végképen meggyőződik arról az olvasó, ha figyelmetesen tekint bé a játékba, hogy a kereskedés az a kútfő, melyből számtalan jók szivárognak, mind különösen kire-kire, mind közönségesen az egész emberiségre.

Meg fog nékem a magyar világ engedni, ha az írássom módja helyel-hellyel csípős talál lenni, mivel mindenütt iparkodtam igazán írni. Azonkívül sem érinti ez azokat, akik a kalmárkodásnak az egész hazát illető hasznos voltát megüsmérik, következőképen, be-

csülvén a kereskedést, azt gyarapítani és szaporítani törekednek.

KISFALUDY KÁROLY.

72. Szülőföldem szép határa . . . — 73. Rákosi szántó a török alatt.

A II. évfolyam iskolai olvasmányai.

74. A sastoll.

A királyi palotában
Már elhagyva, ősz fűrtökkel
Áll hős Toldi. Ifjak körzik
S egy közülök gúnyra is kel,
Egy új sarkantyús vitéz,
Ki hetykén mindent lenéz.

„Ej, te vén sas, ű kopott vagy !
Volt erőd, be rút hamvvá lett !
Nyom ruhád is, hadd e fénykört,
Már neked jobb kályha mellett,
Ott forgasd az olvasót,
Hadd nekünk a földi jót.“

Toldi méri : „Úgy van, úrfi,
A vén sasnak tolla is súly ;
Érzem azt, ezért segíts te,
Köntösöm vedd, s keblem tágul.
Azt ne bánd, hogy éktelen,
Sok csatán volt már jelen.“

A király jön, hall, s parancsol,
És az úrfi bármint szörnyed,
Köntösét ráadja Toldi ;
De alatta már is görnyed,
S addig nyomja kétfelől,
Míglen hamvként összedől.

„Ez varázs !“ zúg, s a király int ;
De nyugton mosolyg hős Toldi,
És ujjából köntösének
Vastekét és buzgányt húz ki :
„Ősz van, itt hús szél legyint,
Megbéleltem egy kicsint.“

75. Vig elbeszélései.

A II. évfolyam házi olvasmánya.

76. A kérők. — 77. Csalódások.

A III. évfolyam kötelező házi olvasmányai.

78. Az Iréne-ből.

Az ötfelvonásos tragédia háttére a világhistóriának egyik legnagyobb fordulata, Konstantinápoly elfoglalása a törököktől 143-ban, egyik főhőse pedig a világhódító szultán, II. Mohammed. A város elfoglalása után egy gyönyörű, keresztény szűzet vezetnek eléje és azt forró vérenek egész hevével megszereti. A leány, Iréne, eleinte visszariad a föllángoló érzelemtől, majd megértvén, hogy ha elfogadja a szultán szerelmét, mint neje sokat könnyíthet leigázott hazája sorsán, legyőzi keresztény hitének és egy fiatal görög vitéz Leo iránt érzett szerelmének kettős akadályát. A hazájáért hozott rettentő áldozat nem volt hiábavaló: Mohamed megnyhül a görögök iránt, Iréne kedvéért megszünteti a hadikészületeket és egészen szerelmének él. A harci pártot és vezérét, Zagán basát ez nagyon elkeseríti, és minden áron Iréne megbuktatására tör. Amíg a szultán abban a hitben él, hogy Iréne viszonsszereti, törekvésük hiábavaló, de amikor megtudja, hogy Iréne mást szeret, s iránta tettett szerelme csak áldozat, serege szemeláttára leszúrja a leányt. Nem bosszúból, hiszen Iréne lelki nagysága előtt meghódol, hanem az állam érdekében, hogy szépsége újra kísértésbe ne ejtse és el ne vonja hódító terveitől.

Szemelvényünk a tragédia V. fölvonásából való.

V. fölvonás. IX. jelenet.

MOHAMMED (*a lefátyolozott Irénet vezeti; nagy hallgatás*).

Csodálkozok vitézeim, hogy én
Szultántok, egy leánnyal lépek színetek
Elé, s hol fegyverek villognak, ott
A szépség és szelidség megjelen.
Itt áll a természet remekje és
Mohammed hölgye, melyet önjutalmul
Választa. Itt állok most köztetek;
Ki mer bírálni engem? lépjen az
Elő! s próbálja meg kardomnak élet.

MINDNYAJAN. Irene haljon meg! halált neki!

MOHAMMED. Én, uratok, védelmezem
 Őt és ezen testen keresztül
 Jöhettek vérehez, ti a sötétség
 Fiai! kik zordon élethez kötözve
 Csak a halál árnyékait
 Ölve lézengtek; borúljatok le
 Lelketlen óriások, e szemek
 Előtt, melyeknek gerjesztő sugári az
 Égből szakadva, a mély sirok éjjelét
 Általvirrasztják, és világosságra
 Derítik; im nézzétek ezt
 A ég szülöttjét és imádjátok
 Allah szent angyalát!

(*Felemeli Irene fátjolát.*)

Ti hallgattok?

Távozni látom a mérges bosszut,
 Megnémul a halál szózatja, életért
 Sóhajt a dermedő szív is — Zagán basa!
 Te gyujtottál tüzet először;
 Te is rettegsz és némán állasz itt?
 Hol fendörgő szavad? húzz kardot! és
 Verd által e szívet! reád bízom
 Hölgyemnek életét.

ZAGÁN (*kardot húz; amint Irenéhez közelít, visszatántorog.*)

Hah! oda erőm,

Élj! élj! téged gyilkolni nem tudlak.

MOHAMMED. A szépség győz, győz! Én a boldog,
 Ki azt karjára fűzheti. (*Nagy hallgatás.*)
 Törökök! ti meghódoltatok.
 Te lángoló nap, mely dicsőül
 Aranypályádat folytatod,
 Te légy tanúja s hirdetője
 Mohammed szép diadalmának,
 Melyet magán és népein veszen.
 Vitézek! én önként lemondok
 Hölgyemről; és a szerelem láncait
 Örökre elszakasztom —

IRENE.

Oh Mohammed!

Ne késsél! adj elégtételt népednek és
 Bosszuld meg rajtam megvetett szerelmed.

MOHAMMED (*Irene mellébe dőfi kardját.*)

IRENE.

Oh eget! — Mohammed! köszönöm.

Kiméld atyámat, légy kegyes,

Irgalmas nemzetemhez — oh Mohammed!
 (*Elgyengül.*)

MOHAMMED (*a földre ereszti.*)

Itt fekszik vérében, ki töletek
 Elvett! Im a Mindenhatónak
 Szent véghetetlensége most karomból
 Így omlik vissza. Most csodálj világ!
 Halandó ezt nem tette: im örök
 Dicsőségért hamvába dőlt
 A földi jónak minden foglalatja,
 A szépség hódító hatalma.

X. jelenet.

LEO, AGENOR *(jönnek).*

LEO. Mi ez, nagy Isten!

AGENOR. Hol leányom?

LEO. Irene, kedvesem, hát így, így végezel?
(Reá borúl.)

Irene! édes életem!

AGENOR *(leányához tétováz).*

Hol van sebed?

Folyj! folyj, ártatlan vér! az éktelen
 Pusztán nem élhet a jó; csak repülj
 Áldott lélek! végső hazád felé,
 Itt úgy is a pogányé a világ.

IRENE *(szakadozó szóval).* Atyám! Leo! az ég nyilik —
 Boldog vagyok — meglátlak bennetek —
 Ott — ott — Leo! *(Meghal.)*

LEO *(mély fájdalommal).* Irene!

MOHAMMED. Vége már,
 S ezen könny, mely szememben ég, legyen
 Utolsó, fagylalt mellemen száradjon el.
 Örvendj, halál! ezen pillantat ezreket
 Taszít csontkarjaid közé.

GAÁL JÓZSEF.

79. A peleskei nótárius.

A II. évfolyam házi olvasmánya.

FÁY ANDRÁS.

80. Tanító meséi.

Az I. évfolyam iskolai olvasmánya.

81. A Bélteky-házból.

Valkay szomszéd, egy mezővárosi kalmárnak fia, őrmester volt hajdan a huszároknál. Inkább a körülmények, mint saját lelke, vonták őt egykor a katonai rendbe. Egy nagybátyja, kapitány az ezrednél, testestől-lelkestől katona, azzá tette Valkaynkat is, és befolyásával őrmesterségig segítette. Ez, véleszületett szorgalmából, megfelelt ugyan tisztének annyira, hogy a gáncsot és kifogást kikerülte, de azt az éber törekvést a tökély felé, azt a vidor terjengést, amely munkássága körébe rántja a szorosán bele nem tartozót is, azt a kedvtelést és gyönyört a magunk és hivatalunk közti viszonyban, nem nyerheté el tőle katonai állapota soha. Atyjáról örökölt hajlama a kalmári volt. Már gyermekségében folyvást volt vagy eladásra, vagy cserére való játéka, iskolai szere, és üres óráit legszívesebben tölté atyja boltjában, hol szenvedélyes gyorsan adta el az árukat, papírba tekergette, kötözte azokat, stb. Atyja — minthogy rendszerint szeretjük fiunkban folytatandónak tudni kedvelt munkásságunkat — nem is szánta fiát másra, mint kalmárságra; de rögtön halála után hitelezők és ragadó kezek fértek kis vagyonához, akik gyöngekorú Valkaynk örökét leolvasztották, s így idegent juttattak be a boltba. Az ezredénél is kitört Valkayból a születési hajlam. Mindenütt, ahol keresztülment, vagy szállva feküdt az ezred, kiügyeskedte ő a hasznos adható árucikkeket, s nemsokára kisebb-nagyobb adósává lett neki nagy része a tisztikarnak. Később megnősült, kadétokat és alsóbb tiszteket vett kosztra fel, s naponként gyarapodott. Azonban nagybátyja kilépése, s az ő kivágyódása otthagyták vele a katonai életet. Nejének kóros atyja helyébe, kasznár lett báró Regéczy jószágában; s így hajlamával inkább egyező új pályát nyert. Gazdálkodás és kereskedés — mert Valkay azt tartotta, hogy csak az lehet jó gazda, aki termékeivel némileg kereskedő is — hozzájárult szorgalma, s a katonai életből áthozott pontossága — csakhamar gazdatiszti példánnyá emelték őt a környéken. Kalmári szeszélye most jött még valódi éledésre. Járt-kelt vásárokon és

árveréseken, vett, adott, cserélt és nem volt cikk, amelyet kirekesztett volna kémlelődéseiből. Neje és leánya, akiknek, ahogy ő nevezte, kötőrevalójuk járt a nyereségből, hűséggel gyámolították őt és Valkay néhány év alatt szép tőkepénznek lett ura. Kegyura távol lakott, s helybe kívánta a jövedelmet, feleslegesnek tartotta saját szemeivel nézni szét a jószágban, amelyet oly jó kezekben tudott. Regéczy azok közül való volt, akik folyvást pénz híjával küzdenek, Valkay pedig azon nemesek egyike, akik folyton adhatnak és így, midőn Valkay, mellének gyöngülése miatt, búcsút vett kegyurától és szolgálatától, Regéczy szép összegecskével maradt tisztjének adója. A báró ezért zálogba adta neki bérteki kis részjóságát, amelyet Valkay szívesen elfogadott azért, hogy jószága legyen, s belőle kicsiben gazdasági, nagyban pedig kalmári kedvteléseit szabadon és kedvére űzhesse.

Egyedül kedvtelésének élt, és bő tapasztalásai és néhány jó könyv után, amelyeket apósától örökölt s téli napokon olvasgatott, naponként terjesztette és nemesítette azt. Kis szántóföldje és szőlője a legjobban volt megmunkálva nemcsak a határban, hanem az egész vidéken. Válogatott fajtájú marháira öröm volt nézni. Minden munkájának kellő ideje, ereje, minden portékának szabott helye volt nála és gazdaságában minden rendes és pontos volt. Józan fontolással és biztos tapintattal, amely jellemzi a született kalmárt, illesztette össze az időt, termést, szükségét, környeztet, pénzkeletet, s ezekhez szabta a maga alkalmazásait.

KÖLCSEY FERENC.

82. Rákos nymphájához.

Egy dalt, egy dalt,
Ó nympa, kedvesednek
Folyásod partjain.
Egy dalt, mely egyszerűen,
Egy dalt, mely égi hévvel
A szívhez szóljon és tehozzád!

Kettő szerelme kebelemnek :
 Egy hon és egy leány ;
 Azt vérző szívvel, ezt epedve,
 Azt lángolóan, ezt mosolygva
 Tekintvén, ölelem.
 De büszke lesz szívem s dobog,
 S önérzés száll ki homlokomra,
 Ha képeik lengenek felém.

Kegygyel teljes, de búsan
 Tűnik fel képed, ó hon,
 Mint Róma Cæsar álmain.
 Ó szent, ó szent !
 De fájdalomnak érzete,
 Mely rólad sugárzik reám.
 De te mosolygva jössz,
 Ó lány, mint május reggelén
 Az újjá szült nap ragyog.

És kebleden
 Mint olvad el a bú,
 És kebleden kívül,
 Mint nincs öröm !

Ó hon, ha egy pillanatig
 Szétoszlik felleged,
 S vígan mosolygysz ;
 Olympig szállnak érzetim
 S láng és erő keblembé.
 S ha lányka, néked
 Szelíd bánat leng arcodon,
 Könyekben dőlök karjaidra
 S vigasztalást lelsz ajkamon.

Ó lány, hamvvedreden
 Búsan kél egykor a dal,
 S majd szárnya fenlebegvén
 Harmatjából egének
 Csöppent vigasztalást.
 De néked élni kell, ó hon,
 S örökre mint tavasz virúlni,
 Ah, mert omladékidon
 Reszketve fognék szétomolni,
 Hazám, hazám !

83. Hymnus

a magyar nép zivataros századaiból.
Az I. évfolyam iskolai olvasmánya.

84. Vanitatum Vanitas.

Itt az írás, forgassátok
 Érett ésszel, józanon,
 S benne megtalálhatjátok,
 Mit tanít bölcs Salamon :
 Mikép széles e világon
 Minden épül hitványságon,
 Nyár és harmat, tél és hó
 Mind csak hiábavaló !

Földünk egy kis hangyafészek,
 Egy perc hozta tünemény ;
 A villám és dörgő vészek
 Csak méh-dongás, s bolygó fény ;
 A történet repülése
 Csak egy sóhajtás lengése,
 Pára minden pompa s ék :
 Egy ezred egy buborék.

Sándor csillogó pályája
 Nyúl vadászat, őzfutás ;
 Etele dúló csordája

Patkánycsoport, folt darázs ;
 Mátyás dicső csatázási
 S waterlooi diadal :
 Mind csak kakasviadal.

A virtus nagy tüneményi :
 Gőz, mit hagymáz lehele,
 A kebel lángérzeményi :
 Vértolulás kinjele :
 A vég, melyet Sokrat ére,
 Catónak kihulló vére,
 S Zrínyi Miklós szent pora :
 Egy bohóság láncsora.

És ti bölcsek mit hozátok,
 Ami volna szép s jeles ?
 Mámor bírta koponyátok
 Plato s Aristoteles.
 Bölcselkedő oktalanság,
 Rendbe fűzött tudatlanság,
 Kártyavár s légállitmány
 Mindenféle tudomány.

Demosthen dörgő nyelvével
 Szitkozódó halkufár ;
 Xenophon mézbeszédével
 Rokka közt mesére vár.
 Pindar égi szárnyalása
 Forró hideg dadogása ;
 S Phidias amit farag,
 Berovátkolt kódarab.

Mi az élet tűzfolyása ?
 Hulló szikra melege ;
 A szenvedelmek zúgása ?
 Lepkeszárny fergetege.
 Kezdet és vég egymást éri,
 És az élet hű vezéri,
 Hit s remény a szűk pályán
 Tarka pályák s szivárvány.

Holdvilág csak boldogságunk,
 Füst a balsors, mely elszáll ;
 Gyertyaláng egész világunk,
 Egy fúvallat a halál ;
 Vársz hirt s halhatatlanságot ?
 Illat az, mely tölt virágot,
 És a rózsát, ha elhull,
 Még egy percig éli túl.

Hát ne gondolj a világgal,
 Bölcs az, ki mindent megvet,
 Sorssal, virtussal, nagysággal
 Tudományt, hirt s életet.
 Légy, mint szikla, rendületlen,
 Tompa, nyugodt, érezetlen,
 S kedv emel vagy bú temet,
 Szépnek s rútnek húnyj szemet.

Mert mozogjon avagy álljon
 E parányi föld veled,
 Lengjen fényben, vagy homályon
 Hold és nap fejünk felett,
 Bárminő színben jelentse
 Jöttét a vándor szerencse:
 Sem nem rossz az, sem nem jó,
 Mind csak hiábavaló.

85. Zrinyi dala. — 86. Zrinyi második éneke.

87. Huszt.

A II. évfolyam iskolai olvasmánya.

88. A magyar nyelv ügyében. (Szónoki beszéd.)

89. Parenézisz.

Az I. évfolyam iskolai olvasmánya.

KATONA JÓZSEF.

90. Bánk bán.

A III. évfolyam iskolai olvasmánya.

GR. SZÉCHENYI ISTVÁN.

91. Hitel.

Részletei az I. évf. iskolai és a III. évf. házi olvasmányai.

92. A Világból.

Hogy van, s számos ember van, aki a szabadságot annyira szereti, mint én, azon nem kételkedem, sőt arról bizonyos vagyok, mert ki ne szeretné az emberiség legnagyobb javát? hanem, hogy van-e valaki, aki ezt a legfőbb jót nagyobbra tudná becsülni, mint én, aki élni sem akarnék inkább, mint szabad nem lenni, azon viszont nagyon kételkedem, és mindamellett mégis kész lennék e pillanatban magamat legerősebben megkötni, teszem például: hogy a törvény legrövidebb úton és kínéletlenül sújtsa személyemet, ha pénz, vagy akárminő tartozásimban csak egy nappal is rövidítném meg hitelezőmet, vagy neki legkisebb alkalmatlanságot okoznék; hogy semmi, sem születésem, sem privilégiumim ne menthessenek a büntetés alul; aki ha a község örö-

mél, a nemzet ünnepeit faragatlan betyárkodásim által megsérteni elég oktalán és szemtelen volnék; hogy semmi ne oldjon a legsúlyosabb felelet terheitől föl, ha jobbágyomnak csak egy hajszálat görbíteném is igazságtalanul meg és urasági törvényes hatamamon túl, vagy tőle egy mákszemmel facsarnék is többet ki, mint amennyivel nekem tartozik... sat. De még tovább megyek: nemcsak kész lennék e pillanatban édes örömet megkötni magamat ilyesekr nézve a legerősebb és többé soha ketté nem szakítható láncokkal, hanem áldanám is azon boldog napnak hazánkra virradtát, midőn közhatározás és nemzeti törvény ezt tennem parancsolná! — mert az volna honunknak az a nagy napja, amelyből nem éveknek, de századoknak dicsőségei folynának okvetlenül a magyarra! S vajjon miért vagyok kész erre, sőt miért óhajtom annyira ezt? Nemcsak azért, mert igazság-szeretet kiszt arra — ami már magában is elég ok — hanem, mert agyvelőm világosan mutatja, hogy a mostani világban azt, aki semmiiben nem akarja megkötni magát, előbb-utóbb mindenben meg fogja kötni az igazságos idők szeleme! S ezt, Istenért, nem kell feledni!

Azonban ilyes mgkötésre, — amely által a magyar nemesi privilégiumom ugyan csonkolna, amit nem tagadhatni, de igazi szabadságom mód nélkül nőne, amit még kevesebbé tagadhatni, — csak két feltétel alatt állnék — t. i. hogy mindenki szinte épen azon törvény alá lenne vetve, mint én; és pöröm ne rejtett helyen és tán sötétben, hanem a világos nap és nagy közönség előtt folyjon — és im ezt, úgy hiszem, minden becsületes ember kívánhatja, valamint egy becsületes ember sem tagadhatja meg.

Érintett nemesi privilégiumimat, mint kisebb jót, tehát szívesen feláldozom nagyobb jóért, a valódi szabadságért. És ezt azért, mert senkinek nem kívánok vétetni. Ha pénzt veszek föl, nem akarok csalni, s azt oly meggondolással teszem, hogy vissza is fizethessem; a közönség örömeit inkább előmozdítani törekedem, mintsem gátolnám; jobbágyimtól pedig nem kívánok többet tartozásiknál, és ekép ebbeli nemesi pri-

vilégiumim semmi hasznát, de bezzeg annál nagyobbban tapasztalom álkát!

93. A Stádiumból.

A feladás ez: Hazánkat Urunk és földieink dicsőségére minden rendület és bontakozás nélkül magasba emelni, és mindenkinek sajátját szentnek tartván, lehető legtöbb honosainkat boldogítani!

E feladást azonban soha, soha nem oldjuk meg — és im egyedül vámban, éghajlati mostoha létünkben, néptelenségünkben, tengerpartatlanságunkban, sat. szóval, míg mindig valami másban keressük hátramaradásunk okát, mint éretlenségünkben, kifejlett intelligenciánk parányiségében, és az ezekből szükségkép folyó makacs pártolásában egy olyan alkotmánynak, amely a nemzet nagyobb részét, szinte minden polgári jussából kizárja, s ekép azt, t. i. a nagyobb részt, mindalkotmányunk, mind saját személyünk természetes ellenségivé teszi, — vagy, hogy jobban mondjam, kényszeríti.

Csak magunkban a hiba, de egyszersmind magunkban is a feltámadási erő. Ezt más szavakkal, sőt épen ezen szavakkal, ha jól emlékszem, már számtalanszor mondtam; ami azonban nem hátráltat, mert nem időt lopni, de használni akarok, hogy azt mindaddig szünetlen ne mondjam, habár ütnek, nagyon ütnek, sőt agyon is ütnek honosim, míg a régibb nemzetek életrajzainak vizsgálata után előttük axiómakép nem tűnik fel.

A nemzet nagysága, boldogsága mindig csak magában a nemzetben rejtőzik, és ahol már nemzet van, ott annak belső kifejtése mindennek sarkalattja; ahol pedig még nemzet nincs, és csak egy kis része privilegiált, nagy része pedig még pór nép, ott legeslegelső a nemzetisítés, t. i. minden lakosnak az emberiség közös jussaiba juttatása, azaz mindenkinek politikai léte.

Ez utolsót pedig eszközölni, s úgy — mert ez a feladás, — hogy mind Urunk, mind nemzetünk hatalma nagyobbodjék, mind a most valamit bírók semmi kon-

cessziókra ne szoríttassanak, sőt, nyerjenek, mind a most semmit sem bírók megnyugtassanak; és ekép egy józan és csendes reformáció közt honunk tág mezején, ne a véres belháboru, de a hazai béke szent zászlója lobogjon; mind ezt eszközölni, teljes meggyőződésem szerint semmi más mód nem lehet, mint ha Magyarországot minden körülményi, egybeköttetési, s mibenléte közt úgy tekintjük, amint az ma áll, és se a vám, harmincad, só, stb. körül kirekesztőleg nem fárasztjuk eszünket, ki nem merítjük erőnket; se hasztalan lamentációkat nem intonálunk, hogy nincs tengerünk, nincs elég népünk, nincs Indiánk, nincs kolóniánk, nincs pénzünk — — — — — s nincs egyéb számnélkülünk, és tán némi igazzal; hanem férfias elszánással magunkban azt esküszük, hogy Magyarországnak minden mesterkelt akadályai és természeti viszontagsági mellett, sőt ellenére is, nagynak lenni, vagy minekünk vesznünk kell!

Ily keserves dilemma azonban korántsem foglalhat e tárgy körül helyet; mert nincs arról kérdés — pedig szinte kár, mivel egészen elveszti a melpomenei effectust — hogy sírunkon emelkedjék fel a magyar nagyság, de abban összpontosul az egész felette prózai dolog: hogy országunk nagysága, t. i. a tökéletesen elrendelt honi mechanika, mint: számos hid, egy mozsár sem, számos gőzhajó, egy korlátlan víz sem, sok színház, egy kóborló társaság sem, sat. leginkább pedig a nagy tökélyre fejlett nemzeti erkölcsiség, mint: számos vagyonos és egy ügyefogyott sem, számnélküli tanult és egy tanulatlan sem, minden számontúli hazafi, s egyetlenegy korcs sem, stb., s ekép országunk valódi nagysága, erőtlől és terméstől pezsgő jószáginkon és aranytól és jól fődözött bankóktul repedező ládaikon, álljon mozdulatlan, háborítlan.

Ezt is pedig csak azért látja sok máskép, mert hiúság sugtában, mint egy magasb hatalom, csak feszült óhajítás és erős kívánat által akarja előmozdítani a világi és így hazai dolgokat, amelyek azonban csak eszünknek, csak kombinációnknak, csak fáradozásainknak, s ezen utolsóktól örök bérben tartott miniszternek, t. i. csak a pénznek szoktak engedni. — — —

Legyünk mindnyájan gazdagok, ha nem magunkért is, de anyaföldünk egykori elmúlhatatlan fénye kedvéért; ne akarjunk emberi gyarlóságot gúnnyal ki-játszó magasságra lépni, hogy mint a megbukott angyal, mi is ki ne legyünk rekesztve mostani éden-kertünk-ből, t. i. az élet kellemiből; viszont bezárva a tudatlanság, gőg és szegénység puffasztó barlangjába.

Gazdagok pedig mindnyájan lehetünk, ha szoros hitelt állítunk.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

94. Részletek a **Zalán futásá-ból.**

A II. évfolyam iskolai olvasmánya.

95. **A két szomszédvár.**

A II. évfolyam házi olvasmánya.

96. **Csongor és Tünde.** — 97. **Marót bán.**

A III. évfolyam házi olvasmányai.

98. **Kis gyermek halálára.**

Eljátszottad már kis játékodat,
Kedves fiú, hamar játszottad el;
Végsőt mosolyga orcád, s a halál
Leszedte róla szép rózsáidat.
Nemcsak magad menél, elvitted a
Szülék vidámságát, elvitted a
Legszebb remények gazdag bimbáját.

Ki mondja meg neked, hogy már reggel van? Ah
Ki fog téged megint fölkelteni?
Sirat szülőd és mondja: „Kelj fiam,
Kelj föl szerelmem, szép kis gyermekem!
Mind hasztalan, te meg nem hallod őt:
Alunni fogsz, s nem lesznek álmaid,
Alunni fogsz, s nem lesz több reggeled.

De fájdalom ne bántsa hamvadat;
Múlásod könnyű volt és tiszta, mint
Az égbe visszaröppenő sugáré.
A földhöz minket baj s öröm kötöz,
Óhajtjuk és rettegjük a halált:
Te túl vagy már, nincs kétség útadon.

Óh majd ha csendes, tiszta éjeken
 Föltűnnek a dicső csillagzatok,
 Eljősz-e áldást hozni kedvesidre ?
 Eljősz-e álmainkhoz éjfelenként,
 Hogy ég nyugalját terjeszd rájuk is ?
 Ó jőjj, ölelgesd kis testvéridet :
 Orcáikat csókdossa szellemed ;
 S amely napok tetőled elmaradtak,
 Add a szüléknek vissza. Ők együtt
 Éljk le megszakasztott éltedet,
 És míg porodra hintenck virágot,
 Lebegj te őrző anygként fölöttük.

99. Elhagyott anya.

Ismérek egy édes, ah árva anyát,
 Mely bűnnek eredten emészti magát,
 Elhagyva, kerülve leányaitól,
 Bár értök epedve a hiv anya szól :
 „Óh jertek ölembe,
 Szép gyermekeim ;
 Aldásra emelten
 Várnak kezeim.
 Óh jertek, óh jertek, az édes anyához,
 Itt ül lekötötten a szörnyű magányhoz ;
 Óh jertek ölembe
 Gyermekeim,
 Míg el nem apadnak
 Hév könnyeim.“

„En szültelek, álltam
 Bölcsőtök előtt ;
 Emlőim adának
 Új életerőt.
 Mint kis csecsemőket
 Már én emelélek,
 Míg bennetek alvék
 A gyermeki lélek.
 En látnotok adtam
 Oly napsugarát,
 Amelyet irígyel
 Sok földi család,
 Szép arcaitoknak
 En adtam e bájt,
 Mely annyi szivekben
 Visszhangra talált.

En termetet adtam,
 Oly őzi sugárt,
 S szűz kebleitekre
 A lilium-árt.
 En adtam a szájnak
 Az édeni mézet,
 Mely akkor is édes,
 Ha tőreit érzed.
 És adtam e tündér
 Lángú szemet,
 Mely a szerelemnek
 Csillaga lett ;
 Mely egy sugarával
 Szül enyhe tavaszt,
 Egy más sugarával
 Elégeti azt.

Szépségeimet íme,
 Reátok adám,
 Hogy halljam e szókat :
 „Óh édes anyám !“
 Hogy zengjen e név is
 Ajkitokon
 S elhagyva ne légyek
 Bús napomon.

Óh jertek, óh jertek
 Az édes anyához :
 Itt ül lekötötten
 A szörnyű magányhoz.
 Óh jertek ölembe
 Gyermekeim,
 Míg el nem apadnak
 Hév könnyeim.“

— Így szólal esengve.

Hiába, hiába !

Nincs aki omoljon

Szülői karába.

Sors űzi fiait, remeg élteikért ;

Ah ! lányai égnek az idegenért.

S ő ott ül örömtelen és egyedül.

A köny kiapadva szelíd szemiből,

S mint lelke-törötten az égre tekint,

Láthatni kövülve az anyai kint.

Csak szívdobogása jelenti, hogy él,

S minden dobogással egy élet alél.

*

E bús anya képe te képed, ó hon !

Márványkebel átka van asszonyidon.

100. Hymnus.

Isten segíts ! Királyok Istene !

Emeld fel hozzád a király szívét,

Értelme légyen, mint napod szeme

Hogy végiglássa roppant helyzetét,

Hogy aki fényben milliók felett van,

Legyen dicsőbb erényben, hatalomban.

Isten segíts ! Népeknek Istene !

Tedd jóra, munkássá e nemzetet,

Hogy amihez fog óriás keze,

Végére hajtson minden kezdetet.

Add, hogy mit emberész és kéz kivíhat,

Ne várja mástól mint szerencsedíjat.

Isten segíts ! Országok Istene !

Ruházd fel áldásoddal e hazát,

Hogy mint az őskor boldog édene.

Dúsan virítson bérce, síkon át.

És míg keblén a hűk örömben élnek,

Pallóst mutasson fondor ellenének.

Isten segíts ! Szabadság Istene !
 Add, hogy megértsük e nagy szózatot,
 Adj csüggedetlen szívet is vele,
 Hogy túrni tudjuk, mint szent közjogot :
 Tiszteljük azt a törvény érc-szavában,
 S ha vinni kell, a vérnek biborában.

Mindenható egyesség Istene,
 Ki összetartod a világokat
 Engedd, hogy bármi sorsnak ellene,
 Vezessen egy nemes, s nagy gondolat,
 Hogy nemzetünknek mindenik nyomára
 Ragyogjon emberméltóság sugára.

101. A kis leány baja.

Isten a megmondhatója	A sóhajtás tartja bennem
Mennyit szenvedek,	Még az életet.
Testi lelki nyugodalmam	Keblem a sok sóhajtástól
Mind eltűntenek.	Szinte megreped.
Nappal álom forr fejemben,	Csak sóvárgok, csak tűnődöm
Ejjel gond virraszt ;	Nem tudom, miért ?
El sem végzem, már is újra	Mintha égnék s vágyakoznám
Kezdem a panaszt.	Bírhatatlanért.

Ah, ha e sovár tűnődés
 Tán a szerélem,
 Akkor jaj szegény leánynak,
 Akkor jaj nekem !
 Aki engem úgy szeressen,
 Élve, halva hív,
 Amint én szeretni tudnék,
 Nincs oly férfiszív.

102. A merengőhöz.

Laurának.

Hová merült el szép szemed világa ?
 Mi az, mit kétes távolban keres ?
 Talán a múlt idők setét virága,
 Min a csalódás könnye rengedez ?
 Tán a jövőnek holdas fátyolában
 Ijesztő képek réme jár feléd,
 S nem bizhatol sorsodnak jóslatában,
 Mert egyszer azt csalúton kereséd ?

Nézd a világot: annyi milliója,
 S köztük valódi boldog oly kevés,
 Abrándozás az élet megrontója,
 Mely, kancsalul, festett egekbe néz.
 Mi az, mi embert boldoggá tehetne?
 Kincs? hír? gyönyör? Legyen bár mint özőn,
 A telhetetlen elmerülhet benne,
 S nem fogja tudni, hogy van szívöröm.
 Kinek virág kell, nem hord rózsaberket;
 A látni vágyó napba nem tekint:
 Kéjt veszt, ki sok kéjt szórakozva kerget;
 Csak a szerénynek nem hoz vágya kint.
 Ki szívben jó, ki lélekben nemes volt,
 Ki életszomját el nem égeté,
 Kit gög, mohó vágy s fény el nem varázsolt,
 Földön honát csak olyan lelheté.
 Ne nézz, ne nézz hát vágyaid távolába:
 Egész világ nem a mi birtokunk;
 Amennyit a szív fölfoghat magába,
 Sajátunknak csak annyit mondhatunk.
 Múlt és jövő nagy tenger egy kebelnek,
 Megférhetetlen oly kicsin tanyán;
 Hullámin holt fény s ködvárak lebegnek,
 Zajától elrémül a szívmagány.
 Ha van mihez bizhatnod a jelenben,
 Ha van mit érezz, gondold és szeress,
 Maradj az élvel kínáló közelben,
 S tán szebb, de csalfább távot ne keress.
 A bírhatót ne add el álompénzen,
 Melyet kezedbe hasztalan szoritsz,
 Várt üdvöd kincse bánat ára leszen.
 Ha kart hízelgő ábrándokra nyitsz.
 Hozd, oh hozd vissza szép szemed világát;
 Úgy térjen az meg, mint elszállt madár,
 Mely visszajő, ha meglelé zöld ágát,
 Egész erdő viránya csalja bár.
 Maradj közöttünk ifjú szemeiddel,
 Barátod arcán hozd föl a derűt:
 Ha napja lettél, szép delét ne vedd el,
 Ne adj helyette bánatot, könnyűt.

103. A szegény asszony könyve.

Egy szegény nő, Isten látja,
 Nincs a földön egy barátja,

Agg, szegény és gyámolatlan,
 Ül magán a csendes lakban.
 Gyásza nincsen, gyásza rég volt,
 Még midőn jó férje megholt;
 De ruhája mégis gyászol:
 Szíve fél a tarkaságtól.
 Dolga nincs, hogy' volna dolga,
 Kis ebédhez nem kell szolgálta
 S az ebédnél nincs vendége,
 Csak a múlt idők emléke.
 Aki maga néz a tálba,
 Azt az étel nem táplálja:
 Több annak a gondolatja,
 Mint amennyi jó falatja.
 Gondol vissza és előre
 A sok jó és balidőre,
 S félig étel, félig bánat:
 Mindkettőbe belefárad.
 Hejh nem így volt hajdanában,
 Míg nem járt özvegyruhában:
 Tele kamra, tele pince
 S mindig kézben a kilincse
 És szegénynek és boldognak
 Udvar és ház nyitva voltak.
 Vendéget nem kelle kérni:
 Önként szoktak ők betérni,
 Víz' dicsérni, bor' fecsélni,
 És a gazdát nem kímélni.
 A szegény, kit Isten küldött,
 Ide gyakran beköszöntött,

És azon, mit innen elvitt,
 Lelkében nem tört meg a hit:
 Nem hideg pénz, hideg arcok,
 Eleség volt az ajándok.
 És ha néha úgy történék,
 Bár nagy ritkán, nem jött vendég,
 Akkor sem lőn üres a ház,
 Böven volt az istenáldás:
 Jobbra, balra a sok gyermek,
 Játszottak és verekedtek,
 S gondjaiért az anyának
 Sok bajt, örömet adának.

Hajh azóta csak bűt látott,
 Hogy a gazda sírba szállott:

Gyermekei szétfutottak
 Napkeletnek, napnyugotnak,
 S a szegény nő elhagyatva
 Úgy maradt, mint a szedett fa.
 Az idő jár, s ő csak megvan,
 Hol reményben, hol bánatban.
 Szűken teng kis vagyonából,
 És ha néha sorsa fordul,
 Gazdálkodni még most sem tud,
 Ha neki van, másnak is jut :
 Jobb időkből rossz szokása,
 Hogy a könnyeket ne lássa,
 Megfelezeni kis kamráját,
 S maga gyakran szükségét lát.

Most ott ül az asztal mellett,
 Imakönyvében keresget.
 Könyvét hijják Rózsáskertnek,
 Benne szent rózsák teremnek.
 Régi jó, de kopott jószág,
 Melyet még csak a barátság
 S egy pár ernyedő szál tart össze,
 Oly igen meg van viselve.
 S im kopognak, és köhentve
 A jó öreg Sára lép be :
 „Isten áldja meg, nagyasszony !
 Most ugyancsak legjobb itthon,
 Jó, hogy ilyenkor ki nem jár,
 Majd elvesztem, oly nagy a sár“.
 „Hát mit jót hoz, Sári néni ?“
 „Istenem ! bár tudnék hozni.
 Egy kéréssel jöttem volna,
 Ha miatta meg nem szólna.
 Oly nehéz most a szegénynek,
 Tán jobb volna, ha nem élnek.
 Imádságos könyvet kérnék,
 Higyje meg, most oly jól esnék.
 Mert hiszen ha már az ember
 Szépszerint jóllakni sem mer,
 Már ha szűken él kenyérrel,
 Éljen Isten ígéjével,
 Így legalább árva lelkünk'
 Az imádság tartja bennünk.
 Itt, tudom, van heverőben :
 Adjon az Isten nevében.“

„Jó asszony, felelt az özvegy,
 Könyvem nincs több, csak ez az egy.
 De ha már úgy megkívánta,
 És ettől függ boldogsága,
 Vegye egy felét jó névvel,
 Én beérem más felével.“
 S fele ide, fele oda,
 Könyvét kétfelé osztotta.

Most a két jó öreg asszony,
 Hogy semmi jót ne mulasszon,
 Fél könyvből, de nem fél szívvél
 Imádkoznak este, reggel,
 S ha van Isten menyországban,
 Nem imádkoznak hiában.

104. Főti dal.

Fölfelé megy borban a gyöngy;
 Jól teszi.
 Tőle senki e jogát el
 Nem veszi.
 Törjön is mind ég felé az,
 Ami gyöngy;
 Hadd maradjon gyáva földön
 A göröngy.

Testet éleszt és táplál a
 Lakoma,
 De ami a lelket adja,
 Az bora.
 Lélek és bor két atyafi
 Gyermek;
 Hol van a hal, mely dicső volt
 És remek?

Víg pohár közt édesebb a
 Szerelem,
 Ami benne keserű van,
 Elnyelem.
 Hej galambom, szőke bimbóm,
 Mit nevensz?
 Aldjon meg a három Isten,
 Ha szeretsz.

Érted csillog e pohár bor,
 Érted vív,
 Tele tűzzel, tele lánggal,
 Mint e szív;
 Volna szívem, felszökелne,
 Mint a kút,
 Venni tőled vagy szerelmet,
 Vagy bucsút.

Hej barátom, honfitársam,
 Bort igyál.
 Vig, komor vagy csüggeteg vagy,
 Csak igyál.
 Borban a gond megbetegszik,
 Él a kedv,
 Nincs a földön gyógygerőre
 Több ily nedv.

Borban a bú, mint a gyermek,
 Aluszik.
 Magyar ember már búsult sok
 Századig.
 Ideje, hogy ébredessen
 Valaha :
 Most kell neki felvirulni
 Vagy soha.

Bort megissza magyar ember,
 Jól teszi ;
 Okkal-móddal meg nem árthat
 A szeszi.
 Nagyot iszik a hazáért,
 S felsívít :
 Csakhogy egyszer tenne is már
 Valamit.

No de se baj, másképp leszen
 Ezután,
 Szóval, tettel majd segítünk
 A hazán.
 Ha az Isten úgy akarja,
 Mint magunk,
 Szennyet rajta és bitor bűnt
 Nem hagyunk.

Rajta társak hát, igyunk egy
 Huzamost :
 Bú, szerelmék, házi gondok,
 Félre most ;
 A legszentebb, legdicsőbbért
 Most csak bort,
 De ha kellend, vérben adjunk
 Gazdag tort !

A legelső magyar ember
 A király :
 Érte minden honfi karja
 Készen áll.
 Lelje népe boldogságán
 Örömét,
 S hir, szerencse koszorúzza
 Szent fejét !

Minden ember legyen ember
 És magyar,
 Akit e föld hord s egével
 Betakar.
 Egymást értve, boldogítva
 Ily egy nép
 Bármí vésszel bizton, bátran
 Szembe lép.

Ellenség vagy áruló, ki
 Hont tipor,
 Meg ne éljen, fogyjon élte,
 Mint a bor.
 Áldott földe szép hazánknak,
 Drága hon,
 Meg ne szenvedd soha őket
 Hátadon !

S most hadd forrjon minden csepp bor
 Mint a vér,
 Melyet hajdan frigyben ontott
 Hét vezér ;
 S mint szikrája a szabadba
 Felsiet,
 Úgy keresse óhajtasunk
 Az eget.

Légyen minden óhajtásunk
 Szent ima,
 S férfikeblünk szent imáink
 Temploma.
 És üritsük a hazáért
 E pohárt;
 Egy pohár bor a hazáért
 Meg nem árt.

Érje áldás és szerencse
 Mindenütt,
 Ahol eddig véremésztő
 Seb feküdt:
 Arca, mely az ősi bútól
 Halovány,
 Felderüljön, mint a napfény
 Vész után.

Hű egyesség tartsa össze
 Fiait,
 Hogy leküzdje éjszak rémes
 Árnyait!
 Künn hatalmas, benn virágzó
 És szabad:
 Bizton álljon sérthetetlen
 Jog alatt.

S vér, veríték vagy halál az,
 Mit kíván:
 Aldozatként rakjuk azt le
 Zsámolyán,
 Hogy mondhassuk csend- s viharban:
 „Szent hazánk!
 Megfizettük mind, mivel csak
 Tartozánk.“

105. Szózat. — 106. Szép Ilonka.

Az I. évfolyam iskolai olvasmányai.

107. Az élő szobor. — 108. Liszt Ferenchez. — 109. Az
 úri hölgyhöz. — 110. Jóslat. — 111. A vén cigány. —

112. Epigrammák.

A II. évfolyam iskolai olvasmányai.

CZUCZOR GERGELY.

113. A falusi kis leány Pesten.

Jaj be szép az a Pest, Istenem, be szép !
 S benne milyen úri, mily szelíd a nép.
 Összevissza jártam utat, útfelet,
 De szemem nyugonni nem talált helyet.
 Ablak ablakon van három-négy soron,
 Oly magas falunkban nincsen a torony,
 A sok utca tömve mint a méheraj,
 Jobbra-balra fényes gyöngy, ezüst, arany,
 S mintha búcsu állna későn és korán,
 Cifra ott a férfi, asszony és leány.
 Ám csudálni méltó mindennek fölött,
 Hogy kevély alig van annyi úr között,
 Mert kosárka almát vittem áruba,
 S feltakarva szépen ültem kapuba.
 Ott hogy üldögéltem én szegény leány,
 Szépen néze minden átmenő reám,
 És sokan, de hogy mért, nem tudom bíz én,
 Visszafordulának többször is felém.
 S három könyves úrfi már is körbe vett,
 Egyik kérdi tőlem: „Húgom, mi neved ?“
 Kérdi a másik is: „Hol lakol babám ?“
 És a harmadik mond: „Lelkem, nézz reám !“
 Én meg elpirultam, oh de hogy is nem,
 És csak úgy susogva mondtam meg nevem.
 Hányával kel almám ? meg se kérdezék,
 Ám ha annyi lett is volna, megvevék.
 S mennyi furcsa szépet kelle hallanom,
 Azt úgy elbeszélni oh dehogy tudom !
 „Hossz-e még be almát, itt ülsz akkor is ?“
 Kérdeznéek Isten tudja hányszor is.

Jaj be szép az a Pest, Istenem, be szép !
 S benne milyen úri, mily szelíd a nép !
 Ahogy álldogáltam utca szögletén,
 Nagy sietve jött egy szálás úr felém.
 Fénylett rajt' ezüstös szép kalap, s ruha :
 Gazdag úr lehet, de mégsem katona.
 Allni cifra hintón láttam olyat én,
 Bajsza jól kikenve, barna mint a szén.
 „Ejnye gyöngyöm-adta kis magyar leány,
 Nem szeretsz-e engem ? én szeretlek ám“.
 Így köszönte szépen, és tán ismere,
 Mert úgy hívta, hogy csak menjek el vele,

„Nem lehet“, feleltem, s kérdezé: „miért?“
 „Mert anyámtól meg van tiltva, hát azért.“
 „Be ne menj leányom“, ez volt a szava,
 „Bár akárki hina, házba sehova.“
 „Kis szívem, tehát csak nem jössz el velem?“
 Monda, s megszorítá kétszer a kezem.
 S búsan ott hagyott az utca szögletén,
 No de mit tegyek, ha tiltja a szülém.

Jaj ha megharagszik az az úr reám!
 Mit míveljek akkor, mert hatalmas ám:
 Egy kosár almával bémegyek megint,
 És ha majd anyám a régi módra int,
 Szépen kérem őtet, hadd legyen szabad
 Fölkeresnem azt a szép-ruhás urat,
 S hogy haragja szűnjék, csókolok kezét,
 Néki nyújtom által a legszebbeket.
 És ígérem, hogy azt nem teszem soha,
 S félni nem fogok, mert ő nem katona.

114. Alföldi legény.

Sárga csikó a paripám,
 Azon mennék hozzád, babám,
 De a csósz tilosba kapta,
 A bíróhoz behajtotta.

Bíró! gazda bátyám uram,
 Kérem, adja ki a lovam.
 Sürgetős az utam nagyon,
 Subámat zálogba hagyom.

Sárga csikóm, rugd fel a port,
 Ne nézz árkot, ne nézz bokort,
 Mire a nap nyugonni száll,
 Ott légy velem galambomnál.

Fúj, süvölt a Mátra szele,
 Üngöm, gatyám repül vele,
 Kalapom is elkapta már,
 Tiszába vitte a tatár.

Istenadta falu nyája,
 Ez is csak útamat állja,
 Talán itt jár hét vármegye
 Juha, borja és tehene.

Habos sárga csikóm nyaka,
 Ujjnyi vastag a por rajta,
 Meg ne utálj kedves rózsám,
 Hogy oly sötét, poros orcám.

Subám zálog a bírónál,
 Kalapom a Tiszán uszkál,
 De a szívem itten dobog,
 Forró lángja feléd lobog.

GARAY JÁNOS.

115. Az obsitos és Napoleon.

Hárman valának együtt, a potrohos bíró,
 Egy obsitos vitéz, és a furfangos író;
 A többi asztaloknál együtt és szerteszét,
 Vidám parasztlegények itták a hegy levét.

Ott ültek, iddogáltak vecsernye óta már,
Keringett és fel is dőlt a bujdosó pohár;
Mátyás király sem nyert tán több éljent a Dunán,
Mint mennyit Hány János, az obsitos, magán.

S volt is miért e nagy zaj, ez éljen-háboru,
Az obsitosnak párját nem látta hat falu,
A szem, a száj elállott merész beszédein,
Ország-világ csodálta vitézi tettein.

Most is kezébe kapván az öblös messzelyest,
Kalandos életéből regét regére kezd;
Hol s merre járt, mit látott, mit tett ő s társai
S hallgatva függtek rajta mindnyájok ajkai.

Ő, ki ármádiákat vert széjjel egymagán,
Túl jára hadnagyával az Operencián,
Ki, francia fejekkel sátrát körül raká,
És a világ végénél lábát lelógatá.

„De még ez mind csak semmi“ — szokása mondani
S közelb csoportosulnak a többit hallani.

„Mit! semmi? — mond a bíró — a soknál is sokabb,
Igyék, komám!“ — és isznak mindnyájan mint a csap.

„Nem addig van! — kiált most a furfangos diák, —
A legjavát elhagyta — és most őt hallgaták —
Kendtek még mit sem tudnak, ha egyet el nem mond:
Hogyan fogá el bátyó a nagy Napoleont“.

„Hm! — mond az obsitos hős — a nagy Napoleon?
Nagy ő a franciák közt — és vállán egyet von, —
De engem úgy segéljen, nem a magyar között
S hát még — veté utána — magyar huszár előtt!“

És itt magát értette az obsitos baka,
Ámbár lovon soh'sem volt élteben jómaga,
De annyit emlegette és annyiszor lovát,
Hogy végre is huszárnak kellett hinni magát.

„Hol volt, hol nem, bizonytal már meg nem mondhatom,
Kétszázezer vitézzel jött ránk Napoleon,
Mi tán mindössze százan, vagy kétszázan valánk,
Mind nyalka, szép huszárok, mind tűz és annyi láng“.

A furfangos diák itt szörnyet prüszszente rá,
De Hány ő beszédét tovább is folytatá:

„Kétszázezernek ellen kétszáz, az angyalát!
Mit gondol kend, bíró úr, ki adta meg torát?“

„Ki adta volna, hát ki! — viszonz a kérdözött. — Csak volt a kapitányban ész, és nem ütközött?”

„Volt ám, de volt kurázs is, komék, és mekkora, Megütközénk biz, és hogy!” — kiált a vén baka.

„Magam valék az első, ki közbe vágaték,
Hullott a franciája, mint hűll a fű, a jég!
A nap megállt fölöttünk bámulni a csodát,
Kétszázzezret hogy vert meg kétszáz, az angyalát!”

És a diák ujonta szörnyet prüsszente rá,
De Hány ő beszédét tovább is folytatá;
„Futottak már a francok, mint szélben a katáng,
Utánuk a magyarság, hogy szinte fulladánk!”

S im, a futóknak közte meglátom a vezért,
Aranykengyelben lába, lovával szél sem ért,
De én is paripámat utána rugtatom,
S egy sűrű erdőszélen — vitézül elfogom.”

„Az angyalát! — kiálték — s megcsipem őt nyakon,
Most valld meg, úgy-e, hogy te vagy a Napoleon?”
„Való, ami való — szolt — vitéz, hogy az vagyok,
Csak életemnek kegyelmezz, adós nem maradok”.

„Kérj tőlem ami tetszik, vitéz magyar legény,
A franciák császára kincsekben nem szegény!”
„Az angyalát! — kiáltám — uram, nem addig a!
De jössz a kapitányhoz, lánchordta francia”.

És a diák ujonta szörnyet prüsszente rá,
De Hány ő beszédét tovább is folytatá:
„Mentünk és mendegéltünk, s kiérvén a síkon,
Egy hatlovas hintó állt előttünk gazdagon.

A hatlovas hintóban egy úri asszony ült,
Aranytól és gyémánttól ruhája nehezült,
Amint reánk tekinté: Óh Jézus Mária!
Kialta — mert hogy ő volt Mária Luiza”.

„Így kell téged látnom, óh nagy Napoleon!
En nagy felségű férjem, kegyetlen láncokon?
S ki vagy te, jó vitézem, ki őtet elfogád?”
„Vitéz Joannes Hány — mondám — az angyalát!”

„Halld, amit én tenéked itt mondok, jó vitéz;
— Szolt most az úri asszony, s mélyen szemembe néz —
Te oly vitézi tettet követtél itten el,
Minőt még egy magyar sem, mely nagy díjt érdemel.

Ha őt te elbocsájtod, ígéretet teszünk,
 Hogy holtom-holtodiglan enyém-tied leszünk".
 Az angyalát! — kiáltám — felséges asszonyom,
 Tudom, mi a becsület, legyen szabad rabom.

Szép asszonyért, szép lányért az igazi vitéz
 Tüzet-vizet kiállni, pokolba menni kész,
 Vitéz Joannes Hány igaz magyar nevem,
 Üljön fel a császár úr — itt van reá kezem.

És a diák szörnyűen s nagyot prüsszent közé,
 De Hány ő beszédét ekképen végezé:
 „Mondottam és a császár legott elvágatott,
 De két kezembe két szép aranyórát nyomott.

Az egyiket, gondoltam, kapitányomnak hagyom,
 A másikat későbben elkérte hadnagyom;
 Az angyalát! csak egyet tartottam volna meg.
 Mert most el is hihetik, nem is, kigyelmetek".

De ők hitték mindannyin, a potrohos bíró,
 A vigadó legények, meg a gonosz író,
 A furfangos diák is nagyot hörpentve szólt:
 Nincs oly vitéz a földön, mint Hány bátya volt!

BAJZA JÓZSEF.

116. Borének.

Boldogok mi, a barátság
 Víg seregbe összevont,
 Itt borunkat kedvvel isszuk,
 Távol elkerül a gond.
 Fel, vitézi a kulacsnak!
 Fel, miénk e szép világ!
 Most pohárra! mert nem isztok,
 A halál ha majd kivág.

Lányka, csókot e pohárhoz,
 Nyújtsad biborajkadat!
 Te ki oly szép vagy, miként a
 Nyári hajnaltámadat.
 S mint midőn két égi villám
 Egybecsapva szétenyész,
 Csókba lelkünk összececsattan
 S a kék tengerebe vész.

Félre, vizivó, előlem,
 Mert palackba fojtalak !
 Itt szentségtörőt nem túrnek
 A bornak szentelt falak.
 Lánglobogva leng Tokajnak

Itt közöttünk Istene,
 S borba fojtja, hogy ha bójön,
 Kit meghitté nem kene.

Éljenek, kik híresítik
 A Tokaj gyönyörnevét,
 Éljen, aki ott kapálta
 E pohár dicső tövét !
 Most mi vígan hörpögetjük
 Kéjre, lángra ébredünk,
 S minden bút e tágas öblü
 Billikomba temetünk.

Üssük össze kelyheinket,
 Bennük égi tűz ragyog !
 És vigadjunk, a magyarnak
 Vigadalmi nem nagyok ;
 Míg Mohácsnál nem csatázott
 A félholdú büszke tar,
 Vig volt addig, hajh azóta
 Sírva vigad a magyar.

Ott leszállott alkonyába —
 De minek panaszlok én ?
 Félre gyászkép ! Új korány kel
 Árpád honja szent egén.
 Félre, szívnek gyilkolói !
 Alvilági fajzatok,
 Fájdalom, könny, aggodalmak,
 Tőlünk messze szálljatok !

Fel, vitézi a kulacsnak !
 Míg miénk e szép világ !
 Most pohárra ! mert nem isztok,
 A halál ha majd kivág.
 Üssük össze kelyheinket,
 A kancsók ürüljenek ;
 Fenn kiáltjuk : a hazának
 Szép leányi éljenek !

Eljen a magyar szabadság,
 Eljen a magyar vitéz.
 Aki e dicső hazáért
 Életét áldozni kész.
 Adja Isten, hogy Hunyadvár
 Gyászoló gránitfokán,
 Törje csontját a magyar vért
 Lesve szomjazó kaján.

Éljenek szeretteink, e
 Drága honnak szentei,
 Kik a közjóért buzognak,
 Mint a nap tűzfényei!
 Adja Isten, hogy hazánknak,
 Mint a nagy király alatt,
 Három tenger partvidéke
 Alkosson határfalat.

Éljünk mink is, akiket most
 A barátság egybe font,
 És borunkat vígan isszuk
 S távol elkerül a gond!
 Fel vitézi a kulacsnak!
 Pengjen össze a pohár!
 Most igyunk, most! mert ki tudja,
 Óra múlva mily sors vár.

117. Sóhajítás. — 118. Ébresztő.

A II. évfolyam iskolai olvasmánya.

119. A személysértésről.

„Utálom a személysértést! Annak kritikából örökre száműzve kellene maradnia; csak dologra legyen a bírálónak gondja, s mindazt, ami személyt illethet, hagyja el!” Ezt kiáltozzák a mi olvasóink, s ezt kívált — és mely siránkozva! — a kritika vaspálcája által megzaklatott íróink valahányszor polemikus nemű írásokat olvasnak. A vád, valljuk meg, nem egészen helytelen, de mindamellett is gyengébb s ingadozóbb alapú, hogysem axiomai tétel gyanánt tekinteni s kiáltozni lehetne. Én hajlandó volnék magam is a kiáltók sorába állani, ha a sokszor panaszlott vád elvei

tisztára hozatnának, ha a kiáltók seregéből valaki megmutatná valahára, hol van az a vonal, amely a személyt művétől, a könyvet írójától elválasztja, amelyen belül lehessen a műről beszélni, anélkül, hogy annak teremtetője ne érintessék. Mert a mű a művész, a könyv az író lelkének tükre, létege (essentia), sőt maga a lélek, és pedig minél hatalmasabb valakiben a teremtető tehetőség, annál nagyobbban az. Hibákat elkövetni emberi dolog, köz úgy a legnagyobb, mint a legkisebb elmékkel, sőt a legnagyobb géniuszt ragadják el legkönnyebben ön szellemlobbanásai vastag tévedésekre s hibákra. Rovasék meg már most az ilyen hiba valamely kritikus által szigorúan — mint illik mindenkor ott, ahol nagy vala a tévedés — nem az író, s művész lelkét kell-e ezen megrovásnak szükségképen érdekelnie s a lélek által nem a személy van-e közvetlen érdekelve? Mert mi egyéb az én, hanemha a lélek? Nem szándékom magamat személysértők védőjévé tenni, de szándékom figyelmeztetni itt azokat, akiknek ajkáról a személysértési panasz oly gyakran hallható, hogy vádjokat ügyekezzenek világos alapokra állítani. Munkát jól és méltólag bírálva, anélkül, hogy a személy is ne lett legyen egyszersmind, nehezen fog nekem valaki mutatni. Sérteni és nem sérteni igen viszonyos képzetek. A legjámborabb észrevétel gyakran az érdeklött fél által sértésnek vétetik és viszont; ami világosan mutatja, hogy a személysértés magyarázata még semmi általános elveken nem épül, s csupán individuális érzés. Az én hitem e tárgyban, bárkinek mint tessék, ez: Hogy az a kritikus író, aki elkerülte, ami durva, póri, betyáros — mert a művelt s csínosabb nevelésű embert, milyennek egy valódi íróat tartanunk kell, az ilyenek mindig fogják bántani — ami testi hibáinkat vagy házi körülményeinket illeti, ami jó vagy balszerencse következése, ki ezeket, mondom, beszéde tárgyául tenni elkerülte, megtevé, amit embertől kívánni lehet és kell. Ezeken kívül minden személysértési panasznak, neheztelésnek nem lehet egyéb, mint csak ingatag alapja.

Bennünket a természet különböző véralkattal és sokneműleg készített ki; egyik tűrőbb, másik ingerlé-

kenyebb lelkű; vannak olyanok, kik, mint Byron mondá, a legkisebb csípést is halálos sebnek veszik. Ezeknek óhajtanám, hogy a legkimélőbb ítélőkre találjanak, bár tudom, óhajtásom nem sokszor fog valósulhatni, mert lehetetlen, hogy a bíráló az általa megítélendő írónak még természetére is figyelmezzen. Ami engem illet, szabad legyen magam felől itt, hol a személyesítés nagy kérdése vétetett szóba, ezen individuális gyónást tennem: Ha nagy író volnék, azaz olyan, kinek írásai sok dicsérőt és sok gáncsolót csatolhatnának magokhoz, s e két külön osztályból szabad választást engedne Isten, ez volna könyörgésem hozzá: Mindenható! cselekedd, hogy ne legyen vak magasztalóm egy is, de legyenek sok világos ítéletű, éles eszű kemény bíráim, habár gúnyolók is! A sebeiket, amelyeket érzéseim hiúságán gúnyaik ejtenének, tudom, bizonyosan meggyógyítaná azon tanulság, amelyet velős írásaikból meríteni fognék, s az nekem többet használna, mint harsogó tapsai ama másik seregnek!

BÁRÓ JÓSIKA MIKLÓS.

120. Abafi.

Az I. évfolyam házi olvasmánya.

121. Csehek Magyarorszáiban.

A II. évfolyam kötelező házi olvasmánya.

KOSSUTH LAJOS.

122. Tengerhez magyar! — El a tengerhez!

Nyolcszázados emlékezettel lelki szemeink előtt, a magyar bánatosan, szorult kebelvel utazik keresztül Horvátországon. A magyarnak a Drávától egészen Adriáig, a horvátnak innen a Dráván a lomnici csúcsig otthonosan kellene magát éreznie. Ezen közös érzés a jövőendőnek záloga volna. Ámde a szenvedélyes pártviszály, az érzés kapcsait megszaggatá, gyűlölség lakozik, hol a közös törvény, közös szabadság védszárnyai

alatt közel ezredévig baráti egység érzelve honolt, a Dráván innen a horvát még mindig otthon érezheti magát, de a Dráván túl a magyar magát otthon csak ritkán érezheti. Nem a nyelvkülönbség az, mi ezt teszi. Igaz, van valami varázshatalom a hazai hang zengzeteiben, amíg azt halljuk, bármily távol legyünk tűzhelyünkötől, mindig oly otthonosan vagyunk, — s a haza nagy családjában testvérnek érezzük magunkat mindenkivel, ki „jó napot“ mondva megy el mellettünk. De midőn a hazai nyelv édes zengzete nem hangzik többé szívünk felé, az ember akként érzi magát, mint a száműzött. Ámde ez a nyelvkülönbség maga a kebel-szorultságot még nem fejt meg, amelyet a magyar érez, midőn a Dráva-folyam légrádi révén túl halad — hiszen nem magyar hanggal itthon is gyakran találkozik! — hanem megfejt az az előleges bús sejtelen, hogy amint e rév kompjából kilép, sok ellen-szenvvel találkozandik. És az embernek itthon, házias csillapultságában, szinte nevetségesnek tetszik, menyire tud örülni amott a Dráván túl, ha véletlenül bármily csekély jellel találkozik, mely oda mutat, hogy a magyar név képviselői iránt még van rokonszenv oly helyeken is, hol azzal találkozni nem számolánk. Emlékezem, miként Zágráb felé utazva, egy helyütt, míg lovaink föl-váltatnánk, betértünk egy piszkos úti csárdába. Az utas nem válogat, s mi egy veremmód kilyuggatott ronda szobában rostélyosnak keresztelt disznószeletet vertünk fogainkhoz. Ámde a ronda szoba falán egy valami mellett, mit valaha tükörnek hívtak, két kép függött. Egyik az öreg Papirius consul, midőn a gallusra buzogányt emel, aki szakállához merészelt nyulni, a másik pedig — Deák Ferenc! Nem mondhatom, mi jól esett Deák képével itt találkoznom.

Hol a magyar kebelre váratlan örömmel hat ily körülmény, jel az, hogy ott sok van, minek lehetetlen örülnie. És mégis azt mondom, minden magyarnak oda kellene zárandokolnia, legalább egyszer életében; kiket pedig önerő vagy véletlen oly állásba tett, hogy a nemzet tanácsaiban szavok súlyt képez, oda kellene menniök minél gyakrabban; be sok bajnak vehetné elejét ez élénk, gyakori találkozás!

És ide kellene mennie az elfásult korban minden magyarnak, mert az út erre visz tengerpartunkhoz, tengerpartunkhoz, melyen aki megáll, s a magyar-tenger tükrére lenéz, ha magyar és hazafi, lehetetlen, hogy erős cselekvési akaratra ne feszüljön szívében minden érverés. Neked pedig, óh kor! hideg önzésben lelkiileg elmállott törpe fajodnak nemzedékével, tenéked, óh kor! lelkesítőre szükséged van. Tengerhez magyar! homokodporából s fekete sarad ragadalmiból! Tengerhez magyar! melynek viharában a brit költőnek ércszava szerint, istennek képe tükrözi magát, melynek azúrhomlokára ráncot nem írtak végtelen idők, mely olyan ma is, mint minőnek látta a teremtés első hajnala; melynek habhátán tízezer hajóhad nyomot nem hagyva hömpölyög tova, amíg e földnek vízenyős sarában nyomot hagy hátra minden gyáva nyúl.

Kit az örökkévalóság emez arcképének szemlélete sem gyújt lelkesedésre, ki itt sem képes egy cseppjét meríteni ama férfias határozottságnak, mely emberekből titánokat edz: az magát bizvást eltemetheti, neki az élet többé nem való.

És mégis hány magyar utazik évenként ide? hány magyar borul le a Lujza-útnak 2936 lábnyi tetőpontjánál, midőn elterül előtte a fiumei öböl, mint egy roppant kapu, amelyet azért tárt fel a Mindenható, hogy a magyarnak nem ismert nevét becsültté tegye a nagyvilágnak távol részein s a külvilágnaká civilizációjával összefont magyar itt honában legyen nagy, szabad, dicső.

Engem tengerünkhöz a fiumei vasút ügye vitt. Ama vasút ügye, amellyel maradandólag eljegyzendjük a Dunát Adriának, a magyart a világ civilizációjának, s amely legyen egyszersmind az aranyházassági jegygyűrű magyar és horvát között, kik hatszázados békés házasság után öregségökben összezőrrentek.

Tárgyam nagysága s édes hazámnak minden érdeke, amely e vasúttal kapcsolatban van, e vállalat iránt már évek óta lelkesítve tart s nem tagadhatom mégis, midőn Fiuméba menet a bródi kastély ablakából a körítő hegyekre feltekintgeték, miket Isten haragjában látszott odavetni célunk akadályául, s itt,

óriásilag feltornyosulni láttam egy sziklahegyet, melynek szirtfalán az akadozó szem egy maroknyi földcskét sem lát, hasadékból mégis gúnyosan nyúlnak fel a keservesen nőtt fák ágai, lombtalanul meresztve galyaikat az egek felé, mintha karjaikat nyujtanák könyörögve egy kis tápláló földért; amott pedig fenyvegetőzve emelé fel szédítő magasig tömör gerincét a Tergomel-hegy, mintha azt kiáltaná le a völgybe hozzám, hogy az emberész merényletének ő határt szaband s gúnyolja a vakmerőt, ki arról mer gondolkozni, miként röpitse hátán a gőzparipáktól vontatott magyart a tenger felé, megvallom, volt egy-két perc, midőn ily scénák között az akadályokra gondolva, miket ármány és ellenzési viszketeg polgártársaink köréből is célunknak ellene gördít, határozottságom kissé lanykadott; de amint másnap Vukasovics óriásilag nagy-szerű teremtményén, a gyönyörű Lujza-úton robogó kocsimból a magyar tenger tükrére nézék, minden nehézség hatását veszté, szilárdítva érzém agyamban a meggyőződés erejét, hogy hazánk jövődjének életkérdése fekszik vasúttársaságunk ujjai közt s mióta gondolkozva a magyar tenger partját taposám, erőt érzek magamban a flumei vasútért megvívni, ha kell, a poklokkal is.

És hát Vukasovics hol vette ama lelkesedést, mely őt a Lujza-út óriás művének megteremtésére képessé tevő? A tenger szemléletéből, a tenger fontosságának érzetéből, uraim! Szembetűnőleg látja az ember, midőn a Lujza-úton halad a tenger felé, miként nőtt Vukasovics keblében az erő, miként magasult az isteni szikra, amint a tengerhez közelebb állott. A Lujza-úton mindenütt felséges, mindenütt szép, minden magyar vétkezik, akinek tehetségében van, s Horvátországba csak a végett is nem utazik, hogy a Lujza-utat meglássa. Ez a magyar birodalom legfelségesebb műve! semmit sem mutathatunk fel, ami ezzel csak távolról is megmérkőzhetnék! A Lujza-út oly óriási mű, melyet méltán számíthatunk Európa büszkeségei, az emberész nagy-szerű teremtményei közé. Tizennyolc mérföldnyi irtó-zatos hegylánc, melyen keresztül közel 3000 lábnyi magasságig emelkedik a gyönyörű Lujza-út, itt ma-

gasba tornyosuló szirtfalak lerepesztett oldalán, amott mérföldeken átnyúló, galériákkal támogatott völgy meredek partján; s az út mindenütt, mint a kődeszka, nemcsak jó, hanem a fényüzésig szép, roppant kanyarulatokban kigyózik a tenger felé s rajta, e szörnyű emelkedettségén, lengő könnyűséggel robog a kocsi. A római legdicőbb korszakhoz méltó nagyszerű mű, melyet egykoron romjaiban is bámulni jövend messze távolból a régiségbúvár, míg most a magyarnak kilenc-tizedrésze sohasem látta. És mégis! az ember szemlátomást veszi észre e mindenütt gyönyörű úton, mennyivel magasabb lelki erő hevité Vukasovics keblét, midőn a tenger közelében véste be a kő pusztaszirtjeibe prometheuszi lángeszének merész bélyegét, mint akkor, midőn a tengertől távolabb dolgozott. Imitt kitért az akadályok előtt, amott, csaknem mondhatnám, kedvtelve kereste fel, míglen a tengernek tőszomszédságában, a Porta ungaricánál, úgy tűnik fel a bámuló utas előtt emlékezete, mint egy óriásé a titánok mesés korából, kik vakmérő kezekkel Ossát Pelionra halmozzák.

„A völgyben ülő gyáva kor, határa szűk köréből őse saslakára — szédeleg, ha néha felpillant“, dallá felelhetetlen Kölcseynk. Miként a völgyek szédelgősei szeretnek vasúttársaságunknak azáltal tenni akadályokat, hogy a nemzet fülébe lehetetlenségről sivítnak, úgy, midőn Vukasovics is nagyszerű művét vonalozá: Lehetetlen! lehetetlen! kiálták a völgyesek. A nép szájában még ma is él a szó, melyet Vukasovics felelt a kételkedőknek: „Pénzzel s primorcaimmal lehetetlenséget nem ismerek.“ E szót Vukasovics szájába a tenger lelkesítő ereje adá.

És az új kor új szükségeket teremtett. Nekünk Fiuméba vasút kell! E határozatban hazánk jövőjének egyik kulcsa rejlik és ha e nemzet minket el nem hágy, a vasút meglesz s benne egy oly mű leendő alkotva, melyhez hasonlót e büszke világ nem sokat mutat, mely a magyar névnek dicsőséget vívand ki, minőről eddig alig álmodánk.

Magyar és hazafi, ki a Lujza-utat látta s a magyar tenger szemléletén keble felmelegült, érezni fogja a

kimondhatatlan érdeket, mely ez ügghöz csatolva van
s nem fogja tőlünk megvonni pártfogását.

Tengerhez magyar! el a tengerhez!

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF.

123. A karthausi.

A III. évfolyam házi olvasmánya.

124. A falu jegyzője vagy Magyarország 1514-ben.

A II. évfolyam kötelező házi olvasmánya.

125. Búcsú.

Isten veled, bátrak hazája,
Isten veled, te völgy, ti zöld hegyek!
Gyermek reményim s bánatom tanyája,
Isten veled, én messze elmegyek;
Ha visszatérek, boldogúlva, hon,
Hadd lássam népemet virányidon!

Nem mint Helvécia hó-takart tetői,
Nem nyúlnak oly magasra bérceid,
S tán szebbek a Provence dal-telt mezői,
Mint zöld kalászt hullámozó téreid:
Virág mit ér, mit ér a bérc nekem?
Hazát kíván, hazáért ver szívem.

Az ég egy kincset ad minden hazának,
S a nemzet híven őrzi birtokát;
Császárról szól a francia fiának,
Büszkén mutatja Róma ó falát,
Hellásznak kincse egy elomló rom,
Tiéd, hazám, egy szentelt fájdalom.

Hallgatva áll Rákosnak szent határa,
Ah régen hallgat immár a magyar!
S az ősök elenyészett nyomdokára
Az esti szellő új fővényt takar;
Hallgatva áll a tér, szívünk szorúl,
S egy könny beszél hazánk nagyságirul.

S egy könny Budáról, mely magas tetőjén
Sötéten áll, egy bús emlékezet
Nagy sírköve hazámnak temetőjén,

S ráírva mind, mi véle elveszett;
 Régen szétdőnté az idő falát,
 Kövén meglátni a csaták nyomát.

S még áll Mohács, még áll! magasbra nőnek
 Az új barázdán s régi hősökön
 Kalászhai, erőt ad a mezőnek,
 Bár rég lefolyt, a férfi-vérőzön;
 Nincs kő határán, nincsen kúnhalom,
 De áll a tér s nem vész a fájdalom.

S nem veszhet el, míg az ezüst Dunának
 Nagy tükörén egy honfiszem pihen,
 Magyar lakik a parton, s a hazának
 Csak egy romlatlan gyermeke leszen.
 Buda-, Mohács-, Nándornál elfutó!
 Tán honom könnye vagy te nagy folyó?

S ó én szeretlek néma bánatodban,
 Hazám, szeretlek könnyeid között,
 Égön szeretlek özvegyi fátyolodban,
 Nehéz keserved melybe öltözött;
 Bájlón mosolyogsz, mert bár sorsod kemény,
 Él még a sír felett is egy remény.

És most Isten veled, talán sokára,
 Örökre tán, hazám, Isten veled!
 Rég eltűnt ismert bércid kék határa
 S tovább siet vándorló gyermeked,
 Ha visszatérek, boldogulva, hon,
 Hadd lássam népemet virányidon!

126. Végrendelet.

Ha majdan átfutottam
 Göröngyös útamat,
 S hová fáradtan érek,
 A sír nyugalmat ad:

Márványszobor helyébe
 Ha fennmarad nevem,
 Eszméim győzedelme
 Legyen emlékjelem.

S ha majd kijötök néha
 S megálltok siromon,
 Zengjétek el a legszebb
 Dalt néma hantomon.

Magyar dalt, lelkesítőt,
 Melynél a szív dobog,
 Tán halva is megértem,
 S keblem hevülni fog.

És sírjátok egy könnyet
 Barátotok felett:
 Dalt érdemelt, mert költő,
 Könnyet, mert szeretett.

127. Gondolatok.

Ha minden fáradozás, amelyet embertársaink javára fordítánk, haszontalan volna, és legnemesebb törekvéseinknek nem lehetne semmi eredménye; ha magasabb vágyaink nem teljesülhetnének, s a szép és jó soha sem győzhetne a világon: még akkor is e nyomorult létnek legszebb része azoknak jutott, akik csalódásaikat sirukig megtarták, s ha nem győztek is, legalább végső lehelletig nemes célokért küzdöttek.

*

Az erény, amelyet a sokak által hibásan jóságnak nevezett szenvedő jámborsággal összezavarnunk nem szabad, csak azon rossz hajlamok s tulajdonságok leküzdésében áll, amelyekkel születünk, és e küzdelemben nincs nehezebb.

*

Csak azt birjuk, amiről, ha kell, le tudunk mondani. Oly kincsnek, melyet nélkülözhetlennek tartunk, nem urai, hanem szolgái vagyunk.

*

Jó anya után Istennek legnagyobb áldása az, ha jó emberek körében növekedünk föl, mert bizodalunk az emberek iránt, mely földi boldogságunknak első föltétele, egészen ettől függ.

*

Aki a tudomány körében semmi újat nem talált is, hanem mindig csak azon az ösvényen tartotta magát, amelyen előtte mások jártak, legalább azáltal érdemli utódainak köszönetét, hogy az ösvényt, amelyet használt, tágasabbá és járhatóbbá tette.

*

Furcsa dolog, hogy aki a napról és az emberekről tudja, hogy feltjaik vannak, mindjárt azt képzei, hogy őket ismeri.

*

Csak a nemes, a tiszta érc nem szenved az idő rozsdájától.

*

Nem oly nagy a világ s nem oly kicsi szívünk, hogy ez, ha szeret, amazt magába ne foglalhatná.

*

Ha valaki sárral dob, nem viszonzom, mert le kellene hajolnom s bemocskolnom magamat, ha ugyan-
ahhoz a fegyverhez nyulnék.

*

Valamint a fa minél mélyebbre ereszti gyökereit a földbe, annál magasabban emeli egyszersmind ágait az ég felé; olyannak kell lenni a tudománynak is. Minél tovább hatolunk be mélységeibe, annál inkább kell gondolatainkat az ég felé emelni.

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND.

128. Gyulai Pál.

A III. évfolyam kötelező házi olvasmánya.

SZIGLIGETI EDE.

129. A csikós. — 130. Fenn az ernyő nincsen kas.

A III. évfolyam kötelező házi olvasmánya.

131. A Liliomfi. — 132. A trónkereső.

A III. évfolyam házi olvasmányai.

Kemény és Szigligeti többi művei

a IV. évfolyam tanítási anyagához tartoznak.

TOMPA MIHÁLY.

133. Három a daru.

Az I. évfolyam iskolai olvasmánya.

134. Egy regéje.

A II. évfolyam iskolai olvasmánya.

135. Virágregéi.

A II. évfolyam házi olvasmánya.

(Többi munkája a IV. évfolyam tanítási anyagához tartozik.)

ARANY JÁNOS.

136. Toldi.

A közép- vagy polg. isk. IV. osztályának iskolai olvasmánya.

137. Toldi estéje.

Az I. évfolyam kötelező házi olvasmánya.

138. Buda halála.

Az I. évfolyam iskolai olvasmányai :

139. Családi kör. — 140. Levelei.

(Többi munkája a IV. évfolyam tanítási anyagához tartozik.)

PETŐFI SÁNDOR.

Legszebb költeményei közismertek.

141. A Tisza. — 142. Az Alföld. — 143. A puszta télen.
— 144. Téli esték. — 145. A csárda romjai. — 146.
Kutyakaparó. — 147. Nemzeti dal.

Az I. évfolyam iskolai olvasmányai.

148. Utí levelei.

Az I. évfolyam házi olvasmányai.

149. Szülőföldemen. — 150. Távolból. — 151. Füstbe
ment terv. — 152. István öcsémhez. — 153. A jó öreg
korcsmáros. — 154. Arany Jánoshoz. Néhány románca,
népdala, harci dala és szatirája.

A II. évfolyam iskolai olvasmányai.

155. János vitéz.

A II. évfolyam házi olvasmánya.

156. Jövendölés.

„Mondád anyám, hogy álmainkat
 Ejente festi égi kéz ;
 Az álom ablak, melyen által
 Lelkünk szeme jövőbe néz.

Anyám, álmodtam én is egyet,
 Nem fejtenéd meg, mit jelent ?
 Szárnyim nővének, s átrepültem
 A levegőt, a végtelent.“

„Fiacskám, lelkem drága napja,
 Napomnak fénye ! örvendezz ;
 Hosszúra nyújtja élted Isten,
 Álmodnak boldog titka ez.“ —

És nőtt a gyermek, lángra lobbant
 Meleg keblén az ifjúkor,
 S a dal malasztos enyh a szívnek,
 Midőn hullámszó vére forr.

Lantot ragadt az ifjú karja,
 Lantjának adta érzetét,
 S dalszárnyon a lángérezmények
 Madárként szálltak szerteszét.

Égig röpült a bűvös ének
 Lehozta a hír csillagát,
 És a költőnek sugarából
 Font homlokára koronát.

De méreg a dal édes méze;
 S mit a költő a lantnak ad,
 Szívének mindenik virága,
 Éltéből egy-egy drága nap.

Pokollá lett az érzelemláng,
 És ő a lángban martalék;
 A földön őt az életfának
 Csak egy kis ága tartja még.

Ott fekszik ő halálos ágyon,
 Sok szenvedésnek gyermeke,
 S hallá, mit a szülő bús ajka
 Kínjának hangján rebege:

„Halál, ne vidd el őt karomból,
 Ne vidd korán el a fiút;
 Soká ígerte őt éltetni
 Az ég... vagy álmunk is hazud...?”

„Anyám az álmok nem hazudnak;
 Takarjon bár a szemfödél:
 Dicső neve költő fiadnak,
 Anyám, soká, örökkön él.”

157. Ivás közben.

Hányadik már a pohár?... csak
 Ötödik?
 Teremt' úgyse! becsülettel
 Működik.
 Máskor megfe—felelek kétannyinak;
 S lábaim most már öttől is inganak.

Ing a lábam, a nyelvem meg
 Elakad :
 Torkom a therpomyléi
 Szorulat :
 Ledionás a bor, mely lecsepege,
 Gondolatim Sex... Rex... Xerxes serege.

Sehogy sem tom kifejezni
 Magamat :
 Azt hiszitek, hogy talán a
 Bor miatt ?
 Ne higgyétek, édes atyámfiak,
 Nekem a bor nem szokott megártani.

Nekem a bor hogymikép is
 Ártana ?
 Hát hiába voltam volna
 Katona ?
 Úgy biz, aki fölmarkolta, katona,
 Még pedig bakancsos voltam valaha.

Zöld hajtókás, sárga pitykés
 Közlegény...
 Egész a közlegénységig
 Fölvivém !
 Jó : bakancsom hogy hamar lerúghatám,
 Mert idővel degradáltak volna tán.

Tyhű látjátok, ott az könnyen
 Megesik,
 Mert a katonai pálya
 Fene sík ;
 Legkivált az olyfélének, mint magam,
 Kinek kissé akaratos feje van.

Útmutatást nekem ne is
 Adjatok,
 Szent Dávid hárfájára sem
 Hallgatók !
 Orrnál fogva senki engem nem cibál, —
 Azt cselekszem, ami tetszik... tudja Pál,
 Mit kaszál.

... Eh de én itt egyre-másra
 Mint malom,
 Csak darálok, csak darálok
 S szomjazom.
 Adjatok bort, a malom jól nem megyen !
 Hogyha nincs nedv, ami hajtsa bőviben.

158. Megy a juhász számáron . . .

Megy a juhász számáron,
Földig ér a lába;
Nagy a legény, de nagyobb
Boldogtalansága.

Fölpattan a számárra,
Hazafelé vágta;
De már későn érkezett,
Csak holttestet láthat.

Gyepes hanton furulyált,
Legelészett nyája.
Egyszer csak azt hallja, hogy
Haldoklik babája.

Elkeseredésében
Mi telhetett tőle?
Nagyot ütött botjával
A szamár fejére.

159. Egy telem Debreczenben.

Hej Debreczen,
Ha rád emlékezem!...
Sokat szenvedtem én te benned,
És mindamellett
Oly jól esik nekem,
Ha rád emlékezem. —

Pápista nem vagyok,
És mégis voltak bójtjeim, pedig nagyok,
Jó, hogy az embernek csont foga van,
Ezt bölcsen rendelék az istenek,
Mert hogyha vas lett volna a fogam,
A rozsdá ette volna meg.

Aztán a télnek kellő közepében
Kifogya szépen
A fűtő szalmám,
S hideg szobában alvám.
Ha felvevém hideg gubám,
Elmondhatám,
Mint a cigány, ki a hálóból néze ki:
„Juj, de hideg van oda ki!”

S az volt derék,
Ha verselék!
Ujjam megdermedt a hidegben,
És ekkor mire vetemedtem?
Hát mit tehettem egyebet?
Égő pipám
Szorítgatám,
Míg a fagy végre engedett.

Ez inségben csak az vigasztala,
Hogy ennél már nagyobb inségem is vala.

160. A hazáról.

Lement a nap. De csillagok
Nem jöttek. Sötét az ég.
Közel s távolban semmi fény nincs,
Csak mécsvilágom s honszerelmem ég.

Szép csillag a honszeretet,
Gyönyörűségesen ragyog.
Szegény hazám, szegény hazám te,
Neked kevés van ilyen csillagod.

Mécsesemnek lángja mint lobog!
Mitől lobog? mi lengeti?
Éjfél ütött. Ti lengtek itten
Mécsem körül, ti, népem ősei!

Mintha nap volna mindenik,
Oly tündöklők e szellemek,
Tündöklők, mert hisz a dicsőség
Sugármezébe öltözködtenek.

Ne nézz ősidre, oh magyar,
Ki most sötétségben vagy itt!
Ne nézz ősidre, e napokra...
Szemeid gyöngék... a napfény megvakít.

Hazám dicső nagy ősei,
Ti földet rázó viharok!
Ti egykoron a porba omlott
Európa homlokán tomboltatok.

Oh nagy volt hajdan a magyar,
Nagy volt hatalma, birtoka;
Magyar tenger vizébe hunyt el
Észak, kelet s dél hullócsillaga.

Csakhow régi volt, midőn magyar
Fejekre termett a babér;
A képzelet sebes szárnyú sas,
Elfárad mégis, mire oda ér.

Oly rég elhervadt a babér
A magyaroknak homlokán,
Hazám, oly régi voltál te nagy, hogy
Nagyságod híre csak mese talán.

Már rég nem sirtam s ime most
 Pilláimon egy köny rengedez :
 Magyar nép, vajjon hajnalodnak
 Vagy alkonyodnak harmatcseppje ez ?

Magyar dicsőség, mi valál ?
 Hulló csillag, mely tündökölt,
 Aztán lehullott a magasból,
 És mindörökre elnyelé a föld.

Vagy üstökös vagy ? oh magyar
 Dicsőség ! mely jött s távozik,
 Hogy századok multával újra
 Lássák fényét a népek s rettegjék ?

161. Dalaim.

Elmerengek gondolkodva gyakran,
 S nem tudom, hogy mi gondolatom van,
 Átröpülök hosszában hazámon,
 Át a földön, az egész világon !
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Holdsugári ábrándos lelkemnek.

Ahelyett, hogy ábrándoknak élek,
 Tán jobb volna élnem a jövőnek,
 S gondoskodnom... eh, mért gondoskodnám ?
 Jó az Isten, majd gondot visel rám. —
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Pillangói könnyelmű lelkemnek.

Ha szép lánnyal van találkozásom,
 Gondomat még mélyebb sírba ásom,
 S mélyen nézek a szép lány szemébe,
 Mint a csillag csendes tó vizébe. —
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Vadrózsái szerelmes lelkemnek.

Szeret a lány ? iszom örömben ;
 Nem szeret ? kell inni keservemben.
 S hol pohár és a pohárban bor van,
 Tarka jókedv születik meg ottan. —
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Szivárványi mámoros lelkemnek.

Oh de míg a pohár van kezemben,
 Nemzeteknek keze van bilincsen ;
 S amilyen vig a pohár csengése,
 Olyan bús a rabbilincs csörgése ! —
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Fellegei bánatos lelkeknek.

De mit tűr a szolgaságnak népe ?
 Mért nem kel föl, hogy láncát letépje ?
 Arra vár, hogy Isten kegyelméből
 Azt a rozsdá rágja le kezéről ? —
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Villámlási haragos lelkeknek !

162. Ereszkedik le a felhő.

Ereszkedik le a felhő,
 Hull a fára őszi eső,
 Hull a fának a levele,
 Mégis szól a fülemile.

Az óra jó későre jár,
 Barna kis lány, alszol-e már ?
 Hallod-e a fülemilét,
 Fülemile bús énekét ?

Záporosó csak úgy szakad,
 Fülemile csak dalolgat.
 Aki bús dalát hallgatja,
 Megesik a szíve rajta.

Barna kis lány, ha nem alszol,
 Hallgasd, mit a madár dalol :
 E madár az én szerelmem,
 Az én elsóhajtott lelkem.

163. Falu végén kurta kocsmá.

Falu végén kurta kocsmá,
 Oda rúg ki a Szamosra ;
 Meg is látná magát benne,
 Ha az éj nem közelegne.

Az éjtszaka közeledik,
 A világ lecsendesedik ;
 Pihen a komp, kikötötték,
 Benne hallgat a sötétség.

S ez most a hála!... vétkes vakmerénnyel
 Reánk uszit a hűtelen király,
 S mohó étvággyal megrohanatok minket,
 Miként a holló a holttestre száll.
 Hollók vagytok ti, undok, éhes hollók,
 De a magyar még nem halotti test,
 Nem, Istenemre nem! s hajnalt magának
 Az égre a ti véretekkel fest.

Legyen tehát úgy, mint ti akartátok,
 Élet-halálra ki a sikra hát,
 Ne legyen béke, míg a magyar földön
 A napvilág egy ellenséget lát.
 Ne legyen béke, míg rossz szívetekből
 A vér utolsó cseppje nem csorog...
 Ha nem kellettünk nektek, mint barátok,
 Most, mint bírókat, akként lássatok.

Föl hát, magyar nép, e gaz csorda ellen,
 Mely birtokodra s életedre tör,
 Föl egy hatalmas, egy szent háborúra,
 Föl az utolsó ítéletre, föl!
 A századok hiába birkoznak
 Velünk, és mostan egy év ölne meg?
 Oroszlánokkal vívtunk hajdanában
 És most e tetvek egyenek-e meg?

Föl nemzetem, föl! jussanak eszedbe
 Világhódító, híres őseid.
 Egy ezredév néz ránk ítélő szemmel
 Atillától egész Rákócziig.
 Hah, milyen múlt! ha csak fél akkorák is
 Leszünk, mint voltak e nagy ősapák,
 El fogja lepni árnyékunk a sárba
 És vérbe fült ellenség táborát!

166. Itt van az ősz, itt van újra...

Itt van az ősz, itt van újra,	Mosolyogva néz a földre
S szép, mint mindig, én nekem.	A szelíd nap sugara,
Tudja Isten, hogy mi okból	Mint elalvó gyermekére
Szeretem? de szeretem.	Néz a szerető anyá.

Kiülök a dombtetőre,	És valóban ősszel a föld
Innen nézek szerteszét,	Csak elalszik, nem hal meg;
S hallgatom a fák lehulló	Szeméből is látszik, hogy csak
Levelének lágy nesztét.	Álmos ő, de nem beteg.

Levetette szép ruháit,
Csendesen levetkezett;
Majd felöltözik, ha virrad
Reggele, a kikelet.

Én ujjam hegyével halkan
Lantomat megpendítem,
Altató dalod gyanánt zúg
Méla, csendes énekem.

Alugyál hát, szép természet,
Csak alugyál reggelig
S 'álmodj' olyakat, amikben
Legnagyobb kedved telik.

Kedvesem, te ülj le mellém,
Ülj itt addig szótlanul,
Míg dalom, mint tó fölött a
Suttogó szél, elvonul.

Ha megcsókolsz, ajkaimra
Ajkadat szép lassan tedd,
Föl ne keltsük álmából a
Szendergő természetet.

167. Ki gondolná, ki mondaná...

Ki gondolná, ki mondaná,
Hogy e hely csatatér?
Hogy néhány rövid hét előtt
Itt folyt el annyi vér?

Itt harcolánk, itt vett körül
Az ellenség hada,
Elöl halál, hátul halál,
Ez rémes nap vala!

Akkor, miként a férfigond,
Mogorva volt az ég;
Most, mint a kis gyermek szeme,
Szelíd és tiszta kék.

Akkor, mint aggastyán feje,
Hófejér volt a föld;
Mostan, miként az ifjúnak
Reménye, olyan zöld.

A légben akkor itt zúgó
Golyók repültek el;
A légben most fejem fölött
Pacsirta énekel.

Láttunk itt akkor a síkon
Véres halottakat;
S hol a holtak feküdtenek,
Most ott virág fakad.

De a kocsmá bezzeg hangos !
Munkálkodik a cimbalmos,
A legények kurjongatnak,
Szinte reng belé az ablak.

„Kocsmárosné aranyvirág,
Ide a legjobbjik borát,
Vén legyen, mint a nagyapám,
És tüzes, mint ifjú babám !

Húzd rá cigány, húzzad jobban !
Táncolni való kedvem van,
Eltáncolom a pénzemet,
Kitáncolom a lelkemet !“

Bekopognak az ablakon :
„Ne zúgjatok olyan nagyon,
Azt üzeni az uraság,
Mert lefeküdt, alunni vágy.“

„Ördög bujjék az uradba,
Te pedig menj a pokolba !...
Húzd rá cigány, csak azért is,
Ha mindjárt az ingemért is !“

Megint jőnek, kopogtatnak :
„Csendesebben vigadjanak,
Isten áldja meg kendteket,
Szegény édesanyám beteg.“

Feleletet egyik sem ad,
Kihörpentik boraikat,
Végét vetik a zenének
S haza mennek a legények.

164. Szeptember végén.

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
Még zöldel a nyárfa az ablak előtt ;
De látod amottan a téli világot ?
Már hó takará el a bérci tetőt.
Még ifjú szívemben a lángsugarú nyár,
S még benne virít az egész kikelet ;
De íme, sötét hajam őszbe vegyül már,
A tél dere már megüté fejemet.

Elhull a virág, eliramlik az élet...
 Űlj, hitvesem űlj az ölembe ide!
 Ki most fejedet kebelemre tevéd le,
 Holnap nem omolsz-e sírom fölibe?
 Oh mondd, ha előbb halok el, tetemimre
 Könnyezve borítasz-e szemfödelet?
 S rá bírhat-e majdan egy ifjú szerelme,
 Hogy elhagyod érte az én nevemet?

Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt,
 Fejfámra sötét lobogóul akaszd:
 Én feljövök érte a síri világból
 Az éj közepén, s oda leviszem azt
 Letörteni véle könyűimet érted,
 Ki könnyeden elfeledéd hívedet,
 S e szív sebeit bekötözni, ki téged
 Még akkor is, ott is örökre szeret!

165. Élet vagy halál.

A Kárpátoktól le az Aldunáig,
 Egy bős üvöltés, egy vad zivatar!
 Szétszórt hajával, véres homlokával
 All a viharban maga a magyar.
 Ha nem születtem volna is magyarnak,
 E néphez állanék ezennel én,
 Mert elhagyott, mert a legelhagyottabb
 Minden népek közt a föld kerekén.

Szegény, szegény nép, árva nemzetem te,
 Mit vétettél, hogy így elhagytanak,
 Hogy Isten, ördög, minden ellened van,
 És életed fáján pusztítanak.
 S dühös kezekkel kik tépik leginkább
 Gazul, örülten a zöld ágakat?
 Azok, kik eddig a fa árnyékában
 Pihentek hosszú századok alatt.

Te rác, te horvát, német, tót, oláhság,
 Mit marjátok mindnyájan a magyart?
 Török s tatártól, mely titeket védett,
 Magyar kezekben villogott a kard,
 Megosztottuk ti véletek híven, ha
 A jó szerencse nekünk jót adott,
 S felét átvettük mindig a tehernek,
 Mit vállatokra a balsors rakott.

Ki gondolná, ki mondaná,
Hogy e hely csatatér?
Hogy néhány rövid hét előtt
Itt folyt el annyi vér?

TARTALOM

(Egyben a régibb olvasmányok időrendi áttekintése.*)

Előszó	3
------------------	---

I. rész. A régi magyar irodalom.

	Lap
1. A magyar nemzeti lélek. Irta: Beöthy Zsolt	5
2. <i>Pogányok</i> . Irta: Herczeg Ferenc	7
3. A magyarok szimfóniája. Irta: Kozma Andor	7
4. Budai vásár a középkorban. Irta: Surányi Miklós	10
5. A magyar renaissance. Irta: Riedl Frigyes	15
6. <i>Ének Pannónia megvételéről</i>	18
7. <i>Szabács viadala</i>	18
ILOSVAI SELYMES PÉTER	
8. <i>Tholdi</i>	18
TINÓDI SEBESTYÉN	
9. <i>Budai Ali basa históriája</i>	18
PESTI GÁBOR	
10. A kopasz lovagról	18
HELTAI GÁSPÁR	
11. Meséiből	19
BALASSA BÁLINT	
12. <i>Boldogtalan vagyok</i>	20
13. <i>Zöld erdő harmatját</i>	20
14. <i>Vitézek, mi lehet</i>	20
15. <i>Áldott szép pünkösdeknek</i>	20
16. <i>Kit egy bokrétáról szerzett</i>	21
17. <i>Vásárütés a török hódoltság idején.</i> Irta: Takáts Sándor	22

* A dőlt betűvel szedett címek régibb, itt nem közölt olvasmányokra utalnak.

	Lap
PÁZMÁNY PÉTER	
18. A Kalauzból	25
19. <i>Prédikációi</i>	26
SZENCI MOLNÁR ALBERT	
20. Dávid hálaadása Isten gondviseléséért	26
GRÓF ZRINYI MIKLÓS	
21. <i>Szigeti veszedelem</i>	27
22. A török Áfium ellen való orvosságból	27
GYÖNGYÖSI ISTVÁN	
23. <i>Murányi Vénusz</i>	29
24. <i>A kuruc költészet.</i>	29
25. A kurucvilág vége. Irta: Horváth Cyrill	29
B. AMADE LÁSZLÓ	
26. A szép fényes katonának arany, gyöngy élete	32
27. Én angyalkám, szép madárkám	34
FALUDI FERENC	
28 Tarka madár	34
29. Tavasz	35
30. A Szent Emberből	35
MIKES KELEMEN	
31. A Törökországi levelekből	36

II. rész. Az új magyar irodalom.

32. Közgazdasági viszonyaink a XVIII. század második második felében. Irta: Grünwald Béla.	43
BESSENYEI GYÖRGY	
33. Kereskedés	44
34. A filozófus-ból	44
35. Magyarság	46
BÁRÓ ORCZY LŐRINC	
36. A kereskedésről	47
BARÓTI SZABÓ DÁVID	
37. Egy ledőlt diófához	47
VIRÁG BENEDEK	
38. Egy hajóhoz	48
DUGONITS ANDRÁS	
39. Az Etelkából	49
PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM	
40. Vidulás	50
GR. GVADÁNYI JÓZSEF	
41. <i>Egy falusi nótárius budai utazása</i>	51

	Lap
BATSÁNYI JÁNOS	
42. Serkentő ének	51
SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ	
43. Az együgyü paraszt	52
VERSEGHY FERENC	
44. Lilla	54
DAYKA GÁBOR	
45. Az esztendő első napján	54
FAZEKAS MIHÁLY	
46. A Ludas Matyi-ból	55
KAZINCZY FERENC	
47. Esős nap	56
48. A nagy titok	56
49. Himfy	56
50. <i>Pályám emlékezete</i>	57
51. A Pannonhalmi út-ból	57
52. Leveleiből	59
KÁRMÁN JÓZSEF	
53. Fanny hagyományai	59
CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY	
54. <i>Dorottya</i>	59
55. <i>Lilla-dalok</i> (egy része)	59
56. <i>A reményhez</i>	59
57. Köszöntő	59
58. Szegény Zsuzsi a táborozáskor	60
59. A tihanyi echóhoz	61
60. Miért ne innánk	63
BERZSENYI DÁNIEL	
61. <i>A magyarokhoz</i>	63
62. <i>Fohászkodás</i>	63
63. <i>Felsőbüki Nagy Pálhoz</i>	63
64. <i>A fenkölt nemességhez</i>	63
65. Az én osztályrészem	64
66. A közelítő tél	64
KISFALUDY SÁNDOR	
67. <i>Regék</i>	65
68. <i>Himfy szerelmei</i>	65
TESSEDIK SÁMUEL	
69. A falusi szegények háza	65
BERZEVICZY GERGELY	
70. A monarchia az indiai kereskedelem útvonalában	67
GOROVE LÁSZLÓ	
71. Az érdemes kalmárból	69

KISFALUDY KÁROLY

72. Szülőföldem szép határa	70
73. Rákosi szántó a török alatt	70
74. A sastoll	70
75. Vig elbeszélései	71
76. A kérők	71
77. Csalódások	71
78. Az Iréne-ből	71

GAÁL JÓZSEF

79. A peleskei nótárius	73
-----------------------------------	----

FÁY ANDRÁS

80. Tanító meséi	73
81. A Bélteki-házból	74

KÜCSÉY FERENC

82. Rákos nymphájához	75
83. Hymnus	77
84. Vanitatum Vanitas	77
85. Zrinyi dala	79
86. Zrinyi második éneke	79
87. Huszt	79
88. A magyar nyelv ügyében	79
89. Parenézisz	79

KATONA JÓZSEF

90. Bánk bán	79
------------------------	----

GR. SZÉCHENYI ISTVÁN

91. Hitel	79
92. A Világból	79
93. A Stádiumból	81

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

94. Részletek a Zalán futásá-ból	83
95. A két szomszédvár	83
96. Csongor és Tünde	83
97. Marót bán	83
98. Kis gyermek halálára	83
99. Elhagyott anya	84
100. Hymnus	85
101. A kis leány baja	86
102. A merengőhöz	86
103. A szegény asszony könyve	87
104. Fóti dal	90
105. Szózat	93
106. Szép Ilonka	93
107. Az élő szobor	93
108. Liszt Ferenchez	93

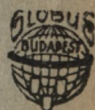
	Lap
109. Az úri hölgyhöz	93
110. Jóslat	93
111. A vén cigány	93
112. Epigrammák	93
CZUCZOR GERGELY	
113. A falusi kis leány Pesten	94
114. Alföldi legény	95
GARAY JÁNOS	
115. Az obsitos és Napoleon	95
BAJZA JÓZSEF	
116. Borének	98
117. Sóhajítás	100
118. Ébresztő	100
119. A személysértésről	100
BÁRÓ JÓSIKA MIKLÓS	
120. Abafi	102
121. Csehek Magyarországon	102
KOSSUTH LAJOS	
122. Tengerhez magyar! — El a tengerhez!	102
BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF	
123. A karthauzi	107
124. A falu jegyzője vagy Magyarország 1514-ben	107
125. Búcsú	107
126. Végrendelet	108
127. Gondolatok	109
BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND	
128. Gyulai Pál	110
SZIGLIGETI EDE	
129. A csikós	110
130. Fenn az ernyő, nincsen kas	110
131. A Liliomfi	110
132. A trónkereső	110
TOMPA MIHÁLY	
133. Három a daru	110
134. Egy regéje	110
135. Virágregéi	110
ARANY JÁNOS	
136. Toldi	110
137. Toldi estéje	110
138. Buda halála	111
139. Családi kör	111
140. Levelei	111

PETŐFI SÁNDOR

141. A Tisza	111
142. Az Alföld	111
143. A puszta télen	111
144. Téli esték	111
145. A csárda romjai	111
146. Kutyakaparó	111
147. Nemzeti dal	111
148. Uti levelei	111
149. Szülőföldemen	111
150. Távolból	111
151. Füstbe ment terv	111
152. István öcsémhez	111
153. A jó öreg korcsmáros	111
154. Arany Jánoshoz	111
155. János vitéz	111
156. Jövendölés	111
157. Ivás közben	112
158. Megy a juhász szamáron	114
159. Egy telem Debreczenben	114
160. A hazáról	115
161. Dalaim	116
162. Ereszkedik le a felhő	117
163. Falu végén kurta kocsmá	117
164. Szeptember végén	118
165. Élet vagy halál	119
166. Itt van az ősz, itt van újra	120
167. Ki gondolná, ki mondaná	121

OSZAK

OSZK

